

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YAKINÇAĞ TARİHİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI'NDA
OSMANLI SÜVARİ BİRLİKLERİ

SALİH KERİM KUMANLI

2501171024

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi MUSTAFA TANRIVERDİ

İSTANBUL-2021

ÖZ

1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI'NDA OSMANLI SÜVARİ BİRLİKLERİ

SALİH KERİM KUMANLI

Süvari birlikleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî tarihinde çok önemli bir yer tutar. Özellikle imparatorluğun gücünün doruğunda olduğu dönemde, Osmanlı süvarisi dünyanın en efektif süvari birliklerinden birisi konumundaydı. Ancak 19. yüzyılda bu durum tamamen tersine dönecektir. Dönemin tüm ordularında da benzer bir durumu gözlemlemek mümkündür. Ancak Osmanlı süvarisi tüm bu ordular arasındaki en çarpıcı örneklerden biri olsa gerektir.

Bu tezin temel amacı, Osmanlı süvarisinin savaş zamanı performansını 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı üzerinden değerlendirmektir. Bunu yaparken sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun iç dinamikleri değil, ateşli silahların savaş alanına olan etkileri de göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca bu dönemin subay sınıfının görüşleri de süvari özelinde tartışılmıştır. Süvari birliklerinin hızla gelişen taktiklere adaptasyonu meselesini anlamlandırabilmek adına süreç ve dönemin şartları farklı açılardan ele alınmıştır. Tüm bu bilgiler ışığında, Osmanlı süvarisinin 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki başarı ve başarısızlıklarının ardında yatan sebepler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Süvari, askerî teknoloji, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı ordusu, süvari taktikleri.

ABSTRACT

OTTOMAN CAVALRY DURING THE RUSSO-TURKISH WAR OF 1877-1878

SALİH KERİM KUMANLI

Cavalry units occupy a very important place in the military history of the Ottoman Empire. At the height of the empire's power, the Ottoman cavalry was one of the most effective cavalry units in the world. However, this situation will completely reverse in the 19th century. It is possible to observe a similar situation in most of the armies of the period. However, the Ottoman cavalry must be the most striking example among all other armies.

The main purpose of this thesis is to evaluate the wartime performance of the Ottoman cavalry in the Russo-Turkish War of 1877-1878. While doing this, not only the internal dynamics of the Ottoman Empire, but also effects of the firearms are taken into consideration. In addition to this, the views of officers of the period also discussed in the context of the cavalry. In order to understand the complex process of adaptation of cavalry units to the new tactics, many aspects of the period are considered in detail. In the light of all the information mentioned above, the reasons behind the success and failures of Ottoman cavalry units in the Russo-Turkish War of 1877-1878 are examined.

Keywords: Cavalry, military technology, Russo-Turkish War of 1877-1878, Ottoman army, cavalry tactics.

ÖNSÖZ

Askerî tarihin ilk dönemlerinden itibaren, insan ile birlikte savaş alanlarında çarpışan ve kan döken yegâne canlılardan biri attır. At, tarih içerisinde farklı dönemlerde, farklı kültürlerde, farklı çağrışımlarla kendine yer edinmiş ve birçok farklı milletin tarihinde de önemli izler bırakmıştır. Savaşlarda, hem ön saflarda hem de geri hizmetlerde insanın en yakın dostu olmuştur. Şüphesiz tüm bu görevler arasında en çok ön plana çıkan ise süvari atlarıdır. Süvari atları birçok dönemde bir statü göstergesi oldukları gibi, uzun bir süre de orduların bel kemiğini oluşturan süvari birliklerinin en önemli silahları olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Aslında yüzyıllar boyunca süvari askeri hayatını ata emanet etmiş, savaş alanında onu zafere ulaştıracağına inanmış ve güvenmiştir. Süvari atına romantik bakış, birçok hikâye ve masalda karşımıza büyümlü karakterler olarak dahi çıkmıştır. Dolayısıyla, süvari birlikleri bir canlıyla işbirliği yapan yegâne sınıf olarak diğerlerinden ayrılır. Sınıfın düşüşü de aslında tamamen bu durumdan kaynaklıdır. Ata organik bir savaş aracı olarak bakıldığında, neden modern savaşta kendine yer edinemeyeceği ortaya çıkar. At, bir tüfek veya bir silah gibi geliştirilemezdi. Modern silahların giderek daha da iyi olduğu bir şey varsa, o da bedenleri giderek daha hızlı bir biçimde yok etmekten ibaretti. Aslında savaş atının her dönemde kullanımını kısıtlayacak etkenler mevcuttu. Bu atların temini, yetiştirilmesi ve donatılması her dönemde ordulara büyük bir maddi yük olarak geri dönmekteydi. Ancak tüm bunlara rağmen, atların savaş alanlarındaki rolü İkinci Dünya Savaşı'na kadar sürmeye devam edecektir. Dolayısıyla, at ve süvarinin savaş tarihindeki yerini anlamak ve bunları değerlendirebilmek için sürecin doğru okunması büyük önem arzeder.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, hem teknolojik gelişmeler hem de süvari birlikleri için bir kırılma noktasında bulunur. Savaşın gerçekleştiği dönemde, mantık ile geleneklerin açıkça çarpıştığı ve süvari aleyhine gelişmelerin, her yeni savaşta tekrar tekrar kendini su yüzüne çıkarttığı görülmektedir. Osmanlı ordusu ise, kuruluşundan itibaren, süvari askerini en efektif biçimde kullanmayı başarmış bir örnektir. Tamamen süvariden oluşan bir ordunun, piyade ile entegrasyonu ve birlikte sevki konusunda da, Osmanlı ordusu önemli adımlar atmayı başarmış bir askerî güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca imparatorluk, sahip olduğu büyük topraklar ve

bu topraklarda yaşıyan halkların at yetiştiriciliği ve at üzerinde savaşmaya olan yatkınlıkları nedeniyle, yüzyıllar boyunca müthiş bir süvari gücü potansiyeline sahip olmuş ve bunu da uzun süre avantaja çevirmeyi başarmıştır. Bu bağlamda, Osmanlı ordusunda süvari birliklerinin giderek daha da etkisiz hale gelmeleri, sürecin önlenemezliği açısından oldukça ilgi çekici ve çarpıcı bir konudur.

19. yüzyılda Osmanlı ordusunun tüm sınıflarında önemli sorunlar göze çarpar. Tüm bu sınıfların çağın gereklerine göre düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak Osmanlı süvarisi bu süreçte en çok zarar gören sınıf olarak göze çarpmaktadır. Çünkü her ne kadar tüm sınıflar maddi koşullar ve sürekli gelişen taktiklerle başa çıkmak zorunda olsalar da, süvari sınıfının savaş alanındaki ömrü sona yaklaşmaktadır. Bu da hangi orduda olursa olsun, özellikle 19. yüzyılda süvari birlikleri işlenirken, dış etkenlerin ayrıntılı biçimde ele alınmasını zorunlu kılar. Dolayısıyla, bu dönemde süvari sınıfının giderek etkinliğini yitirmesini sadece devletlerin iç dinamikleriyle açıklamak mümkün değildir. Böylesine bir yaklaşım, en iyi olasılıkla yarım kalmış bir girişim olacaktır. Bu bilgiler ışığında, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı süvari birliklerini ele alırken dönemin şartlarından kaçınmak bizim için imkânsız olacağından, bu sürecin kültürel, geleneksel ve teknolojik taraflarına dikkat çekmeye çalıştık. Sadece bir savaşın hikâyesini anlatmaktansa, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı Osmanlı süvarisinin 19. yüzyıldaki adaptasyon sürecinin önemli bir noktası olarak ele almanın, bizi daha doyurucu ve daha doğru sonuçlara ulaştıracığı düşüncesiyle, tezimizin ilk iki bölümünü bu dönüşümü açıklama ve dönemi anlamlandırma çabasıyla oluşturduk. Üçüncü bölümdeki değerlendirmelerimizi de bu doğrultuda ele aldık.

Bu tezin hayata geçmesinde büyük katkıları bulunan ve tezin her aşamasında bana desteğini hiçbir şekilde esirgemeyen danışman hocam, Dr. Öğr. Üyesi Sayın Mustafa TANRIVERDİ'ye minnettarlığımı arz etmek isterim. Ayrıca bu dönemde desteklerini yakından hissettiğim aileme, tüm arkadaşlarıma ve özellikle yakın arkadaşım Nuh KESKİN'e teşekkürü bir borç bilirim.

SALİH KERİM KUMANLI

İSTANBUL-2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KLASİK DÖNEM OSMANLI SÜVARİSİ VE ASKERİ TEKNOLOJİNİN SÜVARİ BİRLİKLERİNE ETKİSİ

1.1. Kuruluş Dönemi Osmanlı Süvarileri	7
1.2. Klasik Dönem Osmanlı Süvari Teşkilatı	11
1.2.1. Kapıkulu Süvarileri	11
1.2.2. Tımar Sistemi ve Tımarlı Sipahiler	13
1.2.3. Müsellemeler	15
1.2.4. Akıncılar	16
1.2.5. Deliler	17
1.3. Ateşli Silahların Yaygınlaşması ve Süvari Birliklerine Etkileri	17
1.3.1. Fitilli Tüfeklerin Ortaya Çıkışı	17
1.3.2. Süvariler İçin Bir Alternatif: Çarklı Ateşleme Sistemi	19
1.3.3. Yüzyıllar Süren Bir Hükümdarlık: Çakmaklı Tüfekler	20
1.3.4. Kapsüllü Ateşleme Mekanizmasının Ortaya Çıkışı	21
1.3.5. Mühimmat Teknolojisi ve Kuyruktan Dolma Tüfekler	23

1.3.6. Barut Üretimi ve Top Dökümündeki Gelişmeler	25
1.4. 19. Yüzyılda Savaş Alanının Süvari Aleyhine Dönüşümü	29
1.4.1. Dönüşümün Başlangıcı: Napoleon Savaşları	29
1.4.2. Napoleon'un Süvari Birlikleri	30
1.4.3. Jena-Auerstadt Muharebeleri ve Fransız Süvarisinin Takip Harekâtı	34
1.4.4. Şartlar Süvarilerin Lehine Döndüğünde: Eylau Muharebesi	36
1.4.5. Madalyonun İki Yüzü: Borodino Muharebesi ve Sonrası.....	37
1.4.6. İronik Bir Son: Waterloo Muharebesi	39
1.4.7. Kulak Asılmayan Bir Çağrı: Amerikan İç Savaşı	41
1.4.8. Prusya'nın 1866 ve 1870-71 Savaşları'nda Süvari Birliklerinin Rolü	45
1.5. 19. Yüzyılda Süvari Birliklerinin Rolü Üzerine Tartışmalar	49
1.6. 1870-71 Prusya-Fransa Savaşı Sonrası Avrupa Ordularında Süvariler	56

İKİNCİ BÖLÜM

1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI ÖNCESİNDE OSMANLI SÜVARİ BİRLİKLERİ

2.1. 1826 Yılından İtibaren Osmanlı Süvarisinin Yeniden Organize Edilmesi	61
2.2. Osmanlı Ordusunda Ateşli Silahlara Bakış: Süvarinin Taktik Anlayışı	66
2.3. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Süvarisinin Silahları	71
2.4. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Süvarisinin Kıyafetleri	75
2.5. Osmanlı Ordusunda At Cinsleri ve Sınıflandırılmaları	81
2.6. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Ordusunun At İhtiyacı	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI'NDA OSMANLI SÜVARİ BİRLİKLERİ

3.1. Savaş Öncesinde Rus Ordusuna Bir Bakış	90
---	----

3.1.1. Rus Ordusunda Yeniden Silahlanma Süreci ve Taktik Anlayış	93
3.2. Sırbistan ve Karadağ Savaşı Gölgesinde Osmanlı Ordusu	97
3.3. Rumeli Cephesi'nde Osmanlı Süvari Birlikleri	100
3.3.1. Tarafların Savaş Planlarında Süvarilerin Rolü	100
3.3.2. Pasif Savunma Anlayışı ve Süvarisizliğin Cepheye Etkileri	104
3.3.3. Muharebe Dışı Görevlendirmelerde Osmanlı Süvarisi	110
3.3.4. Rumeli Cephesi Muharebelerinde Osmanlı Süvarisi	119
3.3.4.1. Osmanlı Süvarisinin Bir Panoraması: Curanlı Muharebesi	120
3.3.4.2. Elena Muharebesi	122
3.4. Kafkas Cephesi'nde Osmanlı Süvari Birlikleri	124
3.4.1. Ahmet Muhtar Paşa'nın Savunma Planında Osmanlı Süvarisinin Yeri	124
3.4.2. Muharebe Dışı Görevlendirmelerde Osmanlı Süvarisi	128
3.4.3. Kafkas Cephesi Muharebelerinde Osmanlı Süvarisi	133
3.4.3.1. Halyas Muharebesi'nde Osmanlı Süvarisinin Hücum Tarzı	135
3.4.3.2. Zivin Muharebesi ve Sonrasındaki Süvari Muharebeleri.....	136
3.4.3.3. Süvarisiz Bir Savunma Örneği: Alacadağ Muharebesi	139
SONUÇ	141
KAYNAKÇA	144

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 1877 Salnamesine Göre Osmanlı Süvari Birliklerinin Mevcudu	65
Tablo 2: Osmanlı Ordusunda Atların Boy Aralıkları.....	84

KISALTMALAR LİSTESİ

ATASE : Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi

A. MKT. NZD.:Nezaret ve Devair Evrakı

a.e. : Aynı eser

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m : Adı geçen makale

BOA : Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
Osmanlı Arşivi

bs. : Baskı

c. : Cilt

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

I. MMS. : Meclis-i Mahsus

ORH : Osmanlı-Rus Harbi (1877-1878) Koleksiyonu

s. : Sayfa

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

y.y. : Yayın yeri yok

Y. MTV. : Yıldız Mütenevvi Evrakı

Y. PRK. AZJ.: Yıldız Perakende Evrak Arzuhal ve Jurnaller

GİRİŞ

Askerî tarihin ele aldığı en kapsamlı konulardan biri, teknolojik gelişmelerin savaş alanına etkisidir. İlk bakışta bu süreç sadece sürekli gelişen silahların potansiyeli karşısında tarafların birbirlerine üstünlük sağlama yarışından ibaret olarak algılanabilir. Ancak günümüzde de çok yakından deneyimlediğimiz gibi, teknolojik gelişmelerin toplum ve insan üzerindeki etkisi çoğu zaman tek yönlü olmaktan uzaktır. Gelişmeler her zaman birbirini tetikleyici biçimde gelişir ve bu süreç karşısında insanın tepkisi dönemin paradigmalarına göre değişiklik gösterir. Teknolojik gelişmeler sadece askerî açıdan ele alınsa dahi, etkilerinin farklı toplumlarda çok farklı yankılar uyandırdığını, gelişmelere karşı oluşan dönemsel bakış açılarının ve algının adaptasyon sürecinin sağlıklı biçimde işleminde büyük bir rol oynadığı ve bu sürecin çok ayaklı olduğunu görmek gerekir.

Orduların teknoloji ve yeniliklere ayak uydurma yarışı, özellikle günümüzde daha çok mantığın hüküm sürdüğü bir sahadır. Sürekli daha yeni ve daha iyi olana sahip olmak, günümüzde orduların sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için tek yol olarak görülmektedir. Ancak orduların teknolojik gelişmelere her dönemde böylesine yatkınlık gösterdiklerini söylemek mümkün değildir. Günümüzde ordularca askeri teknolojiye karşı takınılan yaklaşım, zaman içerisinde öğrenilen ve geniş çapta uygulamaya koyulan bir tarihî birikimin sonucu olsa gerektir. Osmanlı ordusu bünyesinde yeniçerilerin bir sosyo-askeri grup olarak ordunun modernizasyonu karşısında gösterdiği direniş, bize özellikle modern ordunun kuruluşundan önceki dönemde askeri teknolojilerin dayattığı adaptasyon sürecinin günümüzden çok farklı işlediğinin çarpıcı örneklerinden sadece biri olarak karşımıza çıkar.

19. yüzyılda askeri teknolojide yaşanan gelişmeler büyük bir ivme kazanmıştır. Sürecin önceki yüzyıllara nazaran çok daha hızlı biçimde gerçekleşiyor olması, güçlü bir direnci de beraberinde getirmiştir. Bu direncin en bariz örneklerini özellikle Avrupa ordularındaki süvari birliklerinde görmek mümkündür. Bunun kökenlerinde de sadece askeri değil aynı zamanda sosyal sebepler yatar ve bu durumun izleri Orta Çağ'a dek uzanır. Orta Çağ Avrupa'sında süvari dendiğinde ilk akla gelen birliklerden olan şövalyeler sadece askerî bir sınıf olmakla sınırlı kalmamış, toplumun neredeyse her

alanına kök salmıştır. Bünyesinde cesaret, soyluluk ve sosyal statü gibi birçok toplumsal değerin yanında, dini motifleri de barındırmıştır. Ancak ateşli silahların önlenemez yükselişi, bununla birlikte gelişen piyade formasyonları ve taktik anlayışının ardından, savaş alanlarında bu değerlerin etkisi giderek azalacaktır. Kendisini her anlamda piyadeden üstün gören süvari askeri için durum tam tersine dönecektir. Bu dönüşüm aslında henüz daha 11. yüzyılda ortaya çıkacak olan arbalet ile kendini iyiden iyiye hissettirmeye başlayacaktır.¹

Süvari birliklerinin yüzyıllar süren ve ateşli silahların yaygınlaşmasıyla doruk noktasına ulaşan bu süreç karşısında önemli bir reaksiyon gösteremediği görülmektedir. Öyle ki, süvari birliklerinin muharebe esnasındaki taktik anlayışları 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında dahi yüzyıllar öncesindeki benzerdir ve bazı örneklerde aynı olduğu bile savunulabilir. Bu durum Osmanlı veya Rus süvarisine özel değildir. Dönemin önde gelen Avrupa ordularında dahi süvarinin imtiyazlı pozisyonundan feragat etmesi hiç de kolay olmayacaktır. Bu durum neredeyse tamamen insani temellere, toplumsal ve tarihi kökenlere dayalı bir reaksiyon olarak karşımıza çıkar. Avrupa’da henüz süvarinin ne şekilde kullanılması gerektiği konusunun belirsizlik içerisinde olması, ordusunun modernleşmesinde tamamen Avrupa modelini esas alan Osmanlı İmparatorluğu’nun süvarileri üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu öne sürülebilir. Bu bağlamda 93 Harbi üzerinden Osmanlı süvarisinin bir değerlendirmesini yapabilmek adına dönemin şartlarını ve bu şartların taraflarca nasıl algılanıp, ne şekilde uygulamaya konulduğu anlamak bizim için büyük önem arz etmektedir.

19. yüzyılda süvari birliklerinin yapısı ve gelişen süreçte uğradıkları taktik ve operasyonel seviyedeki değişimleri izleyebilmemizi sağlayan kaynakların başında dönemin askeri düşünürleri ve komutanlarının kaleme aldıkları eserler gelmektedir. Biz özellikle süvari üzerinde duracağımızdan, süvari birliklerini diğer askeri sınıflardan ayıran özellikleri ve ortaya çıkan farklı bakış açılarını ortaya koyarak dönemi anlamlandırmaya çalıştık. Bu doğrultuda, Napoleon Savaşları esnasında Fransa ordusunda da görev yapmış olan Antoine-Henri Jomini’nin *The Art of War* adlı

¹ Kelly DeVries, Robert D. Smith, **Medieval Weapons: An Illustrated History of Their Impact**, California, ABC-CLIO, 2007, s. 134.

eseri, henüz 1838 yılında kaleme alınmış olması sebebiyle bizlere 19. yüzyılın ilk yarısında önde gelen bir subayın süvariye ve ateşli silahların savaş alanlarına etkisi üzerine düşüncelerini aktaran bir kaynak olarak karşımıza çıkar. Jomini'nin düşünceleri Avrupalı subayların zihinlerindeki süvari algısının ne kadar kısa sürede değişeceğinin önemli bir ölçütüdür. İlerleyen süreçte ise Louis Edward Nolan'ın 1853 yılında yayınlanmış *Cavalry: Its History and Tactics* ve J. Roemer'ın bundan hemen on yıl sonra kaleme aldığı *Cavalry: Its History, Management, and Uses in War* adlı eseri gibi tamamen süvari üzerine yoğunlaşan çalışmalar, 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde subay sınıfının süvariye bakışını ortaya koyabilmemize olanak sağlayan kaynaklardır. Her iki eserde de süvarinin savaş alanındaki tarihi rolüne ve bu rolün ne doğrultuda değişeceğine dair değerlendirmeler mevcuttur. Eserler birbirlerine yakın bir dönemde kaleme alınmış olmalarına rağmen, varılan sonuçlardaki zıtlık, bize bu dönemde süvari üzerine yaşanan yoğun tartışmalar hakkında ipuçları vermektedir.

Bunların yanında direkt olarak süvari birlikleri üzerine yoğunlaşmasa da ateşli silahların savaş alanına ve süvari birlikleri üzerindeki etkilerine değinen Colmar Freiherr von der Goltz'un *Nation in Arms* adlı eserini de saymak gerekir. Goltz Paşa, ilerleyen dönemde Osmanlı ordusunda da önemli görevler üstlenmiş bir kimse olması dolayısıyla, bu konudaki görüşleri bizim için ayrıca önem arzeder. Kendisinin süvari askeri denildiğinde o dönem insanının aklında canlanan imge ve bu algının sosyal temelleri üzerine getirdiği yorumlar, eseri tezimiz için önemli bir kaynak kitap haline getirmektedir. Bunun yanı sıra eserde, Birinci Dünya Savaşı'na giden yolda savaş alanının dönüşümü ve modern bir ordunun sevki üzerine ayrıntılı bilgi ve yorumlar mevcuttur.

Dönemin Osmanlı subaylarının süvari üzerine düşünceleri ve taktik anlayışlarını anlayabilmek ise Avrupalı çağdaşlarına nazaran daha güçtür. Osmanlı subaylarınca bu konuda gerçekleştirilmiş direkt çalışmalar olmasa da, dönemin önemli askeri kaynakları arasında bulunan Ceride-i Askeriyye de 1875 yılında yayınlanan "*Hutut-u Muhtelifi Üzere Süvarinin Sevk ve İdaresine Dair Prusyalıların Karar ve Kavaid-i Umumiyesidir*" ve 1870 yılında yayınlanmış "*Süvari Askerinin Tabiye-i Cedidesine Dair Mülahazat*" gibi sayısı arttırılabilecek çeviriler, bize Osmanlı ordusunca süvari aleyhine gelişen sürecin nasıl takip edildiği ve bu dönemde Osmanlı

ordusu üzerinde giderek artan Alman etkisi hakkında değerli bilgiler verir. Yine 1876 yılında Ceride-i Askeriyye ilavesi olarak yayınlanmış “*Fransa’da Büyük Talimler Esnasında İcra Edilen Harekât-ı Askeriye*” adlı eser bu noktada ön plana çıkar. Kolağası Şakir Bey tarafından kaleme alınan eserde hem Fransa’da gerçekleştirilen manevralar üzerine yorumlar hem de içerisinde süvari birliklerinin de bulunduğu tüm ordu sınıfları için ayrı ayrı değerlendirmeler bulunmaktadır. Eserde süvari birliklerine ayrılan bölümde hem Fransız ordusunun süvari birlikleri hem de müellifin süvari birliklerinin sevki hakkındaki düşünceleri üzerine bilgi edinmek mümkündür.

93 Harbi esnasında Osmanlı ordusunun sevkinde önemli mevkilerde bulunan komutanların eserleri doğal olarak önem arz etmektedirler. Bunlardan Süleyman Hüsnü Paşa’nın altı ciltlik dev eseri *Umdet-ül Hakayık* ve Ahmet Muhtar Paşa’nın *Sergüzeşt-i Hayatımın Cild-i Sanisi* ön plana çıkmaktadır. Bu iki eser, ele aldıkları cepheler özelinde Osmanlı ordusunun içerisinde bulunduğu durumun genel bir çerçevesini çizmekle birlikte, 93 Harbi’nde vuku bulan muharebeler ve bu muharebelerin analizini yapmamızı sağlayacak karar verme süreçlerini bize aktarmaktadır. Bu bilgiler içerisinde Osmanlı süvarisinin nasıl sevk edildiği üzerine değerli anekdotlar mevcuttur. Ayrıca her iki eserde de anlatılanların telgraf yazışmalarına dayandırılması bu eserlerin 93 Harbi için önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Bunların yanında hem T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri ve T.C. Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi’nde bulunan evraklar da tezimizin temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu evraklar arasında, süvari birliklerinin mevcutları, cephelerde hızla sayıları azalan Osmanlı süvari birliklerinin nasıl takviye edildikleri, bu takviye işinin ne kadar sürdüğü ve süvarilerin müdahil olduğu küçüklü büyüklü birçok muharebenin bilgisine ulaşmak mümkündür. Bu bağlamda arşivlerdeki belgeler tezimizin ana kaynaklarını oluşturmaktadırlar. Tezimizde, yararlandığımız belgelerin tarihlerinin orijinalerine sadık kalındığını burada belirtmek isterim.

Ele aldığımız konu üzerine direkt olarak kaleme alınmış bir araştırma eser bulunmamakla birlikte, dolaylı biçimde konuya değinen veya 93 Harbi hakkında

kaleme alınmış eserler de mevcuttur. Bunların başında Şadi SÜKAN tarafından kaleme alınmış, 1985 yılında yayınlanan 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Kafkas Cephesi Harekâtı ve Hüseyin Hikmet SÜER'in 1993 yılında yayınlanan 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli Cephesi isimli eserler gelmektedir. Her iki eserde de hem dönemin siyasi olayları hem de savaş öncesinde tarafların askeri güçleri hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşmak mümkündür. Ayrıca her iki eserde de ATASE evrakından geniş ölçüde faydalanılmış ve cephelerde vuku bulan olaylar bu kaynaklara dayandırılarak ayrıntılı biçimde işlenmişlerdir. Bu bağlamda 93 Harbi araştırmaları için büyük önem arz etmektedirler.

Daha yakın dönemde 2015 yılında Osmanlı süvarisi üzerine kaleme alınan Doçent Dr. Mehmet BEŞİKÇİ'nin "*Başıbozuk Savaşçıdan "Makbul" Tebaaya: 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda Osmanlı Ordusunda Çerkez Muhacirler*" adlı makalesi, Osmanlı imparatorluğu'nun son döneminde Osmanlı ordusunun süvari ihtiyacını karşılamak amacıyla azınlıklardan faydalanılması meselesini işleyerek ön plana çıkan bir kaynaktır. Ayrıca 2006 yılında Rıdvan BAL tarafından kaleme alınan *Türk Kara Kuvvetlerinde Süvari Birlikleri (1920-1965)* adlı yüksek lisans tezi, Osmanlı süvarisi üzerine ele alınan ilk tezlerden biri olarak göze çarpmaktadır. Her ne kadar bu tezin konusu cumhuriyet sonrası Türk süvarileri üzerine yazılmış olsa da, ilk bölümünde genel anlamda Osmanlı süvari birliklerine de yer verilmiştir.

Tüm bu bilgiler ışığında, 19. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşmiş olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın süvari üzerine gerçekleştirilecek araştırmalar için çok değerli bir yer tuttuğunu ve 93 Harbi üzerine çok değerli araştırmalar gerçekleştirilmiş olsa da, Osmanlı süvarisi üzerine gerçekleştirilen araştırmaların yetersiz sayıda olduğunu söylemek mümkündür. Bu savaş süvari üzerine gerçekleşen tartışmaların en şiddetli biçimde devam ettiği bir döneme denk geldiğinden, savaşın her iki tarafındaki ordularda da bu sürecin izleri açıkça görülür. Bu da dönemin düşünürlerinin fikirlerine tezimizde yer vermeyi zorunlu kılmıştır. Böylelikle süvari üzerine yapılacak araştırmalar için daha geniş bir alan fırsatı doğduğu kanaatindeyiz. Yüzyılın başlangıcındaki Napoleon Savaşları ise bize aşağı yukarı yarım asırlık bir süreçte dönüşümün hızındaki artışı anlayabilmek adına çok uygun bir başlangıç noktası sunar. Bu bağlamda 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı süvari birliklerini

değerlendirebilmek, dönemin şartlarına ve özellikle insan faktörüne yoğunlaşmayı gerektirmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere Osmanlı süvarisinin içerisinde bulunduğu durumu, dönemin şartlarını gözeterek ortaya koymak tezimizin temel amacını oluşturmaktadır.

Biz Osmanlı süvarisinin etkisizliği, yani bir olgunun yokluğu üzerinden önemli noktalara dikkat çekilebileceği düşüncesiyle konuyu ele aldık. 93 Harbi sonrasında dönemin subay ve yöneticilerinin bu sorunu çözmek üzere giriştikleri işler, 93 Harbi'nin Osmanlı süvari birlikleri için ne kadar önemli bir kırılma noktası olduğunun göstergesi olsa gerektir. Biz de bu boşluğu doldurmak amacıyla daha çok dönemin kaynaklarına istinaden 19. yüzyılda süvarinin nasıl algılanması gerektiği, dönemin değişkenleri ve adaptasyon sürecinin nasıl işlediği üzerinde durduk. Böylece klasik dönemde dünyanın en güçlü süvari birlikleri olarak tanımlanan Osmanlı süvarilerinin, 93 Harbi'ndeki yetersiz hallerinin ardında yatan iç ve dış sebepleri ortaya koymaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

KLASİK DÖNEM OSMANLI SÜVARİSİ VE ASKERİ TEKNOLOJİNİN SÜVARİ BİRLİKLERİNE ETKİSİ

1.1. Kuruluş Dönemi Osmanlı Süvarileri

Osmanlılar bir beylik olarak tarih sahnesine adım attıklarında, ordularının önemli bir kısmı süvari birliklerinden oluşuyordu. Osmanlı Beyliği içerisinde bulunduğu jeopolitik konum sayesinde bu atlılardan maksimum verimi elde edebiliyordu. Osmanlılar bir uç beyliği idi ve hareketli ve dinamik bir ordudan daha çok istifade edebilmekteydiler. Komşu ülkelere akınlar gerçekleştirmek, elde edilen ganimetlerle giderek zenginleşmek, düşmanın düzenli ordularına karşı kafa kafaya harbetmekten kaçınma yeteneği gibi hayati özelliklere ancak süvari ağırlıklı bir orduyla sahip olunabilirdi. Osmanlı süvarisinin bu dönemde muharebe esnasında uyguladıkları taktikler genelde düşmanı yıpratarak düzenini bozmak ve mümkünse ani bir hücum ile bozguna uğratmak üzerine kuruluydu. Bu yıpratma üzerine kurulu askeri anlayış, ilerleyen dönemde kendini akıncılık olarak da gösterecek ve Osmanlı fetih politikasının önemli parçalarından birisi haline gelecektir.

Osmanlı süvarileri sadece muharebe sırasında değil, sonrasında da hızlarını büyük bir avantaja çevirmeyi biliyorlardı. Manevra kabiliyetlerinin yüksek olması nedeniyle takip harekâtındaki etkinlikleri de oldukça yüksekti. Böylesine mobilize bir ordu karşısında düzenli bir şekilde çekilmek oldukça güçtü. Düzensiz bir geri çekilme hızla bozguna dönüşüyor ve çekilen birlikler hafif süvarilerin hızlı takibi ile tamamen bozuluyorlardı. Dolayısıyla Osmanlı ordusu belirleyici hücum etme kabiliyetine sahip bulunuyordu ve bu hücum gücünün çok önemli bir parçasını da süvari birlikleri oluşturmaktaydı.

Osmanlı süvarisinin devletin temellerinin atıldığı kuruluş döneminde yeterli olabilmesinde dönemin şartları büyük rol oynamıştır. Özellikle bu tür yüksek hızlı bir ordu ile başedebilmekten hem ordu yapısı hem de taktik anlayış açısından uzak olan dönemin Avrupa orduları karşısında Osmanlı ordusu açık bir yapısal üstünlük

sahibiydi. Tarafların muharebe esnasında manevra kabiliyetini belirleyen en önemli etken sahip oldukları süvarilerdi. Bunun yanında bunların sevk ve kumandası tabi ki önemli bir yer tutuyordu. Ancak askerlerin bu işe yatkınlıkları ve becerileri özellikle barutun savaş alanına getireceği standartlaşma öncesinde çok daha önemli bir etkendi. Orta Çağ savaş alanında süvarinin ezici hızına ve manevra kabiliyetine ek olarak Osmanlı süvarisi üstün ateş gücüne de sahip bulunuyordu.

At üzerinde okçuluk çok zorlu bir eğitim sürecini ve kişisel yeteneği gerekli kılan bir savaş tarzıydı. Buna karşılık getirisi ise Orta Çağ'da paha biçilemezdi. İnsanlık tarihi boyunca, askerî anlamda yaşanan teknolojik gelişmelerin taktik anlayışa direkt etki ettiğini ve bu etki sonucunda dengeleri büyük oranda değiştirdiğini görmek mümkündür. Bu süreçte birçok kez orduların sahip olduğu ateş gücü veya manevra kabiliyetleri ön plana çıkmış ve bu duruma en iyi adapte olmayı başaran ordular önemli başarılar elde etmişlerdir. Bu iki gücün tek bir askerî birimde bir araya gelmesinin Osmanlı ordusunun yıldızının parlamasında büyük bir etken olduğu kanaatindeyiz.

Benzer bir duruma Almanların İkinci Dünya Savaşı sırasında uyguladıkları **Blitzkrieg** örnek verilebilir. Bu dönemde de Almanlar tankın bu iki güce de aynı anda sahip olabileceğini kavramış ve bu doğrultuda bir savaş planı ortaya koymuşlardı. Bu planın karşısında Fransız ordusu ise tankın potansiyelinin farkında olmadığından gerekli tedbirleri almaktan aciz kalmıştı. Kendi elindeki tankları da bu doğrultuda sevk etmişti. Dolayısıyla bu durum bir bakış açısı ve kavrayış meselesidir. Farklı dönemlerde askerî güçlerin gerçeklikten uzak veya tehlikenin farkında olmaksızın faaliyetlerine devam edebilmeleri çeşitli yatkınlıklar veya tutuculuk ile açıklanabilir. Benzer bir durumu Osmanlı süvari birliklerinin gösterdikleri başarı için de ortaya atmak mümkündür. Avrupa'da çok daha farklı bir süvari anlayışı mevcuttu. Ağır süvariler ön plana çıkartılıyor ve bu ezici gücü elde edebilmek karşılığında manevra kabiliyeti gözden çıkartılıyordu. Bu durumda Orta Çağ Avrupa ordularının ateşli silahlar gibi çok önemli bir askerî devrim olmaksızın, sahip oldukları mevcut askerî anlayış ile Osmanlı süvarisi karşısında hızla reksiyon göstermeleri ve gerekli tedbirleri alarak duruma adapte olmaları pek de mümkün olmamıştır.

Süvari birliklerinin Osmanlı Devleti'nin ortaya çıkışında oynadıkları bu önemli rol ve sağladıkları avantajlar beraberinde bellibaşlı zorunlulukları da ortaya çıkartıyordu. Çok sayıdaki süvari birliklerinin sürdürülebilir biçimde orduda bulundurulması, süvarinin hafif veya ağır olmasından bağımsız olarak önemli bir maliyeti de beraberinde getiriyordu. Avrupa'daki ağır zırhlı süvarilerin maliyeti kadar olmasa da bir Osmanlı hafif süvarisi de iyi yetiştirilmiş bir ata, bu hayvanı yeterli derecede besleyebilecek yeme de ihtiyaç duymaktaydı. Bu dönemde muharebe esnasında sürekli hareket halinde olan ve at üzerinde savaşan bir okçunun ihtiyaç duyduğu at da bir ile sınırlı değildi. Sürekli yorulan atların değiştirilmesi söz konusuydu. Bu ihtiyacın giderilmesi ancak köklü bir at yetiştiriciliği kültürü ve teşkilatı ile mümkün olabilirdi.

Osmanlı ordusunun süvari yoğunluklu ordu yapısı, beraberinde taycılık teşkilatı gibi önemli bir müesseseyi de getirdi. Bu noktada da Osmanlı Devleti bünyesindeki toplumların yatkınlıkları ve kültürel mirasları ön plana çıkmaktadır. Çünkü bu noktada hızlı ve Avrupa'da ağır süvariler tarafından tercih edilen atlardan daha küçük olan, atlı okçuluk ile hafif süvari askerinin ihtiyacını karşılamaya daha uygun cinslerin yetiştirilmesi meselesi ön plana çıkmaktadır. Görülüyor ki at yetiştiriciliği Osman Bey döneminde dahi büyük bir önem arz etmekteydi.² Bu durum yüzyıllar boyunca varlığını sürdürecekse de ilerleyen bölümlerde değinileceği üzere, zaman içerisinde eski önemini yitirecektir.

Tüm bu bilgiler ışığında, Osmanlı süvarisinin kuruluş döneminde belirleyici bir güç olduğunu ve toplumun kültürel mirasının askerî anlamda bir yansıması olduğunu açıkça ortaya koymak mümkündür. Bu durumun en açık dışa vurumlarını sadece Osmanlıların savaş alanlarında gösterdikleri atlı muharebeye yatkınlıkta değil, kuruluş döneminde Osmanlı ordusunun sınıfları arasındaki bariz geçişkenlikte de görmek mümkündür. Özellikle Orhan Bey dönemi itibarıyla ordunun piyade sınıfını oluşturmaya başlayan yaya askeri ile süvari gücünü oluşturan müsellemler askeri arasındaki geçişkenlik bu durumun en bariz örneklerini bize sunar. Gerekliğinde bu iki sınıf arasında, özellikle de ordunun piyade sınıfına mensup kimselerin süvari askeri

² Halime Doğru, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaya-Müsellemler-Taycı Teşkilatı XV. ve XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağı**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1990, s. 145.

olarak yazıldıklarını görmekteyiz. Mustafa Çelebi döneminde bunun örneklerine rastlamak mümkündür.³ Bir piyade askerinin bir anda süvari askeri olarak kabul görebilmesi, bu kimselerin süvari olarak savaşmaya yatkınlıkları veya bu kimselerden süvari askeri olarak yararlanılabilmesi için gerekli altyapıya sahip olduğu şeklinde açıklanabilir.

Zaman içerisinde Osmanlı Beyliği'nin temelinde yatan süvari birlikleri üzerine kurulu taktik anlayış ve süvari birliklerinin Osmanlı ordusunda tuttuğu yer, devletin gittikçe artan ve değişime uğrayan ihtiyaçları karşısında köklü bir dönüşüm sürecine girmek zorunda kalacaktır. Her sağlıklı teşkilat yapısının ve dolayısıyla güçlü orduların karakteristik özelliklerinden olan adaptasyon kabiliyeti, kendisini bu dönemde Osmanlı ordusunda açıkça göstermektedir. Öyle ki, Osmanlı ordusu henüz 14. yüzyılda köklü değişimler geçirmeye başlayacak ve dönemin gereklerine göre yeniden teşkilatlandırılacaktır. Bu dönemde devletin artık merkezî ve disiplinli birliklere ihtiyaç duyduğunu görüyoruz. Orhan Bey döneminde yaya ve müselleme teşkilatının oluşturulması ile başlayan bu reformlar sürecinde imparatorluk ordusunun temelleri atılacaktır. İlerleyen dönemde devşirme sistemi ile beslenen Yeniçeri Ocağı'nın kurulması ve Kapıkulu Süvarileri ile merkezi ordu sistemi, taşrada ise tımar sisteminin uygulanmasıyla güçlü bir ekonomik ve askerî altyapı başarıyla oluşturulacaktır.

Yeniçeriler gibi elit bir piyade sınıfının ortaya çıkmasıyla orduda piyade birliklerinin önemi artmış ise de, hem kapıkulu süvari teşkilatı hem de tımar sistemi sayesinde, süvari birliklerinin devletin ekonomisine bindireceği yük en aza indirilmiş ve bu birliklerden üst düzeyde verim elde edilmiştir. Bu sayede uzun süre Osmanlı ordusunun önemli bir bölümünü süvari birlikleri oluşturmaya devam edecektir. İlk aşamada Osmanlı Beyliği'nin emrinde bulunan aşiret süvarileri ile kıyaslayacak olursak, yükseliş dönemine girildiğinde Osmanlı ordusunda sadece yaya ve süvari birliklerinin birbirine oranının piyade lehine değişmekle kalmadığını, tımar sistemi ile elde edilecek cebelüler ve kapıkulu süvarileri ile birlikte imparatorluğun ağır süvarilere olan ihtiyacının da karşılanmaya çalışıldığını söyleyebiliriz. Osmanlı süvari

³ A.e., s. 46.

birliklerinin tarih içerisinde geçirdiği dönüşümü daha iyi anlayabilmek adına, bu klasik dönem teşkilatlarını daha yakından incelemenin mühim olduğu kanaatindeyiz.

1.2. Klasik Dönem Osmanlı Süvari Teşkilatı

1.2.1. Kapıkulu Süvarileri

Kapıkulu süvarileri I. Murad döneminde teşkil edilmiş ve hassa ordusunun süvari gücünü oluşturmuşlardır. İlk aşamada Sipah ve Silahdar olarak iki bölüğe ayrılmışlarsa da, daha sonra bu bölüklere sağ ve sol ulufeciler ile sağ ve sol gariplerin eklenmesiyle sayıları arttırılmıştır. Ocağın asker ihtiyacı, “çıkma” denilen saray iç oğlanlarından, devlete önemli hizmetlerde bulunmuş yeniçerilerden, ileri gelen devlet adamlarının çocuklarından ve yine süvari çocuklarından karşılanmaktaydı. Yalnız gariplere dışarıdan, yine savaşlarda öne çıkmış kişilerden alımlar yapılmıştır.⁴ Her kapıkulu süvarisinin yanında maiyeti ve hayvanları bulunması sebebiyle yeniçeriler gibi tamamının İstanbul’da yerleştirilmesi mümkün olamayacağından sadece bir kısmı İstanbul’da, geri kalanı meraların bulunduğu imparatorluğun çeşitli bölgelerinde konuşlandırılmışlardır. Konuşlandırıldıkları bölgelerin merkeze yakın olmasına önem gösterilmiştir. Barış ve savaş dönemlerinde farklı görevleri üstlenen kapıkulu süvarilerinin, biz tezimizin amacına hizmet etmesi dolayısıyla harp esnasındaki görevleri üzerinde duracağız.

Kapıkulu süvarilerinin harp nizamları ordunun merkezine yakın olup, ordu merkezinin yanlarında ve arkasında konuşlandıklarını görüyoruz. Bu diziliş kanatlardan gelebilecek hücumlara karşı ordu merkezini güvenceye alırken, düşmanın da kanatlarını tehdit ettiğinden önem arz etmekteydi. Özellikle düşman süvarisinin Osmanlı merkezi üzerine düzenlediği süvari hücumlarının kırılmasında veya yanlardan tehdit edilmesinde bu dizilişin önemi büyüktür. Kapıkulu süvarileri, Osmanlı ordusunda görev alan diğer süvarilerden daha ağır zırhlar kuşandıklarından ağır süvari olarak değerlendirilmeleri mümkündür. Bu açıdan ordunun merkezinde bulunmaları ve padişahın etrafında defansif bir pozisyon almaları mantıklıdır. Osmanlı ordusunda çevirme ve yıpratma hareketleri daha çok kanatlardaki hafif süvari

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları**, C. II, 3. bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 138.

birliklerine havale edilmiştir. Bu bağlamda kapıkulu süvarileri Avrupa'daki ağır süvarilere benzer bir role sahiptirler. Ancak kullandıkları teçhizatlar da dikkate alındığında hem hafif hem de ağır süvari görevlerini üstlenebilecekleri göze çarpar. Kapıkulu süvarileri, Osmanlı ordusunun büyük bir bölümü gibi ok, yay, kalkan, topuz, mızrak, gibi geleneksel silahlarla donatılmışlardı. Osmanlı ordusunda yeniçeriler tarafından tüfeklerin yaygın biçimde kullanılmaya başlandığı 17. yüzyılda, kapıkulu süvarilerinin hala ok kullanmaya devam ettiklerini görmekteyiz.⁵ Bu durum diğer birçok orduyla paralellik göstermektedir. Kullandıkları silahlar göz önüne alındığında uzaktan harbetme yeteneğine sahip olduklarını görmekteyiz. Bu bağlamda klasik ağır süvari tanımından ayrışır. Bu bilgiler ışığında onları ateşli silahların yaygınlaşması sonrasında Avrupa'da çarklı-tüfek ve tabancaları kullanan ağır süvarilere benzetmek mümkündür. Ancak onlar da kullandıkları silahların doğası gereği daha farklı taktiklere sahiptirler.

Kapıkulu süvarileri, hücumlarını saflar halinde gerçekleştirir ve her hücum eden saf yerini diğerlerine bırakırdı.⁶ Böylelikle düşman bozulana dek sürdürülebilir ve dalgalar halinde gerçekleştirilen bir hücum taktiğinin uygulandığı göze çarpar. Sefer sırasındaki görevleri savaşmakla da sınırlı kalmazdı. Silahdar bölükleri harbetmenin dışında lojistik hizmetlerinde de bulunmakta, ordunun önünden hareket ederek yol açmak, köprüleri tamir ettirmek gibi önemli görevleri yerine getirmekteydiler. Sipah bölükleri ise, belli aralıklarla ordunun izlediği yolun kenarlarında “ordu tepesi” adı verilen tepecikler oluşturarak, geriden gelen birliklerin ilerleyişlerinin sorunsuz şekilde sürdürebilmesini sağlamışlardır.⁷ Ayrıca, ordunun konakladığı sırada hazineyi, padişah sancağını ve padişahın otağını korumak da kapıkulu süvarilerinin üstlendiği görevlerdendi.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Kapıkulu süvarilerinin mevcutları üzerine verdiği bilgiler ilgi çekicidir. Bu sayılara bakılırsa Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlığının sonunda bu ocağın mensupları 5885 kişiden ibaret iken, ilerleyen

⁵ Feridun M. Emecen, **Osmanlı Klasik Çağında Savaş**, 3. bs., İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s. 39.

⁶ Erhan Afyoncu, “Sipahi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. XXXVII, İstanbul, 2009, (Çevrimiçi), <https://islamansiklopedisi.org.tr/sipahi>, 22.12.2020.

⁷ Mahmut Şevket Paşa, **Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi: Kısım-ı Evvel**, İstanbul, Mekteb-i Harbiye Matbaası, 1325, s.7.

dönemde bu sayı 50.000'lere kadar tırmanmış ve ancak Köprülüler döneminde duruma el atılarak sayı 15.000 civarına geriletilmiştir.⁸ Bu durum açıkça diğer ocaklarda olduğu gibi kapıkulu süvarilerinin de askere alım usullerinin zamanla işlemez hale geldiğinin açık bir göstergesidir. Sayıları zamanla kontrolden çıktığından ve hazineye büyük bir yük oluşturdıklarından, 17. yüzyılda sayıları sistematik olarak azaltılmıştır. Bu süreçte kapıkulu süvarilerine harcanan miktar yüzyılın başında 130,657,696 iken, yüzyılın sonunda 67,110,943'e kadar gerilemiştir.⁹ Dolayısıyla ilk aşamada Osmanlı İmparatorluğu'nun elit süvari birliklerini oluşturan bu ocağın zamanla bu özelliğini yitirdiğini söyleyebiliriz. Ayrıca kapıkulu süvarilerinin yeniçerilere benzer biçimde zaman içerisinde çeşitli isyan hareketlerine girişerek, zorbalaştıklarını da görmekteyiz. Ocağın yıpranmasında rol oynayan tüm bu iç sebeplerin yanında ateşli silahların yaygınlaşmasıyla tüm dünyada gerçekleşen askerî dönüşümün etkilerini de unutmamak gerekir.

1.2.2. Tımar Sistemi ve Tımarlı Sipahiler

Osmanlı tımar sistemi, imparatorluğun yayılmacı politikası ile paralel biçimde gelişmiş ve genişlemiş, kısa sürede ele geçirilen büyük toprak parçalarının efektif bir biçimde idare edilmesini mümkün kılmıştır. İmparatorluğun taşra idaresinin temel taşlarından biri olan tımar sistemi, seviyelerine göre sınıflandırılmış vergi gelirlerinin tahsilinin, bir devlet memuruna, devlet adamına veya seferlerde yararlılık göstermiş askerlere havalesi usulüydü. Bu kimseler, kendilerine verilen toprağın gelirine göre, "cebelü" adı verilen tam teçhizatlı süvari askerleri besliyorlar ve sefer zamanında yetiştirdikleri süvari askerleriyle birlikte orduya katılıyorlardı. Sipahilerden sefere katıldıklarında tüm ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hazır bulunmaları beklenmekteydi. Öyle ki, gelirlerine göre konaklayacakları çadırlarını getirmeleri dahi bekleniyordu.¹⁰ Böylelikle tüm ihtiyaçlarını kendi kendine karşılayan büyük bir süvari gücü oluşturulmuş oluyordu.

⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. IV, 6. bs., Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, s. 282.

⁹ Rhoads Murphey, **Ottoman Warfare 1500-1700**, Taylor&Francis e-Library, 2001, s. 52.

¹⁰ Fatma Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması", **Türkler Ansiklopedisi**, C. IX, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 905.

Bu birliklerin yıllara göre sayısı değişiklik gösterse de imparatorluğun en güçlü dönemlerinde ulaştıkları sayılar Osmanlı ordusunda ne denli önemli bir yer tuttuklarının kanıtı olsa gerektir. Tımarlı sipahilerin mevcudu 1528 yılında 85-90 bin, 1610 yılında ise, 115 bin gibi çok yüksek bir sayıya ulaşırken, aynı dönemde kapıkulu ocaklarının toplamı ise 90 bin kadardı.¹¹ Bu sayılardan yola çıkarak tımarlı sipahilerin, Osmanlı ordusunun hücum gücünün çok mühim bir parçasını teşkil ettikleri rahatlıkla söylenebilir.

Tımar sistemi ile Osmanlı İmparatorluğu sadece sefer sırasında ordunun önemli bir kısmını oluşturacak süvari birliklerini yetiştirmekle kalmıyor, aynı zamanda sipahiler aracılığıyla barış dönemlerinde yerel güvenliği sağlıyor ve taşrada zirai faaliyetlerin kesintisiz şekilde sürdürülmesini emniyet altına almış oluyordu. Böylelikle Osmanlı İmparatorluğu, tımar sistemi ile birlikte birden fazla ihtiyacını gidermiş oluyordu. Fakat bu durum 17. yüzyılın ortalarından itibaren değişmeye başladı. Geniş sahaların fethinin tamamen durması ve yıpratıcı-sonuçsuz savaşlar sipahiliği kârlı bir iş olmaktan çıkardığından, orduya katılmayan sipahilerin sayısı giderek arttı. Bunların elinden alınan topraklar farklı kesimlere dağıtılmaya başlandı. Böylelikle resmen olmasa da dolaylı olarak tımar sisteminin tasfiyesi başlamış oldu.

Tımarlı sipahilerin güçten düşmesinin tek sebebi tımar sisteminin bozulması değildi. Tımarlı sipahiler, gelişen savaş teknolojisini benimsemekten de imtina ediyorlardı.¹² Bu bağlamda onların tutuculuğunu Avrupa'da şövalyelere ve Memlûkler'in süvari konusundaki gelenekçiliğine benzetmek mümkündür. Avrupa'da süvari birlikleri özellikle 19. yüzyılda aristokrasinin yuvalandığı bir askerî sınıftıken, Memlûkler'de süvarilik çok köklü ve ayrıcalıklı bir askerî sınıf halindeydi. Her ikisi de dayandıkları bu iki sosyal sınıfın özelliklerini taşımaktaydılar. Tımarlı sipahiler de sadece askerî bir sınıf değil, aynı zamanda toprak sahibi sosyal bir sınıfın mensubuydular. Bu tür sosyal sınıflar içerisinde gelenekçilik ve yeniliklere karşı direncin güçlü bir biçimde ortaya çıkması doğal gözükmemektedir. Fakat tımarlı sipahilerin imtiyazlarını kaybetmeye başlaması 17. yüzyıl gibi erken bir dönemde

¹¹ Halil İnalcık, "Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu", **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı 34, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1965, s. 758.

¹² A.e., s. 764.

gerçekleşmiştir. Bu durumu tetikleyen ordunun geri hizmetlerine itilmeleridir.¹³ Bu da Osmanlı İmparatorluğu'nda süvari sınıfının Avrupa'dan farklı bir yolda ilerlediğine önemli bir örnek olarak kabul edilebilir.

Tüm Avrupa'da giderek merkezileşen orduların karşısında, imparatorluğun çeşitli bölgelerine yayılmış olan tımarlı sipahi askerlerinin yeterli eğitime ve disipline sahip olmaları da beklenemeyeceğinden, bu birliklerin ıslahı daha da zorlaşmaktaydı. Böylelikle zaman içerisinde klasik dönem Osmanlı ordusunun temel taşlarından birini oluşturan sipahiler, muharip sınıf olmaktan çıkarak ordunun geri hizmetine çekildiler. 1826 yılında modern ordunun kurulması için atılan adımlar ile birlikte sipahilerin sayısı giderek azalacaksa da, bunların yeniçeriler gibi tamamen ortadan kaldırılması yoluna gidilmemiş, yeni kurulan süvari ve topçu birliklerinin içerisine dahil edilerek, yeni sisteme mümkün olduğunca entegre edilmelerine çalışılmıştır.¹⁴

1.2.3. Müsellemeler

Yaya ve Müsellem Teşlilatı, Osmanlıların henüz beylik döneminde, yeni fetihlerle giderek artan düzenli ordu ihtiyacını karşılayabilmek adına Orhan bey döneminde oluşturulmuştur. Bunlar Osman Bey döneminde de faaliyet göstermiş olsalar da, ancak gönüllü bir askerî sınıf olmaktan çıkarılarak, ordunun devamlı askerleri haline getirilmeleri Orhan Bey döneminde gerçekleşmişti.¹⁵ Yükseliş dönemine gelindiğinde ise Osmanlı imparatorluk ordusunun ana süvari gücünü kapıkulu süvarileri ve tımarlı sipahiler teşkil ettiler. Yukarıda bahsi geçen sayılarda görüldüğü gibi klasik dönemde Osmanlı ordusunun sahip olduğu sadece süvari birlikleri dahi çok yüksek sayılara ulaşabilmekteydi.

Böylesine büyük bir ordunun etkili biçimde sevk edilebilmesi ancak güçlü bir lojistik sistemle mümkün olabilirdi. Bu lojistik destek zaman içerisinde farklı birlikler tarafından üstlenilmiştir. Bunlardan biri de Müsellemeler olacaktır. Müsellemeler, Osmanlı ordusunun kuruluş yıllarından beri varlıklarını sürdürmekteydiler. Ancak tımarlı sipahilere benzer biçimde zamanla önemleri azaldığından, muharip bir sınıf

¹³ Özgür Kolçak, "XVII. Yüzyıl Askerî Gelişimi Ve Osmanlılar: 1660-64 Osmanlı Avusturya Savaşları", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012, s. 176.

¹⁴ Hacı Veli Aydın, "Tımar Sisteminin Kaldırılması Süreci ve Bazı Değerlendirmeler", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı 12, 2001, s. 81.

¹⁵ Doğru, a.g.e., s. 5.

olmaktan çıktılar ve ordunun geri hizmetlerinde görev almaya başladılar. Müsellemler, genellikle müslüman ahaliden oluşturulmakta olup, sefer zamanında ordunun ilerisinde hareket ederek yol açmak, köprü kurmak veya tamir etmek, ormanlık alanları temizlemek gibi önemli lojistik görevler üstlenmişlerdi.¹⁶ Sadece sefer zamanlarında toplandıklarından, devletin hazinesine yük oluşturmuyorlardı.

1.2.4. Akıncılar

Akıncıların Osmanlı ordusu içerisinde ön plana çıkmalarını sağlayan başlıca görevleri, düşman topraklarında yağma faaliyetlerinde bulunmaktı. Osmanlı İmparatorluğu'nun fetih politikası gereği, hedef alınacak olan bölgenin önceden yıpratılmasına büyük önem gösteriliyordu. Bu durum akıncı birliklerinin Osmanlı fetih politikasında önemli yer tutmasını sağladı. Akıncıların hedef alınacak bölgelerde giriştikleri yağma hareketleri, bölge hakkında bilgi toplanmasını, bölgenin işgale karşı ekonomik, askerî ve psikolojik açıdan direncinin kırılmasını sağlıyordu. Aynı zamanda elde ettikleri ganimetlerle ihtiyaçlarını giderdiklerinden, Osmanlı Devleti için bir mali yük oluşturmuyorlardı. Bu yapıda birlikler ancak genişlemeci bir politika bünyesinde varolabileceklerinden, en parlak dönemlerini 15. ve 16. yüzyıllarda yaşadılar. Öyle ki, 16. yüzyılda önde gelen akıncı beylerinden olan Mihaloğlu Mehmed Bey'in kuvvetleri 50.000'i bulmuştu.¹⁷

Böylesine büyük bir süvari gücünün sadece tek bir akıncı komutanın elinde toplanabilmesi hayret vericidir. Bu durum akın faaliyetlerinin ne derece başarılı olduğunun da önemli bir göstergesidir. Kulaktan kulağa yayılan zafer ve ganimet haberleri öyle görülüyor ki, dönemin genç nüfusu için akıncılığı güçlü bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Akıncıların tek görevleri akınlar düzenlemekten ibaret değildi. Hudutlarda konuşlandıklarından, bölgelerinin düşman taaruzlarından korumak görevini de üstleniyorlardı. Ekseriyetle hafif süvari birliklerinden oluşmaktaydılar. Akınları sırasında düşman ordularından mümkün olduğunca kaçınırlar, zorunlu hale gelmediği sürece çatışmaya girmezlerdi. Tüm bu özellikleri akıncıları Osmanlı Devleti için eşsiz öncü birlikler haline getirdi. Tüm bu artılarının

¹⁶ Mahmut Şevket Paşa, a.g.e., s. 10.

¹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. II, 3. bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995, s. 573.

yanında akıncıların disiplinsiz olmaları dolayısıyla, istenmeyen yağma hareketlerine girdikleri de olmuştur. Bu durum, benzer özellikler taşıyan birçok askerî birlikte de yaygın biçimde görülmektedir. Disiplinsiz süvari birlikleri, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda da Osmanlı ordusunun sıklıkla karşılaştığı sorunların başında gelmektedir.

1.2.5. Deliler

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı ordusunda görülmeye başlayan deliler, akıncılara benzer bir şekilde hudutlara yakın bölgelerde yerleştirilmiş ve bir ocak olarak teşkilanmışlardır. Aslında “serhad kulu” denen ve sınır boylarında görev yapmakta olan birliklere mensup olan delilerin en önemli özellikleri, binicilikteki maharetleri ve cesaretleriydi.¹⁸ Bunlar zaman içerisinde üst düzey idarecilerin emrinde de bulunmaya başladılar. İlk aşamada birer muhafız birliği şeklinde teşkilatlandırılmışlarsa da, zamanla sayıları arttırılarak muharebelerde de görev alır hale geldiler. 17. yüzyıla gelindiğinde deliler, efektif bir süvari gücü olmaktan çıkarak, konuşlandıkları bölgelerde düzeni bozmaya ve eşkiyalık yapmaya başladılar. Bunun önemli sebeplerinden birisi, delilerin belirli kişilerin emrinde toplanan birlikler olmalarıydı. Bu kimseler çeşitli sebeplerle azledildiklerinde veya öldüklerinde, arkalarında bu deli birliklerini bırakıyorlardı. Böylelikle başıboş kalan deliler, gelir elde etmek için her yolu mübah görmeye başlıyorlardı.¹⁹ Bu durum 19.yüzyılın başlarına dek devam etti. Köhneleşmiş birçok ocak gibi deliler de, 1826'da Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin kurulmasıyla birlikte tarih sahnesinden silindiler.

1.3. Ateşli Silahların Yaygınlaşması ve Süvari Birliklerine Etkileri

1.3.1. Fitilli Tüfeklerin Ortaya Çıkışı

Barutun icadıyla birlikte dünyanın birçok bölgesinde ortaya çıkmaya başlayan ateşli silahlar, zaman içerisinde sürekli bir gelişim ve değişim geçirerek mevcut silahların yerini hızla almaya başladılar. Avrupa'da bu uzun sürecin kökenleri 14.

¹⁸ A.e., s. 573.

¹⁹ Mehibe Şahbaz, **Osmanlı Askerî Teşkilatında Deli Ocağı**, Gaziantep, İksad Yayıncılık, 2018, s. 82.

yüzyıla kadar uzanmaktadır.²⁰Bu dönemden başlayarak Avrupa’da çeşitli ateşleme mekanizmalarına sahip ateşli silahlar ortaya çıkmaya başladı. Bunlardan ilk kez geniş çapta kullanılmaya başlananlar fitilli tüfekler oldu. Fitili tüfekler ağızdan dolmaydı. Tetik çekildiğinde yanmakta olan fitil, tüfeğin sağ tarafında bulunan barut haznesi üzerine temas ederek haznedeki barutu ateşliyordu. Ortaya çıkan kıvılcım ve ısı tüfeğin namlusuna yerleştirilmiş olan barutu ateşleyerek mermiyi harekete geçiriyordu.

Bu mekanizma birçok sorunu da beraberinde getiriyordu. Barut haznesinin tüfeğin dışında ve açıkta bulunması, haznedeki barutun hava koşullarından fazlasıyla etkilenmesine sebep oluyordu.²¹Bir diğer önemli sorun ise hem kullanılan barutun türü hem de barut haznesinin tüfeğin dışında bulunması dolayısıyla ateşleme sırasında ortaya çıkan yoğun dumandı. Ortaya çıkan duman eğer ordu bazında düşünülecek olursa, sorunun büyüklüğü de kolayca anlaşılabilecektir. Bu tüfeklerden yüzlercesinin aynı anda ateşlenmesi sonucu ortaya çıkan duman, görüşü kısa sürede sıfıra indirebiliyordu. Böylece ilk atış sonrasında nişan almak çok daha güç hale gelmekteydi. Bu da bir süre için askerleri savunmasız bırakabilmekteydi. İlk tüfeklerin etkili oldukları menzile, yivsiz olduklarından oldukça düşüktü. Ayrıca tekrar ateşe hazır hale gelmeleri de çok uzun sürüyordu. Bir piyade askerinin süvari hücumu karşısında yalnızca tek bir kez ateş etme şansı bulunmaktaydı.²²

Tüm sorunlar bunlarla da sınırlı kalmıyordu. Tetiğin çekilmesi ile ateşlenme arasında belli bir süre geçmesi gerektiğinden, uzun mesafede hareketli bir hedefi vurabilmek çok güçtü. Hareketli bir hedefi vurmak kadar, hareket halindeyken de bu tüfekleri etkili biçimde kullanmak pek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla bu tüfekler süvari birlikleri için iyi bir seçenek değildi. Ayrıca yeterli barutun mermi ile birlikte namlu içerisine yerleştirilmesi zaman aldığından, tüfeğin tekrar ateşe hazırlanması mekanizmanın doğası gereği zaten uzun sürüyordu. Dolayısıyla seri ateş imkânından bahsetmek de mümkün değildi. Fitilli tüfeğe sahip bir piyade hücumu kalkmış bir süvariye ancak birkaç kez ateş edebilirdi. Hatta bazı durumlarda ateş fırsatı

²⁰ Ian V. Hogg, **The Complete Illustrated Encyclopedia of World's Firearms**, New York, A&W Publishers, 1978, s. 10.

²¹ A.e., s. 13.

²² Geoffrey Parker, **The Military Revolution: Military Innovation and the rise of the West 1500-1800**, y.y., Cambridge University Press, 1996, s. 18.

bile bulamayabilirdi. Bu fırsatı bulsa dahi, gerçekleştirilen atışlar özellikle uzak mesafelerde oldukça etkisiz ve delici gücü düşük atışlar olacaktır. Fitilli tüfeklerin sahip olduğu tüm bu sorunlar, yüzyıllar boyunca silah mucitlerini meşgul edecek sorunların temelini oluşturmaktaydılar. Zaman içerisinde tüm bu sorunların çözümü için çeşitli ateşleme mekanizmaları icat edilecek ve piyade tüfeğinin her giderilen noksanı, süvari birliklerinin savaş alanındaki etkisi üzerine olumsuz bir etki olarak geri dönecektir.

1.3.2. Süvariler İçin Bir Alternatif: Çarklı Ateşleme Sistemi

Fitilli tüfeklerin dayanıksız yapılarına bir çözüm olarak, 16. Yüzyılda çarklı ateşleme mekanizmasına sahip tüfekler ortaya çıkmaya başladı.²³ Bu tüfekler, fitilli tüfeklere nazaran dış etkenlere karşı daha korunaklıydılar. Hava şartlarından daha az etkilendikleri gibi bir fitile de ihtiyaç duymadıklarından, daha kompakt ve sağlam bir yapıya sahiptiler. Fitilli tüfeklere nazaran kullanıcıya çok daha kolay ve sessiz bir kullanım sağlıyorlardı. Tüfeğin bu özelliği ilk aşamada insanlar arasında korkutucu bir etki bırakmış olacak ki, Kutsal Roma İmparatoru I. Maximilian çareyi 1517 yılında tüfeğin imal edilmesini yasaklamakta bulmuştu.²⁴

Ateşleme mekanizmasının işleyişi, tetik çekildiğinde harekete geçen demir bir çark üzerine kuruluydu. Bu çark dönmeye başladığında, barut haznesinin üzerine indirilmiş bulunan çakmak taşı veya demir bir aparat ile temas ederek kıvılcım çıkartıyordu. Dikkat edileceği gibi, barutun üzerine indirilen bu aparatın eskiden yanan bir fitil tutturulmuş olduğundan, her seferinde bu fitilin tutuşturulması ve tam olarak hazneye denk getirilmesinin gerekliliği gibi sorunlar bu mekanizmayla çözülmüş oluyordu. Kıvılcımı oluşturacak parçaların sert maddelerden oluşuyor olması, hem tüfeğin dayanıklılığını hem de kullanımını kolaylaştırmaktaydı. Bu durum, özellikle süvari birliklerini bu tür silahları kullanmaya itmiştir.²⁵

Ateşleme işleminin kolaylaşmasının yanı sıra, bu tüfeklerin ateşlenmeye hazır şekilde taşınması daha kolay olduğundan, sahibine doldurma işlemine gerek kalmadan

²³ A.e., s. 14.

²⁴ Merill Lindsay, **One Hundred Great Guns: An Illustrated History of Firearms**, New York, Walker&Co., 1967, s. 47.

²⁵ A.e., s. 47.

bir atış hakkı tanıyordu. Ayrıca silahın tek el ile ateşlenebilmesi de önemli bir artıydı. Bu dönemde ellerinde çarklı ateşleme mekanizmasına sahip tabancalarla savaşan zırhlı süvari birlikleri ortaya çıktılar. Bunlar düşmanın üzerine silahlarını boşalttıktan sonra hızla uzaklaşıyorlardı.²⁶ Bir tür yıpratma taktiği uygulamaktaydılar. Görüldüğü gibi bu mekanizmaya sahip silahlar süvariler için oldukça pratiklerdi. Tüm bu gelişim süreci boyunca süvari birlikleri, at üzerinde bulunmanın getirdiği dezavantajlardan ötürü, hem daha küçük hem de kullanımı daha basit olan benzer ateşli silahlardan yararlanmayı sürdüreceklerdir. Ancak ateşli silahların, kılıç ve mızrak gibi geleneksel silahların yerini alması ancak yüzyıllar sonra gerçekleşebilecektir.

Fitilli tüfeklerin sahip olduğu birçok sorunu ortadan kaldırmasına rağmen, bu mekanizma da çok önemli bir soruna sahipti. Bu sorun da sürekli olarak dönen bir çark ve sürtünmeye dayalı bir işleyişe sahip olmasıydı. Bu işleme uzun süre maruz kalan parçaların zamanla yıpranması kaçınılmazdı. Ayrıca mekanizmada sıkışmalar da sıklıkla görülebilmekteydi. Dayanıklı bir sistem olmasına karşın, fitilin yerini alan parçaları üretmek daha zor ve maliyetliydi. Bu durum, çok daha basit çalışan, maliyeti düşük ancak bir o kadar etkili olabilecek yeni ateşleme mekanizmalarının ortaya çıkmasını zorunlu kılacaktır.

1.3.3. Yüzyıllar Süren Bir Hükümdarlık: Çakmaklı Tüfekler

Çakmaklı ateşleme mekanizması 16. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktı ve yukarıda bahsi geçen sorunların birçoğuna da çözüm getirdi.²⁷ Öncelikle basit ve korunaklı bir yapıya sahiplerdi. Tetik çekildiğinde barut haznesinin üzerine kapanan çelik parçaya çarpan çakmak taşı, hem bu parçayı açıyor hem de çarpışma sırasında çıkardığı kıvılcımlar ile haznedeki barutu ateşliyordu.²⁸ Görüldüğü gibi oldukça basit bir mantık ile çalışmaktaydı. Ancak ateşleme işlemini başlatacak barut, hala tüfeğin dışındaki haznede bulunuyordu. Bu da tüfeğin hava koşullarından etkilenmeye devam edeceği manasına geliyordu. 19. yüzyıla dek barut teknolojisinde önemli bir gelişme kaydedilemediğinden, ortaya çıkan duman yine oldukça fazla olacaktı. Mekanizmanın

²⁶ Jeremy Black, **The Age of Total War: 1860-1945**, Londra, Greenwood Publishing Group, 2006, s. 50.

²⁷ Smithsonian, **Firearms: An Illustrated History**, New York, DK Publishing, 2014, s.40.

²⁸ Hogg, a.g.e., s. 24.

doğası gereği tetik ile ateşlenme arasındaki zaman farkı da hala mevcuttu. Ayrıca kıvılcımı yaratacak olan çakmak taşı sürtünmenin etkisiyle kısa sürede aşınabiliyor ve değiştirilmesi gerekiyordu. Yine de basit kullanımı ve sahip olduğu iyileştirmeler sebebiyle çakmaklı tüfekler, hızla tüm ordularda kullanılmaya başlanmış ve ateşli silah teknolojisinde önemli buluşların birbiri ardına ortaya çıkacağı 19. yüzyıl ortalarına kadar da kullanımları sürmüştür.

Yüzyıllar boyunca bu tüfeklerin piyade birlikleri tarafından yaygın biçimde kullanılması, birçok orduda benzer taktik anlayışların köklü bir biçimde yerleşmesinde büyük rol oynadı. Çakmaklı tüfekler ile birlikte yanaşık düzende hareket eden disiplinli piyade birlikleri giderek önem kazandılar. Bu tüfeklerden etkili bir biçimde yararlanmak ancak bu şekilde mümkün olabiliyordu. Çünkü tüfeklerin menzili çok düşüktü. İsabet oranları mesafe arttıkça oldukça düşebilmekteydi.²⁹ Dolayısıyla aynı anda ve çok sayıda ateşlenmeleri gerekiyordu. Çakmaklı tüfeklerle birlikte önemini giderek arttıran bu taktik anlayış ile birlikte piyade birliklerinin düzenli kale savunmaları süvarilere karşı büyük bir avantaj sağlamaya başlayacaktı. Bu disipline edilmiş piyade formasyonlarını bozmak da giderek daha zor bir hale gelecektir. Fakat belirtildiği gibi bu tüfeklerin hala çok fazla sorunu mevcuttu. Bu durum süvari birliklerinin savaş alanında belirleyici rol oynaması için bir fırsat kapısı aralamaktaydı. Çakmaklı tüfeklerin ardından ortaya çıkacak buluşlar süvari birlikleri için sonun başlangıcı olacaktır. Dolayısıyla çakmaklı tüfeklerin hükümdarlığının sonu, süvariler için de bir çağın kapanışı anlamına gelecektir.

1.3.4. Kapsüllü Ateşleme Mekanizmasının Ortaya Çıkışı

19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, uzun yıllar tüm ordularda standart hale gelmiş çakmaklı tüfeklerin yerini yeni bir ateşleme mekanizmasının almaya başladığını görmekteyiz. Henüz yüzyılın başlangıcında Alexander James Forsyth tarafından geliştirilen bu yeni mekanizma, cıva-fülminat bileşiminin kimyasal tepkimesine dayanmaktaydı.³⁰ Önceleri tüfeğin dışında bulunan, ancak sürtünme ile yaratılan kıvılcım veya yanmakta olan bir fitilin yardımı ile ateşe verilebilen ve bu

²⁹ Philip J. Haythornthwaite, **Napoleonic Infantry: Napoleonic Weapons and Warfare**, y.y., Cassell&Co, 2002, s. 26.

³⁰ A. e., s. 28.

sırada birçok dış etkene maruz kalan ateşleyici baruta gerek kalmamıştı. Artık bunun yerine kimyasal bileşenlerin ani bir darbe sırasında ortaya çıkartacakları güç kullanılacaktı. Ancak kimyasalların tam olarak nasıl kullanılacağı konusu bir süre daha zihinleri meşgul etmeye devam etti.

Bunların kapsüller içerisinde kullanılması fikri ise ancak 1818-1823 yılları arasında keşfedilmeye başlandı.³¹ Bu buluşların gerçekleştiği tarihler üzerine farklı aralıklara rastlamak mümkündür.³² Ancak işaret edilen dönem aşağı yukarı aynıdır. Kapsüller, dışarıdan gelecek herhangi bir darbe veya sıkıştırmaya karşı oldukça hassaslardı. Ayrıca içerisinde bulunan kimyasalların kapsül dışına çıkması da tüfeği kullanan kimse için tehlike arz ediyordu. Ancak yine de bu yeni sistem sağladığı avantajlarla birlikte kendisinden önceki mekanizmalara göre daha güvenli ve kullanışlıydı. Tetik çekildiğinde harekete geçen çakmak taşının yerini, horoz olarak da anılan parça alıyordu. Horoz, tetik çekilir çekilmez aşağıya inerek kapsüle sert bir darbe indiriyordu. Darbe indiğinde hızla reaksiyon gösteren kapsül patlıyor ve ortaya çıkan ateş tüfeğin içerisindeki baruta bir bağlayıcı kanal aracılığıyla taşınarak ateşleme işlemini gerçekleştiriyordu. Mekanizma dış etkenlere karşı çok daha dayanıklı ve basit bir sistemdi. Sıkışmalar ya da çakmak taşının körelmesi gibi sorunları da ortadan kaldırıyordu. Bu kapsülleri taşımak ve tüfeğe yerleştirmek, baruta göre çok daha kolay ve hızlıydı. Tüfeğin dışındaki haznede tepkimeye giren bir barut olmadığından ortaya çıkan duman da büyük oranda azaltılmış oluyordu.

Yeni sistem büyük bir hızla yaygınlaştı ve çakmaklı tüfeklerin kullanımını önemli ölçüde azalttı. Bunun sebebi yalnızca yukarıda bahsettiğimiz avantajlar değildi. Çakmaklı tüfeklerin, kapsüllü ateşleme sistemine dönüştürülmesi çok kolaydı. Dönemin ordularında tercih edilen teknolojilerin, tüm ordunun donatılmasına izin verecek ölçüde uygulanabilir olması önemli gerekliliklerdendi. Kapsüllü ateşleme mekanizması ise bu beklentileri büyük ölçüde karşılıyordu. Bu yeni gelişme ile piyadenin ateş hızı artış gösterecekti.

³¹ A.e., s. 32.

³² Lindsay, a.g.e., s.102.

1.3.5. Mühimmat Teknolojisi ve Kuyruktan Dolma Tüfekler

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren piyade tüfeği teknolojisinde ortaya çıkan buluşların birbirlerini tamamlayıcı bir şekilde ilerlediklerini görmekteyiz. Örneğin; kökenleri 16. yüzyıldan bu yana tüfeklere yiv açılmasına rağmen,³³ yaygınlaşmaları bu dönemde gerçekleşmiştir. Bunda da tüfeklere yiv açılmasının giderek kolaylaşması büyük bir rol oynamıştır. Bu gelişmeyle, daha güvenli ve sağlam bir ateşleme mekanizmasına sahip olan piyade tüfekleri daha uzun bir menzilde etkili hale geliyorlardı. Ancak bu tüfekler hala ağızdan doluyordu. Dolayısıyla piyade tüfeğinin yavaş ateşlenme sorunu hala sürmekteydi. Bu sorun kuyruktan dolan, iğneli ateşleme mekanizmasına sahip ve tek parça halinde tasarlanmış mühimmatları ateşleyen tüfekler ile çözülecekti. Tüm bu teknolojiler birbirlerine paralel olarak geliştiler ve birlikte savaş alanlarının temel dinamiklerini oynatacak devrimlere yol açtılar.

Önceleri msket biçiminde bulunan mermilerin zamanla şekilleri, boyutları ve ihtiva ettikleri özellikler tamamen değişime uğradı. En önemli buluşlardan biri 1849 yılında Fransız subay Claude-Etienne Minié tarafından geliştirilen **Minié Ball** idi.³⁴ **Minie Ball** terimi, ilerleyen dönemde benzer mantıkla çalışan tüm mühimmatları karşılayacak biçimde yaygınlaşmıştır. Bu yeni tür mühimmat konik biçimindeydi ve arkası düz değil, boş ve çukurdu. Merminin yapısı patlama anında genişlemesine imkân sağlıyordu. Genişleyen mermi yivlere daha sıkı tutunarak, muadillerinden çok daha üstün bir ateş gücü ve menzil sağlamaktaydı. Böylelikle ağızdan dolan yiv-setli tüfeklerin menzilleri yeni nesil mermiler ile birlikte yaklaşık 3 kat artış gösterecek ve yaklaşık 1000 metreye kadar yükselecektir.³⁵

Bu süreçte sadece merminin yapısının geliştirilmesi için değil, ateşleme sisteminin üç ayrı unsurunu tek bir parça haline getirebilecek bir mühimmat oluşturabilmek için de çalışmalar sürmekteydi. Amaç, tüfek içerisindeki barutun, barutu ateşleyecek unsurun ve merminin tek bir parça haline getirilebilmesiydi. Ancak bu başarılırsa tüfeklerin hızlı bir şekilde ateşe hazır hale getirilebilmesi mümkün

³³ Hogg, a.g.e., s.44.

³⁴ Robert L. O'Connell, **Of Arms and Men: A History of War, Weapons and Agression**, New York, Oxford University Press, 1990, s. 191.

³⁵ Smithsonian, a.g.e., s. 99.

olacaktı. 19. yüzyılın ilk yarısında bu ihtiyaç, içerisinde üç unsurun da bulunduğu kâğıttan yapılmış mühimmatlarla bir nebze giderilebildi.³⁶ İlerleyen dönemde ise modern mermilere daha yakın konik biçimde mühimmatlar geliştirilmeye başlandı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı yaklaştığında ise, metalik ve üç ateşleme unsurunu da içerisinde bulunduran mühimmatlar tüm dünyada kullanılır hale gelecektir. Mühimmat teknolojisindeki gelişmeleri, kuyruktan dolma tüfeklerin yaygınlaşması ve çeşitlenmesi izledi. İğneli ateşleme sistemleriyle ortaya çıkan bu tüfeklerle birlikte, yeni nesil mühimmatların efektif biçimde ateşlenebilmesi sağlanacaktır.

Güvenli ve savaş şartlarına dayanıklı yapıdaki kuyruktan dolma tüfeklere talep giderek arttığından, bunları üreten ülkeler hızla seri üretime geçtiler. Bu dönemde çok farklı sistemlerle çalışan yeni silah çeşitleri ortaya çıkacaktır. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında yeni teknolojilerin silah sistemlerine uygulanması açısından müthiş bir çeşitlilik gösterecektir. **Lever-action** gibi Osmanlı ordusunun da faydalanacağı çeşitli seri ateşleme mekanizmaları giderek yaygınlaşmaya başlayacaktır.

Tüm bu buluşlar en çok piyade sınıfının etkisini arttırdıysa da, yeni gelişmelerden tek faydalananlar piyade birlikleri değildi. Benzer bir ateşleme sistemine sahip olan altıpatlar tabancaları da bu dönemde yaygınlaştılar ve özellikle ilerleyen başlıklarda da işleneceği gibi, Amerika’da süvari birliklerinin vazgeçilmez silahlarından biri haline geldiler. Bunların yanında kısa namlulu ve hafif tüfeklerin de kullanımı süvari birlikleri arasında giderek yaygınlaşacaktı. Kısa sürede çok sayıda merminin isabetli şekilde ateşlenebilir hale gelmesi, askerin kişisel nişancılığını ön plana çıkarttığı gibi, harcanacak mühimmatın miktarını da arttırdı.

Tüm bu gelişmeler ışığında, sıradan askerin elindeki yeni güç ve bu gücün efektif biçimde kullanılması meselesi ortaya çıktı. Bu durum da sıradan askerin eğitimi ve lojistik desteğin önemi gibi konuları gündeme getirdi. Bunca farklı silah ve mühimmatları tedarik edebilmek, savaş esnasında orduya vaktinde ulaştırılmalarını sağlamak gibi meseleler çok mühim bir hal aldı. Yeni nesil silah teknolojileri ile donatılmış orduları efektif bir halde sevk edebilmek için, gelişmiş bir sanayiye ve ekonomik güce sahip olmak gerekiyordu. Tonlarca mühimmatın cepheye ulaştırılması

³⁶ A.e., s.61.

mesalesi ise, demiryollarının varlığını ve efektif biçimde kullanılmasını gerekli kılıyordu. Sefer planlamaları ise belki de en önemli noktayı teşkil etmekteydi. Savaşlar artık giderek daha pahalı ve yıpratıcı bir hal aldığından, sınırlı kaynakların en uygun biçimde değerlendirilmesi şarttı. Dolayısıyla savaşın her açıdan, geçmiş yüzyıllara göre çok daha karmaşık bir hale geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

1.3.6. Barut Üretimi ve Top Dökümündeki Gelişmeler

Top teknolojisinin gelişimi, piyade tüfeğinde meydana gelen devrim niteliğindeki gelişmelere karşı zorunlu bir refleks olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, piyade tüfeklerinin isabetli ve uzun mesafede tesirli hale gelmeleri sadece süvari birliklerini değil, topçu birliklerini de zor duruma düşürmüştü. Bu döneme dek topçu birlikleri elverişli bir mevzide konuşlanarak düşman birliklerini mümkün olduğunca uzaktan ve mümkünse ateş menzillerinin dışından vurmaktaydı. Ancak artık dengeler değişmiş, piyade tüfekleri topçu birliklerinin menzil üstünlüğünü tehdit edecek hale gelmişti. Menzil sorununun çözülmesi birden fazla faktörü ilgilendiriyordu. Kullanılacak barutun gücü, mühimmat, toplara yiv-set açılması ve ateşleme sisteminin güvenli olması büyük önem arz ediyordu.

19. yüzyılın ortalarına dek kullanılan barutların topun içerisinde çok daha hızlı şekilde birikmelere sebep olması ve sürekli olarak temizlenmesi önemli bir sorundu. Temizlenmemesi halinde topun kullanılmaz hale gelmesi kaçınılmazdı. Ayrıca bu tür barutların ortaya çıkarttıkları duman miktarı da çok fazlaydı. Duman sadece topçu birliklerinin mevzilerini ele vermekle kalmıyor, onların görüşünü de engelliyordu.³⁷ Tüm bu dezavantajları ortadan kaldırmak için 19. yüzyılda yeni bir patlayıcı formülü arayışına girildi. Özellikle 1840'lı yıllardan başlayarak Avrupa'nın önde gelen ülkelerinde birbirinden farklı birçok barut türü geliştirildi ve kullanıldı. Bunların ortak noktaları yavaş yanıyor olmaları, eski siyah baruta göre çok daha güçlü olmalarıydı. Yavaş yanmaları daha güvenli ve güçlü bir patlamaya yol açmalarını sağlıyordu. Ancak tamamen dumansız ve güçlü bir barut ortaya çıkarmak kolay olmadı. Tam anlamıyla dumansız bir barutun üretilmesi ancak 1884 yılında Paul Vieille tarafından

³⁷ Jeff Kinard, *Artillery: An Illustrated History of Its Impact*, Santa Barbara, ABC-CLIO, 2007, s. 228.

gerçekleştirilecekti.³⁸ Güçlü barutların üretilmesi, doğal olarak daha güçlü topların üretilmesini zorunlu hale getirdi. Güçlü topların üretilmesi için, mucitler farklı madenlerden ve döküm tekniklerinden yararlanmaya başladılar. Bu süreç sonucunda mantolama tekniği geliştirilerek, topun en çok basınca maruz kalan bölgelerini sağlamlaştırma yoluna gidildi.³⁹

Topların giderek daha güvenli hale gelmesi, kuyruktan dolan yeni nesil topların ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Bu dönemde İngiltere’de William Armstrong’un ürettiği yiv-setli ve kuyruktan dolan toplar dikkatleri üzerine çekmeye başladı. Armstrong, kendinden öncekilerin aksine dökme demir yerine dövme demir kullanmanın çok daha sağlam olacağına inanıyordu.⁴⁰ Bu sebeple ürettiği toplarda aynı tekniği kullanmış ve topun yüksek basınca maruz kalacak bölgelerini desteklemiştir. Geliştirdiği topların yiv-setli ve kuyruktan dolar olması, çok daha hızlı ve uzak mesafelere atışlar yapabilme olanağı sağlamıştır. Bu topların sağladığı avantajlar gün yüzüne çıktıkça konuya ilgi giderek artmış ve yeni gelişmelerin tetikleyicisi olmuştur.

Bir diğer önemli adım, Prusyalı Alfred Krupp tarafından 1856 yılında kuyruktan dolan, yiv-setli ve çelikten üretilmiş savaş şartlarına uygun ilk topun dökülmesiyle atıldı.⁴¹ Çelik, bu dönemde top dökümünde tercih edilmiyordu. Çelikten dökülmüş toplar ateşlenme sırasında meydana gelebilecek bir sorunda büyük patlamalara sebep olabiliyorlardı. Demirden dökülen toplarda ise bu tür bir sorunu önceden kestirmek daha mümkündü. Ancak Alfred Krupp çelikten güvenli bir top dökmeyi başardıktan sonra çeliğin kullanımı yaygınlaşmaya başladı. Prusyalılar, 1870-71 Prusya-Fransa Savaşı sırasında, yeni tekniklerle dökülmüş Krupp toplarından büyük fayda sağladılar. Bu topların Osmanlı Devleti tarafından da ithal edildiği ve Plevne savunmalarında oldukça etkili biçimde kullanıldıklarını da bilmekteyiz.

Tüm bu gelişmelere rağmen yeni topların kara ordularınca benimsenmesi zaman alacaktır. Hâlbuki deniz kuvvetleri kuyruktan dolma topları uzun süredir kullanmaktaydılar. Seri ateş imkânı önde gelen kara ordularının dikkatini celbetmişse

³⁸ A.e., s. 142.

³⁹ Fatih Tetik, Serdal Soyuer “Silah İthalatı ve Kara Harp Sanayii”, **Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918**, Ed. Gültekin Yıldız, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013, s. 111.

⁴⁰ Hogg, a.g.e., s. 59.

⁴¹ A.e., s. 60.

de, kuyruktan dolumu sağlayan parçaların hızlı bir şekilde bozulabiliyor olması ve üretimlerinin de tek parça halinde dökülen ağızdan dolar toplara nazaran daha pahalıya mâl olması gibi sebepler yeni topların yaygınlaşmalarını yavaşlatmıştır. Tabi ki yeni nesil toplara adapte olmak, sadece bu topların üretilmesi veya satın alınmasıyla hallolmuş olmuyordu. Bunları kullanacak askerin eğitimi de uygun biçimde değıştirilmeliydi. Bu gibi sebeplerle 19. yüzyılın sonlarına dek ağızdan dolar topların üretilimi ve kullanımını devam edecektir. Kuyruktan dolan topların yaygınlaşması zaman almışsa da, yiv-setli toplar tüm ordularda daha hızlı bir biçimde yaygınlaştılar. Bu dönemde birçok ağızdan dolar top, sonradan açılan yiv-setlerle dönemin gereklerine uygun hale getirildiler. Yani ordular kısa sürede adapte olabilecekleri teknolojilere daha yatkınlarıdı.

Topçu birliklerinin 19. yüzyıl boyunca kullandıkları mühimmatlar da benzer bir gelişim süreci izlediler. Topçular, bu döneme dek çeşitli mühimmatları farklı amaçlar için kullanmışlarsa da, bunların tesirinin önemli biçimde artması 19. yüzyılda gerçekleşecek buluşlarla mümkün oldu. Bu dönemde sıradan top mermileri yeni nesil yiv-setli toplara uyum sağlayacak biçimde yeniden şekillendirildiler. Yivlere tutunacak ve toptan ayrıldığında istikametini koruyacak aerodinamik yapıya kavuştular. Yeni nesil toplarda gaz kaçışını engelleyerek maksimum patlama gücünü muhafaza etmek büyük önem arz etmekteydi.⁴² Sıradan top mermilerinin bir kısmı sadece ağırlık ve çarpma şiddetinden yararlanırken, bir kısmı da darbeye duyarlı fünyeler sayesinde hedefe vardıkları anda patlayarak verdikleri hasarı arttırmaktaydılar. Yeni nesil mühimmatlar, çok uzun mesafeleri yüksek isabet oranıyla vuran güçlü toplarla birleştiklerinde ortaya çok büyük bir güç ortaya çıktı. Kale gibi savunma binalarının önemi giderek azaldı. Bu tür mevkilerin savunabilirliği, savunan askerî gücün düşman topçu gücüne en az aynı güçle cevap verebilecek durumda olmasına bağlı hale gelmişti.

1804 yılına gelindiğinde önemli bir anti-personel mühimmatı olan şarapnel, Henry Shrapnel tarafından geliştirildi.⁴³ Şarapnelin mantığı günümüz silah sistemlerinde dahi varlığını sürdürmektedir. Şarapneli diğer alana etki eden

⁴² Jeff Kinard, a.g.e., s.37.

⁴³ A.e., s.126.

mühimmatlardan farklı kılan özellik uzun mesafeli oluşuydu. Şarapnel, topun ağzından çıktığı anda değil, nişanlanan hedefin yakınında patlayacak şekilde geliştirilmişti. Asıl patlamanın hedefin üzerinde veya yakınında gerçekleşmesini sağlayan bir zamanlayıcı fünyeye sahipti. Tüm bu gelişmeler topların çok yönlü kullanımını sağlıyordu.

Zaman geçtikçe daha da ölümcül hale gelen yeni nesil toplar ve alana etki eden bu tür mühimmatlar, piyadenin savunduğu topçu birliklerini süvarilere karşı yıkıcı bir güç haline getiriyordu. Özellikle eski doktrinlere sadık kalarak yoğun ve derinlikli formasyonlarda savaş alanında yer alan süvari birlikleri, topçu birlikleri için kolay hedef haline geliyorlardı. Topların ve piyade birliklerinin elde ettiği yeni ateş gücüne karşı orduların her sınıfı önlem almak mecburiyetindeydi. Topların önündeki korumalar buna iyi bir örnektir. Tüm bunlara rağmen topçu birlikleri için dönüşüm süreci henüz başlamış bulunuyordu. Çeşitli mühimmatların efektif ve doğru bir şekilde kullanılmaları zorlaştığından, yetişmiş topçu askerine olan ihtiyaç arttı. Özellikle yeni nesil topların 1870-71 Prusya-Fransa Savaşı sonrasında ne kadar etkili oldukları anlaşıncaya, bu konu üzerine tüm ordularda eğitim ve çalışmaları hızlandırıldı.⁴⁴

Sürecin sonunda görüldüğü üzere topçu sınıfı, piyade tüfeğinin kaydettiği gelişmelere hızla adapte olmaya başladı. Hatta diğer iki sınıfa da üstünlük kuracağı bir dönüşüm sürecinin temellerini atmaya başladığını söyleyebiliriz. Piyade ve topçu sınıfları doğaları gereği teknolojiden direkt olarak faydalanabiliyorlardı. Üstün bir teknoloji ile üretilmiş bir top ile topçunun sahadaki efektifliği direkt arttırılabilirken, süvarinin eline yeni bir tüfeği alması benzer bir etki yaratmıyordu. Süvarileri diğer sınıflardan ayrı bir yere oturtan en önemli özellikleri sahip oldukları atlar ve bu atların kendilerine sağladığı manevra kabiliyetiydi. Ancak bu durum bizzat sorunun kendisini teşkil etmekteydi. At organik bir silahtı ve ateşli silahlar gibi sürekli olarak geliştirilmesi mümkün değildi. Süvari atının böylesine üstün bir ateş gücüne karşı korunması da olanaksızdı. 19. yüzyılın ikinci yarısında süvari birlikleri için en efektif savunma ateş menzilinin dışında bulunmaktı. Bu durum da gerektiğinde savaş alanına belirleyici biçimde etki etmelerini imkânsız hale getiriyor ve muharebe içerisinde

⁴⁴ Hogg, a.g.e., s. 62.

üstlenecekleri rolleri sınırlıyordu. Dolayısıyla görüldüğü üzere ateşli silahların gelişimi ile süvari birliklerinin rollerinin değişimi birbirlerine paralel olarak gelişim göstermişlerdir. İlerleyen dönemde piyadeler, topçu birliklerinin üstün ateş gücüne karşı kurtuluşu siperler kazmakta bulurken, süvarileri çok daha zorlu bir süreç bekliyordu. Bu sürecin 19. yüzyılda Avrupa'daki savaşlarda yarattığı yankılar dönemin süvarileri üzerinde belirleyici olacaktı.

1.4. 19. Yüzyılda Savaş Alanının Süvari Aleyhine Dönüşümü

1.4.1. Dönüşümün Başlangıcı: Napoleon Savaşları

Napoleon önderliğinde şekillenen **Grande Armée**, 19. yüzyılın başında dönemin önde gelen ordularının oluşturdukları koalisyon güçlerini defalarca yenilgiye uğratmayı başararak Avrupa'nın temellerini sarstı. Bu 1803-1815 yıllarını kapsayan uzun süreli muharebeler sonucunda Napoleon belki politik amacına ulaşamadı. Ancak elde ettiği başarılar birçok askerî düşünür tarafından defalarca incelendi ve dönemin subayları için yol gösterici oldu. Napoleon'un stratejik hedefi Avrupa'yı Fransa'nın hegemonyası altına almaktı. Böylesine büyük bir amacın gerçekleştirilebilmesi ancak saldırgan ve genişlemeci bir anlayış ile mümkün olabilirdi. Bu da güçlü bir ordunun gerekliliğine işaret ediyordu. Tam da bu nedenle Napoleon'un Fransız ordusunu şekillendirmesinde stratejik amaçlar önemli rol oynadı ve Fransız ordusunun karakterini şekillendirdi.

Napoleon Savaşları'nda yer alan orduların hiçbiri, diğerlerine teknolojik açıdan üstün değildi. Tüm ordularda çakmaklı tüfekler yaygın olarak kullanılıyordu. Çakmaklı tüfeklerin uzak mesafelerde etkisizliği ve isabet oranlarının oldukça düşük olması, piyade birliklerinin aynı anda tüfeklerini ateşleyebilecekleri bitişik düzende hareket etmelerini zorunlu kılıyordu. Bu düzende aynı anda ateşlenen tüfekler, ancak ateş gücünün tek bir noktada odaklanmasıyla etkili olabiliyordu.⁴⁵ Aynı durum topçu birlikleri için de geçerliydi. Ağızdan dolar toplar tüm ordularca kullanılıyordu. Ancak bunların hızla hareket eden bir orduda efektif kullanılması dönemin lojistik şartlarında oldukça güçlü. Bu durumda elindeki ateş gücünü doğru noktalara odaklayabilen taraf,

⁴⁵ Haythornthwaite, **Napoleonic Infantry: Napoleonic Weapons and Warfare**, s. 17.

önemli bir avantaj elde etmiş oluyordu. Bu nedenle atlı topçular büyük önem arz etmekteydiler.

Orduyu etkili bir hücum gücü haline getirecek bu tür bir manevra kabiliyeti sadece ordunun lojistiği ile değil, organizasyon biçimi ile de alakalıydı. Bu esnekliğe ulaşabilmek adına Napoleon, Fransız ordusunu kalıcı kolordular halinde yapılandırdı.⁴⁶ Bu organizasyon yapısı içerisinde her bir kolordu, kendi piyade, süvari ve topçu birliklerine sahipti. Her kolordunun sahip olduğu komuta kademesi de gerektiğinde hızlı kararlar alınabilmesini mümkün kılıyordu. Kolordularda üç sınıfın da hazır bulunuyor olması bu kararların hızla uygulanmasında büyük rol oynamaktaydı. Böylelikle Fransız ordusu rakipleri karşısında önemli bir organizasyon avantajına sahip oluyordu. Diğer orduların aynı sistemi kendi ordularında uygulamaya başlamaları ancak 1809 yılında mümkün olabilecekti.⁴⁷

Napoleon, elde etmek istediği politik amacın doğal bir sonucu olarak, birçok güçlü ordu ile aynı anda savaşmayı göze alıyordu. Dolayısıyla Fransız ordusunun olabildiğince hızlı ve belirleyici bir biçimde hücum edebilmesi zorunluluktan. Aksi takdirde, İngiltere gibi dünya ticaretini kontrol eden bir deniz gücünün de dâhil olduğu koalisyon güçlerinin, savaş eğer ekonomik bir yıpratma savaşına dönüşürse, mücadeleden galip olarak çıkacağı barizdi. Bu aşamada Fransız süvarileri ön plana çıkacaktır. Fransız süvarileri, gerek muharebenin içerisinde aktif biçimde yer alarak düşman saflarını bozmayı başaracak, gerekse muharebe sonucunda geri çekilmekte olan düşman güçlerini cesur takip harekâtlarıyla bozguna uğratacaklardı. Bu iki beceri, Fransa'ya ihtiyacı olan hücum gücünü bir süreliğine de olsa sağlayacaktı.

1.4.2. Napoleon'un Süvari Birlikleri

Napoleon'un sahip olduğu birlikler, 19. yüzyılda süvari birliklerinin yaşayacağı dönüşümü inceleyebilmek açısından, bizim için çok uygun bir başlangıç noktası sağlamaktadır. Bunu zorunlu kılan en önemli örneklerinden biri, Napoleon'un sahip olduğu süvari birliklerinin kategorizasyonudur. Bu dönemde süvariler ağır ve

⁴⁶ Todd Fisher, **The Napoleonic Wars: The Rise of The Emperor 1805-1807**, Oxford, Osprey Publishing, 2001, s. 15.

⁴⁷ John T. Kuehn, **Napoleonic Warfare: The Operational Art of The Great Campaigns**, California, ABC-CLIO, 2015, s. 8.

hafif olarak sınıflandırılmaktaydı.⁴⁸ 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı geldiğinde ise bu tür bir kategorizasyon sadece isimde kalacaktır. Hâlbuki süvarilerin bu biçimde kategorize edilmesi yüzyıllardır uygulanmaktaydı. Dolayısıyla, biri yüzyılın başında ve diğeri sonunda yer alan bu iki savaştaki süvari birliklerinin ele alınması, süvari birlikleri için 19. yüzyılda dönüşüm sürecinin hızını ve etkilerini görebilmek açısından büyük önem taşır.

Napoleon 1799 yılında yönetimi eline geçirdiğinde, Fransız ordusu uzun süreli savaşlar ve iç karışıklıklar sebebiyle yıpranmış durumdaydı. Devrim sonrası aristokrat kesimin ülkeden uzaklaşmasından doğan subay kadrolarındaki boşluklar henüz doldurulamamıştı. Tüm bu sorunlar Fransız ordusunun giderek güçten düşmesine sebep olmuştu. Dolayısıyla Fransız süvari birliklerinin de durumu bir o kadar kötüydü. Hatta savaş alanında yokluğu en çok hissedilen sınıf olduğunu söyleyebiliriz.⁴⁹ Napoleon, hükümdarlığının hemen başlangıcında, her biri 4 taburdan oluşan 12 **cuirassier** alayı oluşturdu. 1807 yılında ise bunların tabur sayılarını 5'e çıkartarak sayılarını daha da arttıracaktı.⁵⁰ 1805 yılında enerjik süvari subayı Joachim Murat komutasında büyük başarılarla imza atacak olan süvari ihtiyat birlikleri oluşturuldu.⁵¹ Bu birliklerin en önemli özelliği ağır süvarilerden oluşmaları ve tek amaçlarının düşman ordusuna ölümcül darbeyi indirmek olmasıydı. Zamanla süvari birliklerinin sayıları daha da artacak ve Napoleon'un düşman güçlerini yok etmeye yönelik stratejisinin önemli bir parçası haline geleceklerdi. 1812 yılına gelindiğinde Napoleon'un ordusundaki süvari sayısı 95.000'e kadar yükselecektir.⁵²

Süvari birlikleri, teçhizatlarının ağırlığına göre üç sınıfa ayrılmışlardı. Ağır süvarilerin genelini **cuirassier** denen zırhlı süvari birlikleri oluşturuyordu. İsimlerini giydikleri zırhtan alan bu sınıf, ihtiyat olarak çatışma içerisindeki ön safların hemen gerisinde ve kanatlarda konuşlanır ve doğru an geldiğinde düşman saflarını bozmak

⁴⁸ David Gates, **Warfare in the Nineteenth Century**, Hon Kong, Palgrave, 2001, 36.

⁴⁹ Paddy Griffith, **French Napoleonic Infantry Tactics 1792-1815**, Oxford, Osprey Publishing, 2007, s. 15.

⁵⁰ **Armies of The Napoleonic Wars: An Illustrated History**, Ed: Chris McNab, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, s. 92.

⁵¹ V. Vuksic, Z. Grbasic, **Cavalry: The History of A Fighting Elite**, Londra, Cassell Group, 1999, s. 31.

⁵² A.e., s. 32.

üzere hücumla geçirdi. Birliklerin giydiği **cuirass** zırhlarının, ancak uzun mesafede koruma sağlayabildiği ve yakın mesafeden ateşlenmiş kurşunları engelleyemediği biliniyordu. Dönemin çakmaklı piyade tüfeklerinin etkili oldukları mesafe yaklaşık 100 metre kadar olduğu düşünöldüğünde, zırhların önemli bir avantaj sağladığını söylemek doğru olmayacaktır. Hatta bunun üzerinde bir mesafede vurulmanın büyük bir şanssızlık olduğuna dair anekdotlara rastlamak da mümkündür.⁵³ Yine de zırhın askerin morali üzerindeki pozitif etkisi önemli bir faktördü ve kullanımlarının devam etmesinde önemli rol oynadı.

Ağır süvari birlikleri için tercih edilen atların ve askerlerin güçlü ve iri yapıllı olmalarına büyük özen gösteriliyordu. Tüm bu ağır donanımlarıyla yakın mesafede süngülerle karşılık vermeye çalışan piyadelere karşı büyük avantajları olduğu düşünölebilir. Ancak piyade birliklerinin süvari hücumlarına karşı aldıkları kale formasyonu, tüm bu avantajları ortadan kaldırmak için yeterli olabiliyordu. Kale dizilişindeki piyadeler her açıdan gelen düşmana ateş açma olanağına sahip oldukları gibi, süvari atının gücünü de kendileri için avantaja çeviriyorlardı. Hücum esnasında atlar kendilerine doğrultulmuş süngüleri gördüklerinde içgüdüsel olarak yavaşlıyor veya formasyonun içerisine dalmayı reddedebiliyorlardı.⁵⁴ Bu güçlü atların böylesine kritik anlarda zapt edilmesinin ne kadar güç olabileceğini ise hayal etmek zor değildir. Süvari hücumlarının etkili olabilmesinde en önemli etkenlerden birinin hücumun yoğunluğu olduğu düşünölürse, ilk sıradaki süvarilerin herhangi bir sebeple yavaşlaması veya tamamen durması, hücumu büyük oranda sekteye uğratabilirdi.

Ancak savaşın gidişatına, süvarinin savaş içerisinde sevk edilme biçimine ve hücumun zamanlamasına göre tam tersi sonuçların alındığı da görölmektedir. Yani ağır süvari birliklerinin etkili bir biçimde kullanılması deneyimli subayları gerekli kılmaktaydı. Bunun yanında ağır süvari atlarının temini oldukça pahalıya pathyordu. Bu dönemde bir ağır süvariye donatmak, bir piyadeyi donatmaktan on kat daha pahalıydı.⁵⁵ Dolayısıyla başarısız bir hücumun bedeli de bir o kadar büyük

⁵³ Philip J. Haythornthwaite, **Napoleonic Infantry: Napoleonic Weapons and Warfare**, s. 24.

⁵⁴ Jarymowycz, **Cavalry From Hoof to Track**, y.y., Greenwood Publishing Group, 2008, s. 88.

⁵⁵ Vuksic, Grbasic, a.g.e., s. 32.

olabiliyordu. Tüm bunlara karşın Napoleon'un ağır süvari birliklerinden beklentisi oldukça yüksekti ve bunlar neredeyse tüm muharebelerde aktif rol oynadılar.

Ağır süvari birlikleri, tercih ettikleri atlar ve kuşandıkları zırhın ağırlığı sebebiyle, takip ve çevirme harekâtlarını icra etmeye uygun değillerdi. Her biri birer kılıç ve tabancaya sahipti. Ancak ateşli silahları mecbur kalmadıkça kullanmadıklarını görüyoruz. Ağır süvari birliklerinin en önemli amacı, sarsılmış düşman saflarına karşı üstün sayılarla hücum ederek düşmanı bozguna uğratmaktı. Hücumlar genel kanının aksine son hızda icra edilmiyordu. Çok sayıda ağır süvarinin ulaşabileceği maksimum hız kısıtlıydı. Ayrıca hücum hızlandıkça düzen ve disiplin bozulduğundan istenen etki yaratılamıyordu. Belli bir mesafeye kadar tırıs diyebileceğimiz bir hızda yaklaşıldıktan sonra dörtlüyle hücum başlıyordu. Yaratılacak şok sadece atın hızı ile değil, formasyonun derinliği ve yoğunluğu ile sağlanmaktaydı. Dolayısıyla hücumun hızı ve düzeni sağlanacak başarıda önemli iki faktördü.⁵⁶Fakat düzenin korunması için harcanan bu süre, piyade için daha fazla ateş etme şansı anlamına gelmekteydi. Tüm bu engeller, süvari hücumunun zamanlamasının hayati önem kazanmasına sebep olacaktır. Herşeye rağmen, tutunmaya çalışan düşman safların üstün süvari hücumları ile bozulması ve sonrasında hafif süvarilerin takibiyle düşmanın tekrar toparlanmasına izin verilmeden bozguna uğratılmaları, Napoleon'un birçok kez başarı ile uyguladığı bir taktikti. Bu tür başarılı süvari hücumlarının ardında süvari birliklerinin sahip olduğu cesaret ve süvari komutanlarının inisiatif kullanma becerileri yatmaktaydı. Yine de hücumlarda düşmanı bozulma noktasına getiren etkinin, ancak üstün topçu ve piyade ateşi ile sağlanabildiğini unutmamak gerekir. Bu dönemde dahi, süvari birliklerinin topçu ve piyade sınıflarının desteğini almadan hücum hareketine girişmesi alışılmadık bir durumdu.

Dragoon birlikleri ise ara sınıf olarak değerlendirilebilecek süvari birlikleridir. Uzun bir süre atlı piyade olarak görülmüşlerse de, bazen hafif, bazen ağır süvari gibi hareket edebildiklerini görmekteyiz.⁵⁷ Böylesine geniş bir görev yelpazesini yerine getirebilmek üzere, karabina, tabanca ve kılıç ile donatılmışlardı. Bu esnek görev

⁵⁶ Philip J. Haythornthwaite, **Napoleonic Heavy Cavalry & Dragoon Tactics**, y.y., Osprey Publishing, 2013, s. 43.

⁵⁷ A.e., s. 34.

anlayışı, hem bir avantaj hem de dezavantaja dönüşebilmekteydi. **Dragoon** birlikleri, her iki sınıfın görevini üstlenebilse de, bu görevleri efektif bir şekilde yerine getirmeleri daha zordu. Örneğin, atlarından inerek önemli bir noktayı savunacak askerlerin bir kısmı çatışmaya dâhil olurken, bir kısmı belli bir uzaklıkta atların tutulması ile ilgileniyordu. Dolayısıyla, sıradan bir piyade birliğinin ezici sayısal üstünlüğe sahip olması kaçınılmazdı. Napoleon Savaşları'nda sayısal üstünlük, ateş gücü ile aynı manaya geliyordu. Atları, yeterince ağır ve güçlü olmadığından ağır süvari birlikleri gibi şok etkisi yaratabilmeleri de daha zordu. Ancak esnek bir biçimde kullanılabilmeleri onları vazgeçilmez hale getirmiştir. Bu birlikler, 19.yüzyıl boyunca giderek önem kazanacaklar ve süvarinin piyadeleşmesi sürecinin simgesi haline geleceklerdir.

Hafif süvari birlikleri ise takip, perdeleme ve gözcülük gibi manevra kabiliyetinin ön plana çıktığı görevleri üstlenmişlerdir. Napoleon'un düşmanı yok etmeye yönelik harekâtlarının başarısı, hafif süvari birliklerinin ulaştırdıkları raporlara doğrudan bağlıydı. Düşman güçlerinin konumu, sayıları, hangi yönde hareket ettikleri gibi bilgilerin elde edilmesi, savaşın kaderini belirleyebiliyordu. Bunlar tabancalar, karabinalar ve kavisli kılıçlarla donatılmışlardı. Bunların dışında hafif mızraklı birlikler de bulunmaktaydı. Mızraklı birlikler genellikle şok amaçlı kullanılmaktaydı.

1.4.3. Jena-Auerstadt Muharebeleri ve Fransız Süvarisinin

Takip Harekâtı

Napoleon Savaşları sırasında Fransız süvarileri, Avrupa'nın en güçlü orduları ile karşı karşıya gelmiştir. Sürekli topraklarını genişleten Fransa karşısında koalisyon güçleri farklı bölgelerde, farklı askerî yaklaşımlarla kendilerini müdafaaya çalışmışlardır. Bu durum, hem dönemin askerî düşünürleri hem de askerî tarihçiler için paha biçilemez bir bilgi kaynağı oluşmasına sebebiyet vermiştir. Napoleon Savaşları, İspanya'dan Rusya'ya kadar uzanan bir mahiyete büründüğünden, coğrafi şartların savaşa olan etkisi açıkça gözler önüne serilmiştir. Çok farklı koşullarda, farklı güç ve anlayıştaki ordularla giriştikleri mücadele sebebiyle, Fransız süvarilerinin ortaya koydukları askerî başarı ve başarısızlıkları incelemek, bize süvari birlikleri açısından eşsiz örnekler sunar.

Napoleon, kazandığı büyük Austerlitz zaferi sonrasında Avrupa üzerinde büyük bir nüfuza sahip oldu. Orta Avrupa’da Alman devletçiklerinden oluşturduğu Rhine Konfederasyonu ile birlikte nüfuz alanını genişletmiş ve Prusya ile Rusya’yı karşısına almış bulunuyordu. Fransa’nın Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu’nu ortadan kaldırması ve Prusya ile toprak anlaşmazlıkları, uzun süreli bir barışı imkânsız hale getirmekteydi. Böylelikle Fransa karşısında 4. Koalisyon şekillendi. Koalisyonun büyük güçlerini İngiltere, Rusya, Prusya ve İsveç oluşturmaktaydı. Savaşın ilanından sonra Prusyalıların hızla Saksonya’ya girmeleri, Fransa’nın ilk hedefini ortaya çıkarmış oldu. Napoleon, ilk adım olarak Prusyalıları etkisiz hale getirmek istiyordu. Bu onun alışlageldik stratejilerinden biriydi. Karşısındaki ittifakın sahip olduğu ekonomik ve insan gücü açısından ne derece üstün olduğunu bildiğinden, düşmanlarından birini mümkün olduğunca hızlı bir harekât ile saf dışı bırakmalıydı.⁵⁸

Böylelikle, 14 Ekim 1806 tarihinde Prusya ve Fransız orduları arasında Jena-Auerstadt Muharebeleri meydana geldi. Muharebeler eş zamanlı olarak, iki farklı bölgede cereyan etti. Napoleon komutasındaki Fransız ordusunun ana gövdesi Jena’da savaşıırken, Mareşal Davout komutasındaki Fransız birlikleri Auerstadt’ın kuzeyinde asıl Prusya ordusu ile çatışma halindeydiler. Prusyalıların kendilerinden çok daha az sayıdaki Fransız birliklerini Auerstadt’da bir türlü mağlup edememesi ve Jena’dan Napoleon’un zafer haberinin gelmesi ile savaşın gidişatı tamamen Fransızların lehine dönmesine sebep oldu. Düzenli bir biçimde geri çekilmeye çalışan Prusya ordusu, Fransız süvarilerinin hücumuna maruz kaldılar. Fransız süvari birliklerinin amansız takip ve hücumları ile birlikte, ilk anda düzenli bir şekilde başlayan Prusya ordusunun çekilme hareketi büyük bir hızla bozgun halini aldı.

Prusya ordusunu mahvedecek takip harekâtı 23 gün kadar sürdü ve harekât sırasında Fransız süvarileri 600 kilometre gibi çok büyük bir mesafeyi katetmeyi başardılar.⁵⁹ Prusyalılar savaşta verdikleri kayıplardan çok daha fazlasını, Fransız süvarisinin takip harekâtında verdiler. Harekât sonuçlandığında Prusya ordusu toplam 140.000 savaş esiri vermiş bulunuyordu.⁶⁰ Harekât devam ederken şaşkına dönmüş

⁵⁸ Gunther Rothenberg, **The Napoleonic Wars**, Londra, Cassel, 1999, s. 89.

⁵⁹ A.e., s. 102.

⁶⁰ Kuehn, a.g.e., s. 115.

Prusya ordusunun elindeki kalelerin, Joachim Murat komutasındaki süvari birlikleri tarafından blöflerle ele geçirilmesi de ayrıca ilgi çekicidir. Bu durum, Prusya ordusunun Fransız süvarisinin cüretkâr takip harekâtı sonucunda emir-komuta zincirini tamamen kaybettiğinin önemli bir göstergesidir. Sonuç olarak, Fransız ordusu süvari birliklerinin manevra potansiyelini en üst seviyede değerlendirerek, Prusya ordusunun gücünü tekrar toplamasına ve Rus ordularıyla birleşmelerine olanak tanımadı. Böylece koalisyon güçlerine çok hızlı ve ölümcül bir darbe indirilmiş oldu. Ayrıca süvari birliklerinin sadece muharebe esnasında değil, sonrasında yürüttükleri operasyonlarla da ne derece etkili olabilecekleri kanıtlanmış oluyordu.

1.4.4. Şartlar Süvarilerin Lehine Döndüğünde: Eylau Muharebesi

Prusya tehtidi ortadan kalktığında, Napoleon gözünü Rusya'ya dikti. Ancak kış aylarında Rus toprakları üzerine bir harekâta girişmenin zorluklarını gören Napoleon, ilkbaharı beklemeye koyuldu. Aynı durum Rus orduları için de geçerliydi. Fakat büyük ordular için beklemek de savaşmak kadar pahalıya patlıyordu. Orduların iâşesinin sağlanması iki taraf için de çok zordu. İhtiyaçlarını giderebilmek adına girişilen hareketler, iki tarafın da birbirlerini hazırlıksız yakalamak amacıyla giriştiği ileri harekâtlara dönüştü. Bu harekâtlar sırasında Napoleon, Levin August von Bennigsen komutasındaki 70.000 kişilik Rus ordusunu tuzağa düşürmek amacını güdüyordu.⁶¹ Ancak Napoleon'un bunda başarılı olamaması Fransız ordusunu güç bir durumda ve kendisinden daha üstün bir güçle karşı karşıya bıraktı. Napoleon düşmanın gücünün farkına vardığında Eylau'daki Fransız kuvvetleri sadece 45.000 kadaydı.⁶² Bu noktada tarihler 8 Şubat 1807'yi göstermekteydi.

Eylau Muharebesi çok ağır kış şartlarında gerçekleşecekti. Bu durum muharebeyi çok daha önemli bir yere oturtmaktadır. Çünkü muharebe sırasında tipi halinde yağan kar sonuca direkt etki edecektir. Fırtınayı fırsat bilen Rus ordusu, Fransız merkezine yıkıcı bir hücum hareketine girişti. Napoleon'un dahi yakalanma tehlikesi geçirdiği hücum, Fransız süvarileri için tarihi bir fırsatı doğurdu.

⁶¹ A.e., s. 117.

⁶² Rothenberg, a.g.e., s. 105.

Napoleon'un emriyle harekete geçen Joachim Murat komutasındaki 10.000 kişilik süvari birlikleri umutsuz görünen durumu tersine çevirmek için ileriye atıldılar.⁶³ Fransız ordusunun merkezini baskı altında tutan Rus birlikleri üzerine hücum ettiler. Hava şartları bu kez de Fransızların lehine dönmüş bulunuyordu. Piyadelerin çakmaklı tüfekleri hava şartları sebebiyle kullanılamaz hale geldiğinden, üstün sayıdaki Fransız süvarilerini durdurmak mümkün olmadı. Ayrıca görüş mesafesi de oldukça düşüktü. Hava şartlarını avantaja çeviren Fransız süvarilerinin hücumu muharebenin sonucunu belirledi.⁶⁴ Ancak hücumun piyade ve topçu birliklerinin desteği ile gerçekleştiği ayrıntısını atlamamak gerekir. Bu görkemli süvari hücumu sayesinde, muhtemel Fransız yenilgisinin bir zafere dönüştüğünü söyleyebiliriz. Hücumun başarısı hem Rus birliklerine büyük bir darbe indirmeyi başardı hem de Napoleon'un savaş alanına ulaşmasını beklediği Mareşal Ney komutasındaki birliklere gereken zamanı sağladı. Eylau Muharebesi sonucunda Rus ordusu Napoleon'un amaçladığı gibi yok edilemediyse de, Rusların bölgeden çekilmesiyle Doğu Prusya'nın kontrolü Fransa'ya geçmiş oldu.

1.4.5. Madalyonun İki Yüzü: Borodino Muharebesi ve Sonrası

Napoleon'un Avrupa'da amaçlarına ulaşabilmesi için Eylau Muharebesi sırasında kazandığı zafer yeterli değildi. Rus ordusunun tamamen etkisiz hale getirilmesi ve belirleyici bir zafer kazanılması gerekiyordu. Bu da Napoleon'u Rusya üzerine büyük bir sefer düzenlemeye itti. Napoleon'un Rusya'ya karşı giriştiği sefer, Rus ordusunun yıpratma hareketleriyle başladı. Fransızlar Rus topraklarında ilerledikçe, Rus birlikleri geri çekiliyorlardı. Ruslar geri çekilirken Fransızların eline geçebilecek herşeyi yakıyor veya kullanılmaz hale getiriyorlardı. Rus ordusu, **scorched earth** doktrininin en ünlü örneklerinden birini uygulamaktaydı. Napoleon'un büyük ordusu ise ele geçirdiği bölgelerden beslenen devasa bir savaş makinesiydi. Bu dönemde Fransız ordusunun mevcudu 500.000'e ulaşmış bulunuyordu.⁶⁵ Ruslar, düşman topraklarında ilerledikçe zayıf düşen Fransız birliklerine Moskova'yı teslim etmeden önce son bir direniş amacıyla Borodino

⁶³ Fisher, a.g.e., s. 71.

⁶⁴ Jarymowycz, a.g.e., s. 81.

⁶⁵ Robert B. Bruce, **Fighting Techniques of The Napoleonic Age 1792-1815: Equipment, Combat Skills and Tactics**, New York, Amber Books, 2008, s. 103.

yakınlarında mevzilendiler. Bölgede Rus ordusunun güvendiği güçlü savunma mevzileri bulunuyordu. Bunların en önemlisi savaş alanını domine eden Raevsky Tabyası idi. Bu tabyanın ele geçirilmesi muharebenin zaferle sonuçlanması için büyük önem arz ediyordu.

İki taraf 7 Eylül 1812 tarihinde Borodino köyünün çevresinde karşı karşıya geldiler. Muharebenin ilk aşamalarında karşılıklı topçu ve piyade ateşi etkili oldu. Bu süreçte Napoleon'un süvarileri uzun süre ateş altında kalarak, henüz savaşa bir katkı vermeden kayıplar vermeye başladılar.⁶⁶ Rus ateş gücünün bir an önce kesilmesi savaşın gidişatı için büyük önem arz etmekteydi. Napoleon, Rus mevzilerini ele geçirmek için alışılmışın dışında hareket ederek sürekli olarak sabırsız ve direkt hücum hareketlerini tercih etti. Hücumlar, ölüm kusan tabyaların karşısında büyük kayıplarla başarısız oluyordu. Kanlı çarpışmalar sonucunda Napoleon, Joachim Murat önderliğindeki süvari birliklerine hücum emri verdi. Hücum Mareşal Ney'in emrinde bulunan birliklerle eş zamanlı gerçekleştirildi. Hücum sırasında süvari birliklerinin gösterdiği cesaret ve Rus ordusunun merkezindeki mevzilerin süvarilerin önemli bir rol oynadığı bu hücum ile ele geçirilmesi, muharebenin gidişatında önemli rol oynadı. Hücumlar bununla da sınırlı kalmayacaktı. Savaşın kazanılması için büyük önem arzeden Raevsky Tabyası da piyade ve süvari ortak hücumu ile ele geçirilecekti.⁶⁷ Süvari birliklerinin üzerlerine ateş kusan bu mevziler üzerine giriştikleri hücumlar, Fransız askerleri üzerinde olumlu tesir yapmış olsa gerektir. Öyle ki, Borodino Muharebesi'nde gerçekleştirilen bu hücumların tesiri sadece savaş alanıyla sınırlı kalmayacaktır. Bu muharebe, yüzyıl boyunca ağır süvarilerin ateşli silahların karşısına cesareti ile dikilebileceği ve süvari hücumunun moral üzerindeki hem yıkıcı hem de yapıcı etkisinin ne derece önem arzettiği gibi düşünceleri en çok besleyen tarihi olaylardan biri haline gelecektir.

Borodino yenilgisi sonrasında Mareşal Kutuzov komutasındaki Rus birlikleri Rusya'nın derinliklerine çekilmeye başladılar. Kutuzov emrinde bulunan birliklerle Moskova'nın güneydoğusunda konuşlanmayı tercih etti. Böylece Rus ordusu arkasında bir kısmı yanmış Moskova'yı bırakıyordu. Ancak Fransızların şehri uzun

⁶⁶ Haythornthwaite, **Napoleonic Heavy Cavalry & Dragoon Tactics**, s. 30.

⁶⁷ Jarymowycz, a.g.e., s. 83.

süre elde tutamayacaklarını bildiklerinden, geri çekilme başladığı anda Fransız ordusunu taciz edebilecekleri bir uzaklıkta beklemeye koyuldular. Napoleon ise bu noktada büyük seferini kâğıt üzerinde başarılı bir şekilde noktalandırmıştı. Muharebelerin birçoğundan büyük zaferlerle ayrılmış ve sonunda Moskova'ya kadar ulaşmıştı. Fakat daha önce de bahsettiğimiz gibi Napoleon düşman ordularını yok etmek zorundaydı ve bunda başarısız olmuştu. Moskova'yı ele geçirdiğinde ordusunun daha ileriye gitmesine imkân olmadığını gördü. Moskova'da kalmak da ilerlemek kadar imkânsızdı.⁶⁸ Bir ay kadar süren diplomatik girişimlerden karşılık alamayan Napoleon, çekilmekten başka şansı kalmadığını anladı. Bu noktada da süvari birliklerinin bir diğer önemli rolü olan takip harekâtları ön plana çıkacaktır. Ancak bu kez başrol Fransız süvarilerinde değil Rus Kazak süvarilerindeydi. Napoleon'un her geriye adımını Rus ordusunun taciz harekâtleri izledi. Geldikleri yoldan geriye dönmek zorunda kalan Fransızlar dönüş yolunda ihtiyaçlarını karşılayamaz hale geldiler ve bu da ordudaki çözölmeyi hızlandırdı. Seferin başlangıcında 500.000'i aşan devasa Fransız ordusu, çekilme harekâtı sonucunda yok olmaktan kurtulamadı. Bunun mümkün olmasında, Rus süvarileri çok büyük rol oynadılar. Özellikle Kazak hafif süvarilerinin sürekli takibi ve ordudan ayrılan birliklere karşı giriştikleri yıpratma taktikleri, Fransız ordusunun toparlanmasını imkânsız hale getirdi.⁶⁹ Fransızların sefer boyunca kaybettikleri atları tekrar yerine koymaları da imkânsızdı. Bu durum yeterli süvari birliğinin oluşturulamamasına sebebiyet verirken, Rus süvarilerinin de önemli bir direnişle karşılaşmadan harekâtlarını sürdürmesini sağladı. Böylelikle Napoleon'un büyük ordusunun gücü giderek eriyecek ve neredeyse tamamen yok olacaktı.

1.4.6. İronik Bir Son: Waterloo Muharebesi

Napoleon, Rusya seferinden sonra Elbe Adası'na sürüldü. 1804 senesinde adadan kaçıp tekrar Fransa'nın yönetimini ele geçirdi ve hızla yeni bir ordu yaratma amacıyla işe koyuldu. Fakat bu kez koalisyon güçlerinin tepkisi gecikmedi ve henüz dirilmeye başlayan Fransız askeri gücünü ortadan kaldırmak üzere harekete geçtiler. İlk muharebelerde Fransızların başarıları olduysa da belirleyici sonuç Waterloo

⁶⁸ Rothenberg, a.g.e., s. 168.

⁶⁹ A.e., s. 169.

Muharebesi'nde alınacaktı. Waterloo Muharebesi, tam anlamıyla zamana karşı verilen bir yarıştı. Fransızlar, kuzeyde 68.000 kişilik bir güçle Duke of Wellington olarak da bilinen Arthur Wellesley komutasındaki İngiliz ordusu ile karşı karşıya geldiler. İngilizlerin karşısında ise 72.000 kişilik bir Fransız kuvveti mevcuttu.⁷⁰ Bu sırada hızla doğudan yaklaşmakta olan Prusya ordusu ile İngilizler arasında sıkışmış bulunuyorlardı. Muharebe 18 Haziran 1815 tarihinde başlayacaktı. Fransızlar daha önce de çeşitli senaryolarda olduğu gibi, hızla rakiplerinden birini ortadan kaldırmak zorundaydılar. Bu noktada Napoleon, Prusyalıları oyalamak ve İngiliz ordusuna hücum etmek yolunu seçti.⁷¹

İngilizler savaş alanının önemli stratejik noktalarını ellerinde bulunduruyorlardı. Bunlardan biri de Hougmont Şatosu idi. Buraların ele geçirilmesi için Fransız ordusu büyük çaba sarf etti. Fakat Hougmont Şatosu sürekli hücumlara rağmen ele geçirilemedi ve Fransızların mevcut sayısal dezavantajlarının giderek artmasına sebep oldu. Stratejik noktaların hızla ele geçirilememesi ve Wellington komutasındaki İngiliz ordusunun uzun süre direniş göstermesi, Fransız komutanları sabırsızca hareket etmeye zorladı. Prusyalılar giderek yaklaşırken merkezde savaşın sonucunda önemli rol oynayacak bir hücum gerçekleşti. Mareşal Ney komutasındaki Fransız süvarileri, İngilizlerin kale formasyonu almış piyadelerine ısrarla hücum ettiler.⁷² Hücumların en çok eleştirilen yanı, Napoleon'un da vurguladığı gibi sadece zamansız olması değil, aynı zamanda piyade ve topçu birliklerinin desteği olmadan gerçekleştirilmesiydi. Bu amansız hücumlar büyük kayıplara sebep olduğu gibi, düşman safları üzerinde beklenen etkiye de ulaşamadı. Napoleon'un, düşman birliklerini efektif bir biçimde yok etmek amacıyla kullandığı süvari birliklerinin, böyle bir başarısızlığa uğraması Fransız ordusunu umutsuz duruma düşürdü. Giderek yaklaşan Prusya ordusu ile birlikte, savaşın gidişatı tamamen Fransızların aleyhine dönmüş oldu. İngiliz ordusunun merkezine daha sonra Fransız imparatorluk muhafızlarının gerçekleştirdiği hücumlar da başarısızlığa uğradı. Böylelikle, moral ve sayısal açıdan tamamen çöken Fransızlar dağılarak bozguna uğradılar.

⁷⁰ Kuehn, a.g.e., s. 211.

⁷¹ Rothenberg, a.g.e., s. 196.

⁷² A.e., s. 207.

Waterloo Muharebesi'nin kaybedilme sebebini sadece Mareşal Ney'in zamansız süvari hücumlarına bağlamak doğru olmayacaktır. Ancak bu hücumların başarısız olması, Fransız ordusundaki çözölmeyi hızlandırdırımış ve aynı zamanda Fransızların elindeki yegâne belirleyici hücum silahını etkisiz hale getirmiştir. Göröldüğü gibi, Napoleon Savaşları süresince Fransız süvari birlikleri, dramatik birçok başarıya imza attılar. Ancak ironiktir ki, inatçı hücumları zaferin habercisi olan Fransız süvarilerinin gerçekleştirdikleri bu son hücumlar, Napoleon'un siyasi kariyerinin sonunu hazırladı. Böylece gerekli şartlar sağlanmadığında, süvari hücumlarının büyük bir bozguna dönüşebileceği gözler önüne serilmiş oldu.

1.4.7. Kulak Asılmayan Bir Çağrı: Amerikan İç Savaşı

Napoleon Savaşları'nın ordular üzerinde çok büyük etkileri oldu. Bu dönemde savaşlardan alınan dersler ordularda uzun yıllar kalıcı ve değıştirilemez kurallar olarak kabul edildiler. Ancak bu durum yeniliklerin önündeki en büyük engellerden birini teşkil etmekteydi. Avrupa orduları bu uyuşukluk halinde iken, ateşli silahların gücünü gözler önüne serenler Amerikalılar oldu. Amerikan İç Savaşı sırasında özellikle süvari birliklerinin taktiksel anlayışlarındaki farklılıklar ve ateşli silahların kullanım biçimi Avrupa orduları için gelecek adına bir uyarı niteliğindeydi. Bu bağlamda Amerikan İç Savaşı'nın dinamiklerini anlamak bizim için bir zarurettir.

Amerikan İç Savaşı'nın ortaya çıkışı ekonomik sebeplere dayanmaktadır. Kuzey ve Güney arasındaki kölelik sisteminin kaldırılması üzerinden gerçekleşen tartışmaların doruk noktasına ulaşması ile de kaçınılmaz hale gelmiştir. 1861-1865 yılları arasında gerçekleşen savaş süresince Amerika Birleşik Devletleri güney ve kuzey olarak ikiye bölünmüştür. İki taraf da savaşı kısa sürede çözüme kavuşacak bir iç sorun olarak görmüşlerdir.⁷³ Bu sebeple ilk aşamada önemli hazırlıklara da girişemeyen iki tarafın orduları, Avrupa'daki çağdaşları ile kıyas kabul etmeyecek derecede zayıf durumdaydılar. Hızla oluşturulmaya çalışılan ordular halkın alışkanlıklarının direkt etkisinde kaldılar. Amerikalılar için ateşli silahların önemini kavramak Avrupalılara göre çok daha kolaydı. Çünkü kıtanın keşfinden bu yana ateşli silahlarıyla birlikte yerlilere karşı sürekli çatışma içerisinde bulunuyorlardı. Bu durum

⁷³ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997, s. 726.

yeni kurulan orduların da ateşli silahlara daha yatkın olmasına yol açacaktı.⁷⁴ Böylelikle orduların tüm sınıfları ateşli silahlardan üst seviyede yararlanma yoluna gittiler. Süvariler de bu anlayıştan nasibini aldı.

Amerikan süvari birlikleri, Avrupa’da da gördüğümüz **dragoon** süvarilerinin savaşma biçimini benimsemişlerdi. Hem süvari hem de piyade olarak görev alabiliyorlardı. Bu sebeple ateşli silahlar onlar için çok daha büyük bir önem arz ediyordu. 1850’li yıllarda Amerika’da geliştirilen altıpatlar tabancaların kullanımı çok yaygındı. Bu tabancalar, yakın mesafede üstün ateş gücü sağlıyorlardı. Küçük olmaları ve seri ateşlenebilir olmaları altıpatları özellikle süvari askerleri için çok kullanışlı hale getiriyordu. Süvariler, yakın mesafede düşmanlarını kılıçtan geçirmek yerine, bu tabancaları kullanıyorlardı. Hatta kılıçların etkisizliği askerler arasında alay konusu dahi olmuştu.⁷⁵

Süvarilerin manevra kabiliyetleri, yüksek ateş gücüne sahip olmaları ve piyade gibi etkili biçimde savaşabilmeleri, üstlendikleri alışlagelmiş görevlere bir yenisinin eklenmesine sebebiyet verdi. Bu da artık savaşlarda çok daha önemli bir yer tutan lojistik hedeflerin yok edilmesi idi. Lojistik ve stratejik noktaları hedef alan modern akınlar, tamamen süvari birlikleri tarafından ve birkaç parça top yardımıyla gerçekleştiriliyordu. Bu özellikleriyle ordunun üç kolunun da yer aldığı ileri harekâtlardan ayrılıyorlardı. Bu akınlar sırasında düşman birliklerinden mümkün olduğunca kaçınmak başlıca gerekliliklerdendi. İç savaş sırasında yürütülen operasyonlarda, tahıl depolarının yakılması, demir yollarının işlevsiz hale getirilmesi ve mühimmat depolarının patlatılması gibi görevlerin süvari birliklerince büyük bir başarı ile gerçekleştirilebileceği tüm dünya tarafından açıkça görüldü.

İç Savaş sırasında lojistik hedeflerin ön plana çıkmasının belli başlı sebepleri bulunuyordu. Öncelikle Birinci Dünya Savaşı’nda batı cephesinde yaşanacakların habercisi denebilecek siper savaşları, süvarilerin işlevselliğini kısıtlamıştı. Savaş bir yıpratma harbine dönüştükçe, ekonomik hedeflerin önemi artmaya başladı. Özellikle ekonomik altyapı açısından çok daha dezavantajlı durumda bulunan Konfederasyon

⁷⁴ George Taylor Denison, **A History of Cavalry from the Earliest Times with Lessons for the Future**, Londra, MacMillan, 1877, s. 437.

⁷⁵ A.e., s. 442.

birlikleri için kuzeyin sahip olduğu kaynaklara mümkün olduğunca zarar verebilmek büyük önem arz ediyordu. Bu durum, büyük akınların gerçekleştirilmesinde tetikleyici oldu. Konfederasyon'un öne çıkan generallerinden John H. Morgan, 1862 ve 1863 yıllarında gerçekleştirdiği akınlarda büyük başarı elde etti. 1863 yılında gerçekleştirdiği akında 3900 atlı ile yola çıkan General Morgan, yaklaşık bir buçuk ay süren harekât sonucunda 2000 savaş esiri elde geçirmeyi başardı.⁷⁶ Bunu gerçekleştirirken düşmanın can damarları olan lojistik hatlarına büyük zarar vermeyi de başaramıştı.

Benzer bir başarılı akın, yine güneyli bir general olan J.E.B Stuart tarafından 1862 yılında gerçekleştirildi. Stuart, 2.500 kişilik süvari birliğiyle birlikte düşman ordusunun arkasını tam olarak dolaştı ve önemli bilgiler toplamayı başardı.⁷⁷ Bunu gerçekleştirirken de sadece 1 kişi kaybetmişti. Düşman topraklarının derinliklerinde hızla hareket eden süvari birlikleri, çok önemli bilgiler elde edebiliyorlardı. Ele geçirilen telgraflar, esirler ve yerel halk bu bilgilerin elde edilmesi için önemli kaynaklardı. Ayrıca akıncıların yakalanması için harekete geçen düşman birlikleri de savaş alanından uzaklaştırılmış ve oyalanmış oluyordu. Bu kovalamacalar ve yağma harekâtları sivil nüfusun üzerinde yıkıcı bir etkiye sebep oldu. Modern savaşın etkilerinin en önemli izlerinden birisi de böylelikle kendisini göstermiş oluyordu. Tüm bu etkilere rağmen, iki taraf da düşmanı savaş dışı bırakabilmek adına daha da yıkıcı akınlara giriştiler.

Amerikan İç Savaşı sırasında süvarilerin oynadıkları rol, sadece akın harekâtları ile kısıtlı kalmadı. Süvariler geleneksel rollerini hala sürdürüyorlardı. Bunların yanında önemli muharebelerde de karşılaştılar. Örneğin; 1863 yılında gerçekleşen Brandy Station Muharebesi'nde 15.000 Federasyon süvarisi ile General Stuart komutasındaki 12.000 Konfederasyon süvarisi karşı karşıya geldiler.⁷⁸ Brandy Station Muharebesi'ni önemli kılan nokta neredeyse tamamen iki büyük süvari birliği arasında gerçekleşmiş olmasıydı. Bir diğer dikkate değer nokta ise iki tarafın süvarilerinin de birbirlerine karşı at üzerinde ve geleneksel süvari taktikleri ile

⁷⁶ Vuksic, Grbasic, a.g.e., s.34.

⁷⁷ A.e., s. 34.

⁷⁸ Denison, a.g.e., s. 453.

savaşmış olmalarıydı. Muharebenin sonucunda her ne kadar daha fazla kayıp vermiş olsalar da galip gelen taraf Federasyon kuvvetleri oldu.⁷⁹

Görüldüğü gibi, Amerikan İç Savaşı süresince süvari birlikleri hem geleneksel süvari rolünü hem de atlı piyade rolünü etkili biçimde üstlenmeyi başardılar. Hatta gerektiğinde tamamen bir piyade bölüğü gibi de hareket edebilmekteydiler. 1864 yılında gerçekleşen Tishimongo Creek Muharebesi bunun iyi bir örneğidir. Federal piyade birliklerinin hücumuna uğrayan Konfederasyon süvarileri, bölgede piyade olarak konuşlanmış ve yakın mesafeden açtıkları altıpatlar ateşiyle hücumu bir bozguna çevirmeyi başarmışlardır.⁸⁰ Bunun üzerine çekilmeye çalışan birlikler ise, hızla atlarına binen süvarilerin hedefi oldular. Böylelikle atlı piyade anlayışının önemli bir örneği sergilenmiş oluyordu.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak tüm bunların yanında özellikle dikkat edilmesi gereken husus bizce şudur. Amerikan İç Savaşı'nda Napoleon'un süvarilerine benzer biçimde düşman hatlarını bozan veya tüm amacına düşmana hücum etmek olan süvari doktrini neredeyse hiç görülmemiştir. Bunun da doğal bir sonucu olarak, muharebelerin gidişatını tersine çevirecek güçte etkili ve görkemli bir süvari hücumuna da rastlanmamaktadır. Böylesine bir farklılık ordular arasındaki kültürel farklılıklarla açıklanabilir. Biz de başlığımızın girişinde bu konu üzerinde durduk. Ancak bu farklılık aynı zamanda, sadece 50 senede ateşli silahların ne derecede gelişme gösterdiğinin en bariz göstergelerinden birisi olsa gerektir. Görüldüğü gibi 1860'lı yıllarda Amerika'da ateşli silahların savaş alanındaki etkisi şiddetle hissediliyordu. Amerikan süvarileri de buna hızla reaksiyon göstermişlerdi. Ancak bu savaşın etkileri Avrupa'da uzun bir süre daha yok sayılacaktır. Bu bağlamda süvari birlikleri açısından iki kıta arasında zaman farklı hızda akmaya devam edecektir.

⁷⁹ Robert K. Krick, **The American Civil War: The War in The East 1863-1865**, y.y., Taylor&Francis, 2001, s. 20.

⁸⁰ Denison, a.g.e., s. 460.

1.4.8. Prusya'nın 1866 ve 1870-71 Savaşları'nda Süvari

Birliklerinin Rolü

Amerikan orduları örneğinde, orduların temelini oluşturan insan kitlelerinin sahip olduğu sosyal-kültürel yatkınlıkların, ordulardaki değişimin hızı üzerinde ne derece etkili olduğunu açıkça görme imkânı bulduk. Üretim, lojistik ve ateşli silahların ön plana çıktığı bu savaştan hemen bir sene sonra Avrupa'da iki önemli orduyu karşı karşıya getirecek olan 1866 Savaşı patlak verdi. Prusya önderliğinde yavaş yavaş gelişen bir Alman birliği kurma fikri, Prusya'yı kaçınılmaz olarak komşularıyla çatışmak zorunda bırakıyordu. Bu amaç uğruna Prusyalıların girişeceği savaşlar Avrupa askerî anlayışında devrim yaratacaktı.

1866 Savaşı sırasında Prusyalılar, ıgneli ateşleme sistemine sahip Dreyse piyade tüfeklerini efektif biçimde kullanarak, kuyruktan dolan tüfeklerin doğru kullanıldığında ne kadar efektif olabileceklerini dünyaya ilk kez gösterdiler. Avusturya-Macaristan piyade birlikleri ise ağızdan dolan Lorenz sistemi ile çalışan piyade tüfeklerine sahipti.⁸¹ Bu tüfekler Prusyalıların tüfeklerine göre çok daha yavaş ateşleniyorlardı. Bu sebeple Prusya ordusunun üstün ateş gücü, belirleyici bir zafer kazanmalarında büyük rol oynadı. Avusturya-Macaristan ordusuna en büyük darbenin indirildiği Königgratz Muharebesi'nin kazanılmasında, Prusya piyadesinin disiplini ve ateş gücü özellikle ön plana çıktı. Peki, bu mühim savaş boyunca süvari birlikleri ne gibi roller üstlendiler? Ne yazık ki savaşın hiçbir aşamasında süvari birlikleri belirleyici bir rol üstlenmediler. Özellikle Prusya süvarileri ordunun gerisinde ve büyük sayılarla bekletildiler. Bu formasyonda süvari birlikleri muhtemel bir hücum anını ve düşmana son darbeyi vurmalarını sağlayacak o büyük fırsatı bekleyip durdular. Ancak bu fırsat hiç ele geçmedi.⁸² 1866 Savaşı bu bağlamda, çoğunlukla piyade ile topçu birlikleri arasında gerçekleşmiş ve iki taraf arasındaki bir ateş gücü düellosu olarak gelişmişti ve savaşın sonunda tüm dünya Prusya ordusunun ateş gücünün ne kadar efektif kullandığını görmüş oldu. Dolayısıyla Avrupa'da ateşli silahların öneminin anlaşılmasına başlanması açısından 1866 Savaşı önem arz

⁸¹ John A. Dredger, *Tactics And Procurement in The Habsburg Military 1866-1918*, y.y., Springer, 2017, s. 14.

⁸² Geoffrey Wawro, *The Franco-Prussian War: The German Conquest of France in 1870-1871*, y.y., Cambridge University Press, 2003, s. 60.

etmektedir. Ancak süvarilerin adaptasyonu açısından herhangi bir farklılık göze çarpmamaktadır.

Bizim için 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın hangi şartlar içerisinde gerçekleştiği hakkında daha aydınlatıcı olacak olan savaş, 1870-71 Prusya-Fransa Savaşı olacaktır. Bunun sebeplerinin başında her iki tarafta da dönemin en etkili piyade tüfeklerinin kullanılıyor olması geliyor. Fransız piyadeleri Prusyalıların iğneli Dreyse tüfeklerine karşı Chassepot piyade tüfekleri ile donatılmışlardı. Prusya ordusunun Dreyse tüfekleri 730 metreye kadar etkili olup, dakikada 7 kez ateşlenebilecek kadar hızlı bir ateşleme mekanizmasına sahipti. Fransızların Chassepot tüfeği ise iki kat daha uzun bir mesafede etki olabiliyordu.⁸³ Yani Fransız piyadeleri silah teknolojisi açısından Prusyalılara kâğıt üzerinde üstün durumdaydılar. Fransız ordusu mitralyözlere de sahipti. Bu bağlamda iki ordu da savaş alanında yaşanan değişimi gözlemlemek adına uygun iki örnek teşkil etmektedirler.

Prusya piyade birlikleri 1870-71 Savaşı'nda da tartışmasız çok önemli bir rol oynadılar. Özellikle Prusya piyade tüfeklerinin sahip olduğu ateş gücünün kazandığı şöhret ile Fransız askerlerinin morali üzerinde yıkıcı bir etki gösterdiği açıktır.⁸⁴ Ancak Fransızların sahip oldukları tüfeklerin çok daha etkili olduğundan bahsetmiştik. Dolayısıyla bu asimetrinin başka bir sınıfın etkisiyle ortadan kaldırılması gerekliydi. Bu aşamada Prusya topçuları ön plana çıkacaktır. Fransız piyadelerinin sahip olduğu menzil üstünlüğü, Prusya piyadesinin ilerleyişini çok yakından takip eden ve Fransız ordusunu sürekli bombardıman altında tutan Prusyalı topçu birlikleri tarafından ortadan kaldırıldı. Yeni nesil yiv-setli ve çelikten imal edilen Krupp topları ve eğitilmiş topçu subayları sayesinde Prusyalılar, modern topçu birliklerinin ne kadar etkili olabileceklerinin ilk örneklerini ortaya koydular. Öyle ki, Sedan Muharebesi sırasında tamamen çembere alınarak, neredeyse her yönden yüksek yoğunluklu topçu ateşine maruz kalan Fransız birlikleri mukavemet gösteremediler ve Fransa, tarihinin en büyük yenilgilerinden birini tatmış oldu. Sedan Muharebesi sonrasında ortaya çıkan manzaralar o dönem için pek alışıldık değildi. Hiç görülmediği kadar deforme olmuş cesetler ile yeni nesil topçu ateşinin insan üzerindeki etkisi görgü tanıkları üzerinde

⁸³ Hew Strachan, **European Armies and The Conduct of War**, y.y., Routledge, 2005, s. 111.

⁸⁴ Wawro, a.g.e., s. 158.

derin izler bıraktı. Mevzilenmiş piyadelerin topçu ateşinden bu derece etkilenmiş olması, süvari birliklerinin böylesine üstün bir ateş gücü karşısında ne gibi görevler üstlenebilecekleri hakkındaki soru işaretlerini arttırdı.

1866 Savaşı'ndan farklı olan tek şey kullanılan silahlar değildi. Süvarilerin üstlendikleri görevler de 1866'ya göre çok daha farklıydı. Bu savaşta süvariler dönemin gereklerine daha uygun biçimde kullanıldılar. Sadece muharebe içerisinde değil, ordunun hareketi esnasında daha aktif roller üstlendiler. Özellikle Prusya ordusu, süvari birliklerini ana kuvvetlerinin çok daha ilerisinde hareket ettirerek, kendi hareketlerini rakibinden başarı ile gizlemeyi başardı. Bu tür perdeleme hareketleri, kısa sürede belirleyici bir çevirme harekâtını amaçlayan Prusya ordusu için büyük önem arz ediyordu. Süvarilerin bu şekilde sevkiyle Fransızların Prusya ordusunun sıklet merkezini tahmin etmeleri zorlaştırıldı. Perdeleme esnasında düşmana çok daha yakın hareket eden Prusyalı süvariler, operasyonun bir sonraki adımının şekillenmesine katkıda bulunacak önemli bilgileri de kolaylıkla elde edebiliyorlardı. Fransız süvarileri ise, rakiplerine kıyasla çok daha atıl durumdaydılar. Dolayısıyla Prusyalılar gibi enerjik bir şekilde istihbarat görevlerini yerine getiremediler. Prusya süvarilerinin oluşturduğu perdeyi delmekte de başarılı olamadılar. Bu durum Fransız ordularını adeta kör bırakarak, gittikçe daha da pasif ve birkaç adım ilerisini görebilmekten uzak halde savunma yapmaya mahkûm etti. Bu savaş süresince Fransız komuta kademesinin de paralize bir halde bulunduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla Fransız süvarilerinden aktif bir rol üstlenmelerini beklemek oldukça güçtü.

Süvari birlikleri direkt olarak çatışmalarda da görevler üstlendiler. Ancak üstlendikleri görevler ve elde ettikleri başarılar, Napoleon döneminden akıllarda kalan süvari zaferlerine göre oldukça sönük kalmaktaydı. 1870-71 Savaşı'nı konu alan eserlerde, süvariler ile ilgili olarak üzerinde en çok üzerinde durulan olaylardan biri Mars-la-Tour Muharebesi'dir. Mars-la-Tour Muharebesi, dönemin süvarilerinin içinde bulundukları durumu ortaya koyan en bariz örnektir. Muharebe, Prusya ordusunun seferin başlangıcında elde ettiği küçük zaferlerin ardından Fransız topraklarına doğru hızla ilerlemeye başladığı bir zaman aralığına denk gelen 16 Ağustos 1870 tarihinde gerçekleşmiştir. Prusya ordusundaki **auftragstaktik** anlayışı bu muharebenin gerçekleşmesinde doğrudan etkili olmuştur. Askerî terminolojide

fingerspitzengefühl olarak da geçen bu anlayış özünde, savaş alanındaki subayların içinde bulundukları durumun tam anlamıyla farkında olmaları ve bunu inisiyatif olarak fırsata çevirmeleri becerisiydi. Prusya ordusunda bu beceri teşvik ediliyor ve hızlı hücum harekâtında bu fırsatların elde edilmesi önemli bir avantaja dönüşebiliyordu. Bu tür bir anlayış süvari birliklerinin sevinde de önem arz ediyordu. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında savaş alanlarının uğradığı değişim, süvari hücumunun zamanlanması ve başarısı için bu türden bir subay sınıfının varlığını zorunlu kılmaktaydı. Her an kaçabilecek o doğru zaman aralığını bulabilmek ancak eğitimli ve deneyimli süvari subayları ile mümkündü. Ancak tüm bunlar planlananın dışında hareket etmeyi gerektirdiğinden sorunlara da neden olabilmekteydi. İşte Mars-la-Tour Muharebesi'nin ortaya çıkışı da tam olarak bu tür bir sorundan ileri geliyordu.⁸⁵

16 Ağustos 1870 tarihinde bahsettiğimiz türden bir inisiyatifi gösteren kişi Prusyalı General Konstantin von Alvensleben oldu. Kendisi, Prusya'nın hızlı ilerleyişi karşısında sürekli pasif bir anlayışla sevk edilen ve geri çekilmekte olan Fransız birliklerine karşı beklenmedik hücumlar düzenleyerek, onları gafil avlamak niyetindeydi. Ancak Mars-La-Tour ve çevresindeki Fransız birlikleri kendisinin beklediğinden çok daha fazla sayıdaydılar ve bu durum işlerin tamamen tersine dönmesine sebep olacaktı. Gerçekleştirilen hücumlar üstün Fransız ateşiyle karşılık buldu. Düşman kuvvetlerinin sadece Fransız ordusunun gerisindeki artçı birliklerden ibaret olmadıkları anlaşıldığında ise öylece geriye çekilmek bir seçenek olmaktan çıkmış bulunuyordu. İki ordunun piyade ve topçularının giriştiği ateş düellosunun giderek Prusya birliklerinin aleyhine dönmesi üzerine General Alvensleben ihtiyacı olan zamanı kazanabilmek adına bir süvari hücumunun gerekli olduğuna karar verdi. Gerekli hücumu General Wilhelm von Bredow komutasında 6 bölükten oluşan **uhlan** ve **cuirassier** birlikleri yürütecekti.⁸⁶

Hücum düşman piyade ve topçuları üzerine gerçekleştirildi. Hücumun gerçekleştirildiği bölge ve savaş alanındaki yoğun duman süvarilere belli bir mesafeye kadar yardımcı olabildi. Dolayısıyla hücumun süvariye avantaj sağlayacak şartlar altında gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Düşman üzerine dörtnala hücum

⁸⁵ A.e., s. 152.

⁸⁶ A.e., s. 156.

başladığında ise maruz kalınan ateşin etkisi oldukça yıkıcı oldu. Hücumun başlangıcında 800 kişiden ibaret olan süvari askerlerinin 379'u ve atların da 400 tanesi kaybedildi.⁸⁷ Bu büyük zaiyat sebebiyle hücum askerî literatüre “Bredow’s Death Ride” olarak geçti. Elde edilen ise geri çekilmek için gerekli olan zamandan öteye geçmedi. Her ne kadar bu hücum bir tür intihar saldırısı gibi gözükse de, taktik anlamda hücumun başarıya ulaştığını söyleyebiliriz. Mars-la-Tour Muharebesi’nin 1870’li yılların askerî tarihçi ve düşünürleri üzerinde de önemli etkileri oldu. Fakat gerekli dersleri almak yine mümkün olmadı. Benzer hücumlar savaş boyunca aynı amaçla birçok kez tekrar edilmişse de, sonuç sürekli olarak büyük bir zaiyat ve karşılığında kazanılan kısa bir zaman ile sınırlı kalmıştır.

Sonuç olarak, süvari birlikleri bu iki savaşta da belirleyici hücum etmekten uzak kaldılar. Küçük çaplı hücumlar gerçekleştirilmiş olsa da bunların neredeyse tamamen etkisiz olduklarını söyleyebiliriz. Bu konuda çarpıcı istatistikler mevcuttur. Örneğin; savaş sonucunda toplam 60.000’i bulan Alman zaiyatının kayıtları incelendiğinde, kılıç ile yaralanan kişi sayısının 212, ölenlerin ise sadece 6 kişiden ibaret olduğunu görmekteyiz.⁸⁸ Süvari hücumlarının kılıçlarla gerçekleştirildiği göz önüne alındığında, bu sayıların ne manaya geldiğini anlamak gayet kolaydır. Dolayısıyla süvarilerin eski görkemli günlerine dönmesi uzak bir rüyadan ibaret kalıyordu. Ancak bunun yerine önlerinde yeni yollar açılmış ve modern savaş içerisinde üstlenebilecekleri roller üzerine ilk adımlar atılmış oldu. Bu aşamada yeni bir taktiksel anlayışın uygulanabilirliği direkt olarak insan faktörünün, yani subay sınıfının değişime ayak uydurmasıyla mümkün olabilirdi.

1.5. 19. Yüzyılda Süvari Birliklerinin Rolü Üzerine Tartışmalar

19. yüzyıl askerî tarihi incelendiğinde, önceki dönemlere nazaran çok daha hızlı bir gelişim ve değişim süreci yaşandığı göze çarpar. Yukarıda da bahsi geçen çakmaklı tüfekler bu durumun en önemli örneklerinden biridir. Çakmaklı tüfeklerin kullanımı 17. yüzyılda başlamış olup, 19. yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür. Hatta

⁸⁷ Eric Dorn Brose, **Kaiser’s Army: The Politics of Military Technology in Germany during the Machine Age 1870-1918**, Oxford, Oxford University Press, 2001, s.10.

⁸⁸ John Ellis, **The Social History of The Machine Gun**, y.y., JHU Press, 1986, s. 55.

bazı ordularca çok daha uzun süreler kullanımı devam etmiştir. Dolayısıyla burada en az 250 sene gibi uzun bir süreçten bahsediyoruz. Bu dönemde çakmaklı tüfeklerin ateşleme mekanizmalarında çeşitli iyileştirmeler ve gelişmeler olmuşsa da, ateşleme sistemine alternatif oluşturabilecek bir buluş ancak 19. yüzyıl ile birlikte ortaya çıkabilmiştir. Dolayısıyla yüzyıllar boyunca benzer özelliklere sahip tüfekler tüm ordularca kullanılmıştır. Benzer silahların yüzyıllar boyunca tüm ordularda standart haline gelen kullanımı beraberinde kemikleşmiş taktiksel anlayışları getiriyordu. Tüm bu birikimler 19. yüzyılın başında ordulara etkilerinin silinmesi zor miraslar olarak kaldılar.

Ancak 19. Yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan kapsüllü tüfeklere baktığımızda, bu tür tüfeklerin kullanımının bir asır bile sürmediğini görürüz. Çünkü 19. yüzyılda bilimin birçok alanında gerçekleşen buluşlar ve sanayi devriminin etkisi ile yeni silahların ordularca adaptasyonu daha önce hiç tecrübe edilmemiş hızlarda gerçekleşmeye başladı. Tek değişim kullanılan silahlar ile de sınırlı kalmadı. Seri ateşli silahlarla birlikte ihtiyaç duyulan mühimmat da artış gösterdi. İhtiyacın giderilmesi için orduyu besleyecek olan ülke kaynakları ön plana çıktı. Üretilen malzemelerin cepheye yetiştirilebilmesi meselesi ise ayrı bir sorundu. Sorunun çözümü için özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında birçok ülke demiryolu inşasına hız verdi. Demiryolları, kitle ordularının hızla cephede yer değiştirebilmesine olanak sağlayacaktı.

Dolayısıyla yeni gelişmelerle birlikte sadece ordular değil, toplumlar ve devletler de dönüşmek zorunda kalıyorlardı. Tüm bu alanlarda baş döndürücü bir değişim söz konusuysa, orduları komuta etmekle görevli subay sınıfının değişime uğramaması mümkün değildi. Artık bir savaşın planlaması yapılırken ülkenin ekonomik hacmini ve ulaşım koşullarını hesaba katmak hiç olmadığı kadar önem arz ediyordu. Hesaplardaki ufak hatalar dahi bütün bir savaş organizasyonunun çökmesine sebep olabiliyordu. Bu da askerî konular dışında da birçok konuya hâkim, pozitif bilimlerden nasibini almış, yeni nesil subay kadrolarının yetiştirilmesini gerekli kıldı. Eğitim sisteminden sosyal hayata kadar birçok alanı ilgilendiren bu türden bir değişim tabi ki sancılı olacaktı.

19. yüzyılda Avrupa'nın önde gelen ordularının her sınıfında yeniliklere karşı güçlü bir direnç gösteren kesimlerin varlığını görmek mümkündür. Bu konulardaki aşırılık, sosyal hayatta da etkisini gösterecekti. Orduların diğer sınıflarına nazaran daha fazla teknik bilgiye dayalı olan topçu sınıfında dahi; “Cenazesinde yiv-set açılmamış topların ateşlenmesini” isteyen bir subay mevcuttu.⁸⁹ Bu kimsenin neden yeni nesil toplara bu tür bir garezi olduğunu kestirmek güçtür ve verdiğimiz örnek aşırı gibi görülebilir. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında benzer düşüncelere sahip subayların, Avrupa'da birçok ordunun önemli mevkilerinde görev aldığı gerçeğini göz ardı edemeyiz. Bu duruma verilebilecek en iyi örneklerden birisi de Ludwig von Benedek olacaktır. Benedek, 1866 Savaşı sırasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun kuzey ordularını komuta etmekteydi. Kendisi tamamen geleneksel görüşlere sahip bir subaydı. Yeniliklere tamamen kapalı olan Benedek, şok taktiklerinin gelecekte önemli rol oynayacağına inanıyordu. Hatta kendisinin, eğitimi tamamladıktan sonra bir daha kitap okumadığından gururla bahsetmekteydi.⁹⁰ Ne yazık ki bu yaklaşımı ona Königgratz felaketinden başka bir şey getirmeyecektir. Prusya ordusunun üstün ateş gücü karşısında Benedek'in sahip olduğu taktik anlayışın galip gelmesi ne denli mümkün değil ise, yeni dönemin gerekliliklerine burun kıvrarak gerekli adımları atabilmek de bir o kadar imkânsızdı. Görüldüğü gibi teknolojik gelişmeler ile bu gelişmelere ayak uydurması beklenen subay sınıfının değişim hızı birbirine paralel değildi ve bu durum sadece Osmanlı İmparatorluğu'na özgü değil, Avrupa'nın tüm ordularında görülen bir durumdu.

Amerikan İç Savaşı'nın ateşli silahların etkisini açıkça gözler önüne serdiği önceki bölümlerde belirtilmişti. Aynı dönemde Avrupa'nın en önde gelen komutanlarından biri olan Helmuth von Moltke bu savaşı yürüten orduları “Birbirini kovalayan silahlı çeteler” olarak niteliyordu.⁹¹ Dolayısıyla ordular arası bilgi alışverişleri oldukça zorlu bir süreçten geçmekteydi. Amerikan İç Savaşı Avrupa kıtasından oldukça uzaktaydı ve etkileri bir süre Avrupa'ya ulaşamadı. Ancak 1870-71 Savaşı sonrasında Avrupa'da modern silahlardan ne şekilde istifade edileceği üzerine gerçekleştirilen tartışmalar iyice alevlenecekti. Bu dönemde, orduların üç

⁸⁹ Hogg, a.g.e., s. 61.

⁹⁰ Dregder, a.g.e., s. 29.

⁹¹ Jarymowycz, a.g.e., s. 96.

askerî sınıfı içerisinde gelenekçilerin kendisini en güçlü biçimde hissettirdiği sınıf ise süvari birlikleri olacaktır. Bunun önemli sebeplerinden biri şövalye kavramı ve bu dönemden kalan düşünsel miraslardır. Nasıl Orta Çağ Avrupa'sında şövalyeler soylu sınıfın oluşturduğu bir askerî gücü simgeliyorsa, 19. yüzyılda da soylu sınıfın en çok bulunduğu birlikler süvarilerdi. Böylesine bir içiçe geçişin sonucu olarak, şövalyelerin miras bıraktığı düşüncelerin 19. yüzyılda hala gün yüzüne çıkıyor olması bu açıdan şaşırtıcı değildir.

Dönemin önde gelen ordularında patlak veren bu tartışmaları anlamak ve bu tartışmaların dönemin süvari birliklerini nasıl şekillendirdiğini incelemenin, Osmanlı süvarilerinin bu dönemde nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusunda bize ışık tutacağı kanaatindeyiz. Bu tartışmalar belli başlı konu başlıkları üzerine yoğunlaşmışlardır. En ateşli tartışmalar süvari birliklerinin atlı piyadeye dönüştürülmesinin gerekliliği üzerineydi. Amerikan İç Savaşı'nda bu tür birliklerin elde ettikleri başarılar ve yıllar içinde ordularda **dragoon** birliklerinin etkinliklerini gittikçe arttırmaya başlamaları, bu yönde bir değişimin gerekliliğini ortaya koyuyordu. Ancak böylesine bir değişimin süvari askerini piyade ile aynı konuma düşüreceği düşüncesi, bir grup subayın tüm argümanları bir kenara bırakması için yeterliydi.

Colmar Freiherr von der Goltz Paşa'nın "The Nation in Arms" adlı eserinde bu bakış açısına çok değerli bir örnek verildiğini görüyoruz. Eserde savaş alanından yaya olarak kaçmanın, at üzerinde kaçmaktan daha alçakça algılandığını, hâlbuki yaya olarak canını kurtarmanın çok daha büyük bir başarı olacağı belirtilmekteydi.⁹² Dolayısıyla süvari ile diğer sınıflar arasındaki farklılık sadece savaş alanından ibaret kalmıyordu. Sınıflar arasındaki farklılıkların sosyal temelleri ve her bir sınıfın toplum üzerinde oluşturdukları farklı algılar mevcuttu. Toplum içerisindeki bu farklı bakış açıları süvari birlikleri üzerinde direkt etkiye sahipti. Bu bağlamda, 19. yüzyıl Avrupa'sında süvari kelimesinin dönem insanı ve dönemin süvari askerleri için çok daha farklı çağrışımlar yapabileceği gerçeği unutulmamalıdır. Bu duruma Osmanlı

⁹² Colmar Freiherr von der Goltz, **The Nation in Arms**, Çev. Philip A. Ashworth, Londra, W. H. Allen, 1887, s. 263.

ordusundaki tımarlı sipahilerin de sınıfsal tutuculukları örnek verilebilir. Bu da değişimin çok ayaklı olduğunun en önemli kanıtlarından sadece biri olsa gerektir.

Amerikan İç Savaşı sırasında ortaya çıkan, düşmanın lojistik kaynaklarını hedef alan akınların tamamen süvari birlikleri ile az sayıda batarya tarafından gerçekleştirildiğini ve bu akınların üstün başarılarla yerine getirildiğinin üzerinde durulmuştu. Bu örnek üzerinden dönemin subay kesiminin yeniliklere bakış açısı ve adaptasyon süreci incelenecek olursa, konunun çok yönlü ele alınması gerekliliği açıkça ortaya çıkar. İç Savaş taktiklerinin Avrupa’da yeterince yankı bulamaması çeşitli biçimlerde yorumlanabilir. Bunlara bir kesim subayın yeni taktiklere sempati duymaması, hatta yeni bir arayışa gerek dahi duymaması örnek verilebilir. Ancak durumu sadece subayların görüşleri üzerinden ve sadece askerî olarak ele almak bizi yanlış sonuçlara sevk edebilir. Goltz Paşa’nın bu konuda verdiği bir diğer örnek de oldukça aydınlatıcıdır. Goltz Paşa’ya göre, Amerika’da akın düzenlemek için bir araya gelmiş bir grup çiftçinin başarısız olmasının insanlar ve ordular üzerindeki etkisiyle, bir grup Alman süvarisinin görev sırasında yok olması arasındaki fark çok büyük olacaktır.⁹³ Yani gerçekleştirilecek yeniliklerin bir şekilde ordunun ve orduyu oluşturan kitlelerin sahip oldukları kültürel altyapıya uygun olması veya uygulanabilir hale getirilmesi çok önemli bir konuydu. Dolayısıyla, bu değişim sürecine sadece subay sınıfının karşıtlığı değil, değişimin gerektirdiği çok yönlü toplumsal adaptasyon sebep olmaktadır.

Tüm bunların yanında sürece daha pratik açıdan bakan yaklaşımlar da mevcuttu. Buna Antonie-Henri-Jomini örneği verilebilir. Kendisinin düşünceleri, Napoleon’un ordusunda da görev yapmış bir komutan olarak, askerî tarih için önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle ağır süvari birliklerinin zaman içerisinde daha hafif ve **dragoon** birlikleri gibi savaşan birliklere evrilmesi üzerine bildirdiği düşünceleri ilgi çekicidir. Jomini’ye göre **dragoon** birlikleri temelde bir hata barındırmaktaydı. Bu hata da bir askerin aynı anda hem iyi bir süvari hem de iyi bir piyade olabileceğine inandırılması meselesiydi. Jomini bu sorunun kaynağına bir askeri hem gerçekleştirecekleri süvari hücumunun piyadelerin kale formasyonlarını ezip

⁹³ Goltz, a.g.e., s. 170.

gececeğine hem de piyade olarak süvari hücumlarına karşı gelebileceklerine inandırmanın mantıksızlığı üzerinden işaret etmektedir.⁹⁴ Bu karşıtlığın süvari birliklerinin savaş alanında beklenen cesareti gösterebilmelerin önünde önemli bir psikolojik engel oluşturması gayet mümkün gözükmektedir.

Süvarileri ilgilendiren bir diğer önemli tartışma konusu ise muharebe sırasında üstlenmeleri gereken rollerin neler olması gerektiği idi. 19. yüzyılın ikinci yarısında, ateş gücünün ve savunma mevzilerinin piyadeye giderek daha da büyük avantajlar sağlamaya başladığı belirtilmişti. Dolayısıyla zaman içerisinde süvarilerin eski görevlerini daha ne kadar sürdürebilecekleri sorgulanır hale geldi. Klasik süvari hücumunun ne derece olanaklı olduğu ve gerçekleştirilse dahi nasıl başarılı olabileceği gibi konulara getirilen eleştiriler özellikle 1870’li yıllarda büyük yankı uyandırmaya başladı. Ancak süvari birliklerinin görkemli günlerinin izleri hala çok tazeydi. Jomini’ye göre eğer tüm bu yıkıcı silahlar devletlerce tarafından yasaklanmazsa, tüm ordular *cuirass* zırhları giymek zorunda kalacaklardı.⁹⁵ Yani kendisi 19. yüzyıl boyunca zırh kullanımının artacağı görüşündeydi. Hâlbuki süreç bunun tam olarak tersi bir yolda ilerleyecektir. Jomini, Napoleon’un ordusunda görev yapmış biri olarak, herhalde o dönemde dahi ağır süvari birliklerinin giydikleri zırhların piyade tüfekleri karşısında koruma sağlayamadığını biliyordu. Ancak ağır süvarinin varlığını ve görevini sürdüreceği düşüncesi bir şekilde ağır basmaktaydı. Bu durum ağır süvari birliklerinin bir gün tamamen etkisiz hale gelmelerinin bazı kesimlerce olanaksız görüldüğünün önemli delillerinden biridir. Bu durumun benzerlerini birçok farklı orduda ve farklı askerî düşüncelerde de görebilmekteyiz.

Benzer düşünceleri savunan bir başka eser de Hollanda’da süvari subayı görevinde bulunan J. Roemer tarafından kaleme alınmıştır. Yazar eserinde, neredeyse tüm gelenekçi savların savunuculuğu yapmaktadır. Bunların içerisinde yeni silahların aslında gereğinden fazla abartıldığından, cesaretin savaş alanındaki en önemli etken olmasına kadar çeşitli savlara rastlamak mümkündür. Eser incelendiğinde, verilen görseller ve istatistikler ile üzerine oldukça kafa yorulduğu da açıktır. Ancak tüm

⁹⁴ Baron Antoine Henri De Jomini, **The Art of War: Restored Edition**, y.y., Legacy Books Press, 2009, s. 248.

⁹⁵ A.e., s. 29.

bunlara rağmen çıkarımlar neredeyse tamamen gerçeklikten uzaktır. Savaş alanında tüm sınıfları etkileyebilecek hava şartları gibi konular sadece ateşli silahların sorunuymuşçasına işlenmektedir.⁹⁶ Yeni nesil tüfeklerin giderek basitleşen kullanımı gözardı edilerek sadece belli bir kesimin elinde etkili silahlara dönüşebilecekleri savunulmaktadır.⁹⁷ Hatta yeni teknolojik gelişmeler yaşandıkça savaşlarda kaybedilen insan sayısının düşmeye başladığı gibi eşine benzerine az rastlanır görüşler de eserde mevcuttur.⁹⁸ Dolayısıyla buradan çıkartılacak sonuç şudur ki, Avrupa’da tüm ordularda geleneksel yaklaşımlar mevcuttu ve yeni gelişmeler birçok subayın başını döndürecek kadar hızlı gerçekleşmekteydi.

Tüm bunların ışığında, 1870’li yıllarda askerî düşünürlerin süvari birlikleri için en uygun kimliği tespit etmek üzere hararetli tartışmalar içerisinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu değişimin etkileri Osmanlı İmparatorluğu’nda da kendisini gösterecek ve modern ordu arayışındaki Osmanlılar, Avrupa’da meydana gelen gelişmelerle yıllar içerisinde bir ekolden diğerine savrulup duracaklardır. Ancak 1870’li yılların bu ateşli tartışmaları, Birinci Dünya Savaşı sırasında dahi etkilerini gösterecek uzun bir sürtüşmenin sadece başlangıç noktasını teşkil etmekteydi. 20. yüzyılda da bu konu üzerine birçok eserler ortaya konacak ve fikirler ortaya atılacaktır.

Birinci Dünya Savaşı’nda İngiliz Seferi Kuvvetleri Başkomutanı Douglas Haig, batı cephesinin kan donduran sahnelerini bizzat yaşamış ve süvari birliklerinin etkisizliğini gözleriyle görmüş biri olarak, süvarilerin şok taktiklerinin modern savaşlarda etkin rol oynayacağı düşüncesini sonuna kadar savunacaktır.⁹⁹ Bu durum sürekli olarak ofansif bir anlayışın sürdürülmesi düşüncesi ile yakından ilgiliydi.¹⁰⁰ Ordularca ofansif taktik anlayışının benimsenmesinin hem askerlerin morali üzerinde hem de inisiyatifin elde bulundurulması için önemli olacağı düşüncesi oldukça yaygındı. Dolayısıyla süvari birliklerinin adaptasyonu meselesi Avrupa’da bir gelenekçi kesim tarafından inatla baltalanmıştır. Bu açıdan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın, bu tartışmaların henüz meyvelerini vermeye başladığı bir dönemde

⁹⁶ J. Roemer, **Cavalry: Its History, Management and Uses in War**, New York, D. Van Nostrand, 1863, s. 121.

⁹⁷ A.e., s. 128.

⁹⁸ A.e., s. 133.

⁹⁹ Ellis, a.g.e., s. 56.

¹⁰⁰ Black, a.g.e., s. 79.

gerçekleştirdiğini unutmamak gerekir. Dolayısıyla Osmanlı süvari birliklerinin uyguladığı taktikler ele alınırken, tüm bu etkenler de göz önünde bulundurulmalıdır.

1.6. 1870-71 Prusya-Fransa Savaşı Sonrası Avrupa Ordularında Süvariler

1870-71 Savaşı sonrasında Avrupalılar, yakın gelecekte Avrupa’da ortaya çıkması muhtemel yeni çatışmalar için hazırlanmaya başladılar. Bir sonraki savaşın kaçınılmazlığını ve gerekliliğini vurgulayan düşünceler, ülke nüfusunun tüm potansiyelini ortaya çıkartmaya çalışan yeni mobilizasyon sistemleri, ateşli silahların yıkıcılığı ve bu gücü en efektif biçimde kullanmaya odaklanmış yenilikçi subay kadroları büyük harbin haberciliğini yapmaktaydılar. Tüm bu kargaşanın ve adaptasyon yarışının ortasında gerek ülke ekonomisine getirdiği yük ve gerekse savaşlarda belirleyici bir etki ortaya koyamaması sebebi ile süvari birlikleri hedef tahtasında bulunuyordu. Bir önceki başlıkta belirtilen birçok farklı bakış açısının tek bir ortak noktası vardı. Bu da süvari birliklerinde değişimin gerekliliği idi. Gelenekçi kesimler süvarilerin eski görevlerini hala yerine getirebileceklerini savunurlarken, süvari askerinin değişimini ön plana atmaktaydılar. Onlar yeni silah sistemlerine karşı süvari askerini başarıya taşıyacak manevi değerleri ön plana çıkartıyorlardı. Onlara göre savaş esnasında süvari komutanlarının göstermeleri gereken cesaret, hücumun zamanlaması ve icrası sırasında gösterilecek dirayet, süvari hücumunun başarılı olmasındaki en büyük etkenlerdendi. Yenilikçi kesimler ise ateşli silahlara adaptasyonun ancak süvarinin üstleneceği görevlerin yeniden düzenlenmesi ile mümkün olabileceğini savunmaktaydılar. Yani değişim zorunluydu. Bu zorunluluk sadece süvari birliklerini değil, orduların tüm sınıflarını kapsıyordu. Ancak süvari birlikleri bu değişime en muhtaç sınıftı.

19. yüzyılın son 30 yılına baktığımızda, özellikle Avrupa’da süvari birliklerinin adaptasyon sürecinin oldukça yavaş ilerlediğini görmekteyiz. Bu durumu yukarıda bahsettiğimiz gibi gelenekçilik ile açıklamak mümkün olduğu gibi, dönemin subay sınıfının düşünce dünyasındaki karmaşayı da hesaba katmak gerekir. Bu dönemde ordular süvari birlikleri ile tam olarak ne yapmak istediklerini veya neler yapabileceklerinden emin olamıyorlardı. Zihinlerdeki karmaşayı bu dönemde yaşamış

subayların süvari birlikleri üzerine kaleme aldıkları eserlerde açıkça görmek mümkündür. Bu şartlarda dönemin en önde gelen ordusu olan Alman ordusuna bakacak olursak, tezatların ne derece içiçe geçtiğini görmek daha kolay olacaktır.

Alman piyadesinin ateşli silahların etkisini Avrupa'ya kanıtlamasının ardından Alman ordusunda beklenen reaksiyon gelişmedi. Hâlbuki düz bir mantıkla düşünecek olursak 1870-71 Savaşı'nın Alman ordusunu ateşli silahların potansiyelini ve süvariler üzerindeki etkisini en iyi değerlendirebilecek ordulardan biri haline getirmesi gerekirdi. Ancak süreç bu biçimde gelişmedi. Mars-La-Tour gibi ders alınması gereken muharebeler birer efsaneye dönüşerek, gelenekçi bakış açısını besleyen mitlere dönüştüler.¹⁰¹ Bu tür kahramanlık öykülerinin askerî birlikler üzerindeki etkisi önemli bir konudur. Benzer olaylar birliklerde disiplin ve güçlü bir karakter oluşturmak için oldukça faydalıdır. Ancak bu tür kahramanlık hikâyelerinin, geçmişte içerisine düşülen hatalardan gerekli derslerin alınmasına ve bunların tekrarlanmasının önüne geçecek adımların atılmasına engel olduğu da ortadadır.

Bu sürecin bir sonucu olarak, Alman ordusu için 1870-71 Savaşı'ndan beş sene sonra, yani 1876 yılında getirilen yeni düzelenmelerde geleneksel görüşlerin hâkim olduğunu görüyoruz. Bu talimatlarda süvarinin muharebe içerisindeki görevleri içerisinde elinde kılıç ile hücum etmesinin önemi hala vurgulanmaktadır.¹⁰² Dönemin paradigma ordusunda dahi sürecin bu denli yavaş ilerliyor olması, sorunun sadece askerî açıdan ele alınamayacağını bize gösteriyor. Süvari birliklerinin imtiyazlı mevkilerini ellerinden alacak yeni fikirlere bu denli direnç göstermeleri, herhalde bu birliklerde yoğunlukla bulunan aristokrat kesimin varlığından bağımsız gelişemezdi. Bu açıdan bakıldığında, orduların taktik ve doktrin değişimlerinin sadece yeni düzenlemelerle veya yeni talimler yaptırılarak gerçekleştirilemeyeceği göze çarpar. Burada söz konusu olan insan faktörünün değişimidir ve bu da çok ayaklıdır.

Tüm bunlara rağmen Avrupa ordularında değişimin tamamen durması da mümkün değildi. Ateş gücünün inkâr edilemez üstünlüğü, süvari birliklerinin ateşli silahlardan yararlanabileceği veya yararlanması gerektiği düşüncesini ön plana

¹⁰¹ Brose, a.g.e., s. 10.

¹⁰² A.e., s. 13.

çıkartmaya başladı. Böylelikle dönüşümün ilk adımları atılmaya başlandı. Zaten uzunca bir süredir süvarilerce tabanca kullanımı tüm Avrupa ordularında yaygınlaşmış durumdaydı. Hatta tüfeklerden yararlanan ağır süvari birlikleri dahi mevcuttu. Asıl mesele tüfeklerin kullanımının yaygınlaştırılması, bunların süvariler tarafından piyade ateşine cevap verebilecek seviyede kullanabilmesi ve gerektiğinde piyade görevlerinin süvarilerce üstlenilebilmesiydi. Bu amaçla süvari birliklerinde tüfeklerin kullanımı yaygınlaşmaya ve **dragoon** birliklerinin sayıları da hızla artmaya başladı. 1871 yılı sonrasında Alman süvarileri Mauser tüfeklerini geniş çapta kullandılar.¹⁰³ Bu tüfekler sadece **dragoon** birlikleri değil, asıl amacı kılıç ile hücum etmek olan **cuirassier** birlikleri tarafından dahi kullanılmaya başlandı. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında hafif ve ağır süvari birlikleri arasında Napoleon dönemine nazaran neredeyse yok denilecek kadar az bir farkın kaldığını da belirtmek gerekir. Bu dönemde isimlerini zırhlarından alan **cuirassier** birliklerinin birçoğu artık zırh dahi giymiyorlardı. Artık zırhların süvari askerine sağlayabileceği herhangi bir avantaj kalmamıştı. Piyadenin ateş gücüne ancak ateş gücüyle cevap vermek mümkündü. Böylelikle hem süvari hem de piyade görevlerini yerine getirebilmek üzere yetiştirilen **dragoon** birlikleri giderek önem kazanmaya başladılar. Bu durumun bir sonucu olarak 1882 yılında 93 Alman süvari alayının 38'ini **dragoon** birliklerinin oluşturduğunu görüyoruz. **cuirassier** birlikleri ise sadece 12 alaydan ibaretti.¹⁰⁴ Bu sayı zamanla tüm ordularda artış gösterecektir.

Sürecin bir benzeri de İngiltere'de yaşanmaktaydı. 1871 yılında İngiliz süvarileri Martini-Henry karabinalarıyla donatılmaya başlandı. Ancak doğal olarak gelenekçi tepkiler orada da varlığını sürdürüyordu. Hatta İngiltere'de bir kargılı süvari birliğinin kendilerine dağıtılan karabinaları el arabalarına doldurarak bir tezek yığının içerisine boşalttıklarına dair anekdotlarla dahi karşılaşmak mümkündür.¹⁰⁵ Bu tür aşırı olayları, dönemin süvari askerinin ateşli silahlara olan bakışının birer dışa yansıması olarak yorumlayabiliriz. Ordularda böylesine askerlik mesleğine uymayacak

¹⁰³ Albert Seaton, **The Army of the German Empire 1870-1888**, y.y., Osprey Publishing, 1973, s. 27.

¹⁰⁴ F. Chenevix Trench, **Cavalry in Modern War**, Londra, Kegan Paul, Trench Co&, 1884, s.1.

¹⁰⁵ H. C. B. Rogers, **The Mounted Troops of The British Army 1066-1945**, Londra, Seeley Service&Co, 1959, s. 213.

eylemlerin açığa çıkması ancak derin düşünsel çatışmalar ile mümkün olabilir. Zaten eylemin bir kargılı süvari birliğinde gerçekleşiyor olması da şaşırtıcı değildir. Çünkü bu tür birlikler genellikle hücum hattının en önünde hareket eden ve düşmanı şok etkisi ile bozmak üzere eğitilen birliklerdir. Amacı düşmanın üzerine cesurca atılarak savaşmak olan bir süvari birliğinin ateşli silahlara çekimser yaklaşımı neredeyse doğal bir tepkidir.

Durum Fransa orduları için de bundan farksızdır. 1870-71 Savaşı'ndan en çok etkilenen ordulardan biri şüphesiz Fransız ordusuydu. Savaşın sarsıcı sonucu Fransız ordusunda bir seri yenilik hareketini tetikledi. Bu değişim süvari birliklerini de doğrudan etkileyecektir. Belirtildiği gibi Fransız ordusu savaş boyunca süvarilerini etkili bir biçimde kullanamamıştı. Bu durumu süvari birliklerine ya da komuta kademesinin iş bilmezliğine yoran görüşler mevcuttur. Şu ortadadır ki Fransız süvarileri yeni süreçte kendilerinden beklenen esnekliğe ve operasyonel hareket kabiliyetine sahip değillerdi. Ancak savaş sonrasında bazı derslerin alındığı da ortadadır. Savaşın hemen ardından kargılı süvari birliklerinin kaldırılarak **dragoon** birliklerine dönüştürülmeleri bunun önemli bir örneğidir.¹⁰⁶ Böylelikle 1870-71 Savaşı sonrasında Fransız süvari birlikleri için de hem piyade hem de süvari görevlerini üstlenebilecek hafif süvari birliklerinin ön plana çıktığı bir döneme girildiğini görmekteyiz.

Sonuç olarak 1870'li yıllarda süvari birliklerinin üstlenmeleri gereken roller üzerine birçok fikir ayrılığı bulunmaktaydı. Ancak gelenekçi eğilimlere rağmen adaptasyon süreci yavaş da olsa devam etmekteydi. Yaşanan büyük savaşlar ordular üzerinde önemli etkiler bırakırken, alınan dersler ve yeni uygulamalar da diğer tüm devletler tarafından dikkatle takip edilmekteydi. Bu devletlerden birisi de Osmanlı İmparatorluğu idi. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan bu çalkantılı sürecin etkisi, Osmanlı süvari birlikleri tarafından büyük oranda hissedilecektir. İmparatorluğun içerisinde bulunduğu durum da göz önüne alındığında sürecin çok daha sancılı gerçekleşeceği açıktır. Dolayısıyla bu zorlu adaptasyon sürecini incelerken Osmanlı İmparatorluğu'nun sürekli olarak iletişim içerisinde

¹⁰⁶ Edouard Detaille, *L'Armée Française: An Illustrated History of the French Army 1790-1885*, Çev. Maureen Carlson Reinertsen, y.y., Waxtel&Hasenauer, 1992, s. 166.

olduğu Avrupa ordularının içerisinde bulundukları durumu göz önünde bulundurmak bir zorunluluktur. Süvari birliklerinin son yüzyıllardaki gelişmelerden en olumsuz biçimde etkilenmiş askerî sınıf olduklarını da dikkate aldığımızda dönemin şartlarını ortaya koymanın önemi açıkça göze çarpar. Aksi takdirde Osmanlı süvarisinin, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı üzerinden bir değerlendirmesini yapmak mümkün gözükmemektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI ÖNCESİNDE OSMANLI SÜVARİ BİRLİKLERİ

2.1. 1826 Yılından İtibaren Osmanlı Süvarisinin Yeniden Organize Edilmesi

1826 yılında hem Yeniçeri Ocağı'nın hem de kapıkulu süvari birliklerinin lağv edilmesi ordunun iki ana sınıfında önemli bir boşluk yaratmış olsa gerektir. Böylesine bir boşluğun doldurulması her dönemde zorlu bir işti. Ancak özellikle ilk bölümde de vurgulandığı üzere, ateşli silahların hızla savaş alanını dönüştürdüğü bu dönemde, ordunun süvari ihtiyacının neredeyse sıfırdan karşılanması ve bunun dönemin gereklerine uygun bir biçimde gerçekleştirilmesi büyük bir yükü beraberinde getirmekteydi. Bu sürecin başarıya ulaşabilmesi büyük bir bilgi birikimi ve ekonomik güç gerektirmekteydi.

1826 yılında Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin kuruluşunun ardından, yeni ordunun mevcudunun imparatorluğun ihtiyaçlarına cevap verebilecek seviyede artırılması gerekiyordu. Bu soruna kısa vadede çözüm bulabilmek adına, önce eldeki süvari askeri kaynağından mümkün olduğunca yararlanma yoluna gidildi. Bu nedenle ilk aşamada hâlihazırda işleyişi bozulmuş olan tımar sisteminin tasfiyesi giderek hızlandırılacak ve tımarlı sipahiler de yeni topçu ve süvari birliklerine dâhil edilmeye çalışılacaktı. Barış dönemlerinde bu şekilde nizamiye süvarisinin sayısı arttırılırken, savaş tehlikesi baş gösterdiğinde muavene süvarileri ön plana çıkacaktır. Süvari birlikleri yetiştirilmesi ve donatılması en zor askerî birliklerden biri olduğundan, imparatorluğun başka seçeneği de bulunmamaktaydı. Görüldüğü gibi 1826 yılı sonrasında Osmanlı ordusu büyük bir zaaafiyet içerisinde bulunmaktaydı. Üstüste gelen Rus savaşları ve iç karışıklıklar ise imparatorluğun kısıtlı olan kaynaklarla yürüttüğü ıslahat çalışmalarını daha da zora sokacaktı.

Yeni ordunun temellerinin atıldığı Sultan II. Mahmut dönemi büyük çalkantılara sahne olmuştu. Bu durum yeni ordunun sağlam temellere oturtulması

yolunda önemli bir engeldi. Kavalalı'nın isyanları, Yunan meselesi, Ruslar ile girişilen 1828-29 Savaşı ve bunların yanında sıralanabilecek birçok iç ve dış olayların etkisi altında yürütülen askerî ıslahat hareketleri yavaş ilerlemek zorunda kalacaktır. Tüm bu sorunlara rağmen, modern süvari birliklerinin oluşturulması yolundaki ilk adımlar bu dönemde atılacaktır. Tüm gayretlere rağmen 1828-29 Savaşı sırasında nizamiye süvarisinin sayısı ancak 3.600'e ulaştırılabiliyordu.¹⁰⁷ Bu süreçte sadece süvari birlikleri değil, ordunun tüm sınıflarında yeterli sayıya ulaşmakta güçlük çekilmekteydi. II. Mahmud'un saltanatının sonunda, yani 1839 yılında yeni kurulan Osmanlı ordusunun mevcudu 118.400'e ancak ulaşabilecekti. Bu mevcudun 15.000 kadarını mansure süvarileri oluşturmaktaydı. Bu aşağı yukarı 15.000 kişilik süvari mevcudu, her biri yaklaşık 1000 kişiden oluşan 15 alaya ayrılmıştı.¹⁰⁸

Alayların mevcudu üzerine verilen sayıların, nizamiye süvari alaylarında görev alan tüm elemanlar göz önüne alınarak ortaya çıkarıldığını görüyoruz. Bu durum alayın muharip gücü hakkında çıkarım yapılmasını güçleştirmektedir. Ancak 1843 yılına gelindiğinde nizamiye süvarilerinin alay teşkilatı ilgili ulaşabildiğimiz bilgiler ışığında daha net bir çıkarım yapmak mümkündür. 1843 senesine gelindiğinde anlaşılıyor ki, bir nizamiye süvari alayında ortalama 700 er bulunmaktaydı. Alayın geri kalanını subaylar, bando erleri, doktorlar, nalbantlar, imam gibi diğer askerî görevliler oluşturmaktaydı. Tüm bunlar da hesaba katıldığında bir Osmanlı nizamiye süvari alayının 1000 kişi civarında olduğunu görmekteyiz.¹⁰⁹ 1843 yılına kadar kurulan 4 süvari alayının ilk ikisi altı bölükten, diğer ikisi ise dörder bölükten meydana gelmekteydi.¹¹⁰

1834 yılında redif sistemi ve 1846 yılında Kura nizamnamesinin kabulü ile askere alım işleri düzene koyulmaya ve imparatorluğun insan potansiyelinden mümkün olduğunca efektif biçimde yararlanabilmeye çalışıldı. Yeni düzenlemelerle düzenli orduda görev alacak erlerin askerlik süreleri ve asker alım sisteminin yeniden

¹⁰⁷ Mesut Uyar, Edward J. Erickson, **A Military History of the Ottomans: From Osman to Atatürk**, y.y., Greenwood Publishing, 2009, s. 135.

¹⁰⁸ Mahmut Şevket Paşa, **Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi Kısım-ı Sâni**, İstanbul, Mekteb-i Harbiye Matbaası, 1325, s.12.

¹⁰⁹ Naci Çakın, Nafiz Orhon, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, C. III, 5. Kısım, Ankara, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1978, EK:3.

¹¹⁰ A.e., s. 222.

düzenlenmesi yoluna gidildi. Bu düzenlemelere kadar Osmanlı ordusu için asker toplama sistemi önemli eksikliklere sahipti. Bölgelere gönderilen görevliler askerlik çağına gelmiş gençleri birdenbire orduya katmaya çalışıyorlar, bu gençlerin toplanarak hep birlikte ulaştırılmaları gereken birlik ve mevkilere gönderilmesi sırasında ise askere alma sürecinde yaşanan gecikmeler sebebiyle güçlükler yaşanabiliyordu. Bu da binlerce genç insanın hem ekonomik hayattan kopmasına sebebiyet vererek imparatorluğu maddi açıdan zarara sokarken, yeni ordunun temelini oluşturan eratin orduya bakışında da zararlı tesirler bırakıyordu.

Getirilen yeni düzenlemelerle bu sıkıntıların ortadan kaldırılmasına çalışılmıştır, ancak çözüme kavuşturulduğunu söylemek güçtür. Artık kura sistemi ile belirlenen askerler sonu belirsiz bir askerlik görevine atılmak yerine beş sene muvazzaf ve yedi sene de redif olmak üzere orduda görev alacaklardı. 1869 yılında ise bu sistem yeniden değiştirilecektir. Mevcut sınıflara bir de mustahfız sınıfı eklenecektir. Askerlik süreci, nizamiye görevi 4+2 sene, ardından altı sene rediflik ve son olarak sekiz sene mustahfızlık olarak düzenlenecektir. Bunlar arasındaki istisna ise nizamiye süvarisiydi. Süvarilerin aktif askerlik hizmeti süreleri 4+2 yerine 5+1 olarak düzenlenmişti.¹¹¹ Yani diğer sınıflara göre 1 sene fazladan aktif askerlik görevi yerine getiriyorlardı. Bu durum da imparatorluğun süvari askerine olan ihtiyacının dışa yansımalarından biri olsa gerektir. Bu yeni sistem, Osmanlı İmparatorluğu'na sahip olduğu insan gücünü daha efektif biçimde kullanabilme olanağı sağlamaktaydı. Böylelikle Osmanlı ordusu çağın şartlarına uygun biçimde tesis edilen daha modern bir orduya sahip olmaya başlayacaktı.

Bu gelişmelerin ışığında nizamiye süvari birliklerinin sayısı da süreç içerisinde giderek artmaya devam edecekti. 1843 senesi itibarıyla Mahmud Şevket Paşa'nın aktardığı bilgilere göre 1. ve 2. Ordularda 5'er, 2, 4 ve 5. Ordularda 4'er, 6. Orduda ise 2 süvari alayı teşkil edilmişti. Üçüncü orduda ise fazladan bir kazak ve **dragoon** alayının teşkil edildiğini görmekteyiz.¹¹² Bu yeni nizamiye alayları altışar bölükten ibaret olup bu bölüklerin ilk ikisi filintalı ve diğerleri mızraklı olacak biçimde

¹¹¹ Şadi Sükan, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Kafkas Cephesi Harekâtı*, C. II, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1985, s. 39.

¹¹² Mahmut Şevket Paşa, a.g.e., s. 14.

oluşturuldu. Yani görülüyor ki 19. Yüzyılın ikinci yarısına girilirken, Osmanlı ordusunda da süvari birliklerinin önemli bir bölümü hala geleneksel silahlarla donatılmış durumda bulunuyordu. Savaş esnasında düşman üzerine hücum ederek şok etkisi yaratması beklenen süvari birlikleri çoğunlukta idi.

1862 yılında alınan bir karar ile bu durum değişiklik gösterecektir. Öncesinde nizamiye süvari alayları 6 bölükten meydana geliyor ve bu bölüklerin birinci ve ikinci bölükleri filintalı olarak teşkil ediliyorken, geri kalan 4 bölük ise mızraklı süvarilerden oluşturuluyordu. Ancak 1862 yılı sonrasında ordularda teşkil edilmiş süvari alaylarının birincisinin sipahi, ikincisinin **dragoon**, üçüncüsünün **hussar** ve dördüncüsünün mızraklı olarak düzenleneceği ilan edilmiştir.¹¹³ Özellikle tamamen **dragoon** süvarilerinden oluşan alayların teşkil edilmesi büyük önem arz etmektedir. Eski düzene göre Osmanlı ordusunda bulunan mızraklı süvari mevcudunun ordudaki toplam süvari sayısına oranı da böylelikle azalmış olacaktır. Bu durum Osmanlı süvarilerince erken bir dönemden itibaren ateşli silahlardan yararlanılmaya başlandığının önemli bir göstergesidir.

Görüldüğü gibi dönemin Avrupa ordularına benzer bir süreç Osmanlı ordusu için de işlemekteydi. Ancak bu birliklerin kurulması ile savaş alanında üstlenecekleri görevlerin başarılı bir biçimde hayata geçirilmesi arasında büyük bir fark vardı. Dolayısıyla tüm bu gelişmelerin yeterli olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde Osmanlı ordusunun yeniden yapılanma sürecinin henüz tamamlanamadığını görmekteyiz. II. Mahmud dönemi itibarıyla süreç incelendiğinde önemli bir aşama kaydedildiği ortadadır. Ancak imparatorluk topraklarının büyüklüğü, korunması gereken sınırların yüz ölçümü ve iç sorunlar göz önüne alındığında, Osmanlı ordusunun yeterli seviyeye ulaşamadığı göze çarpar. Üçüncü bölümde de işleneceği gibi, savaş esnasında Rus ordusunun süvari potansiyeli ile kıyaslandığında, Osmanlı süvarisinin sayısal açıdan yetersizliği kolaylıkla göze çarpar. Dolayısıyla 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde Osmanlı ordusunun sınıfları arasında en hazırlıksız durumda bulunanların süvari birlikleri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Aşağıdaki tabloda, 1877 salnamesine göre 1877 yılında

¹¹³ A.e, s. 15.

Osmanlı ordusunun sahip olduğu nizamiye, redif süvarileri ve nizamiye birliklerindeki hayvan sayısını görmek mümkündür.

ORDULAR	Alay Sayısı	Hayvan	Er Sayısı	Redif Sayısı
1. Ordu	7	6762	6762	5117
2. Ordu	4	3864	3864	6.028
3. Ordu	4	3844	3844	4797
4. Ordu	4	3864	3864	2724
5. Ordu	4	3864	3864	1986
6. Ordu	3	1932	1932	4760
7. Ordu	0	0	0	0
TOPLAM	26	24.130	24.130	25.412

Tablo 1: 1877 Salnamesine Göre Osmanlı Süvari Birliklerinin Mevcudu¹¹⁴

Tablodaki hayvan ve nefer sayılarına ait bilgiler 1294 salnamesinden alınmıştır. 7. Ordu yakın zamanda kurulduğundan süvari gücü bulunmuyordu. Hayvan sayısı ile nefer sayısının birbirine eşit olması ilgi çekicidir. Burada sadece kişi başına verilen binek hayvanlarının kastedilmiş olması mümkündür. Tabloda da görüldüğü gibi savaş öncesinde Osmanlı süvari alaylarının mevcudu ortalama 900 kişi civarında bulunuyordu. Her alayın 6 bölüğü bulunduğu da hesaba katılırsa, her bölük 150 kişi civarına denk gelmektedir. Ayrıca, tabloda geçen 1 Ordu süvari alaylarından biri tamamen Kazak, diğeri ise **dragoon** alayı olacak biçimde teşkil edildiğini de belirtmek gerekir.¹¹⁵

Bu tablo dönemin gerçek süvari sayılarından çok, bu dönemde süvari alayların sahip olması gereken er ve hayvan mevcudunu gösteriyor olsa gerektir. Yani devlet salnamesindeki bu bilgiler yanıltır. Çünkü 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı başladığında, burada tam mevcut olarak gösterilen birçok nizamiye alayının aslında mevcudunun çok altında bulunduğunu göreceğiz. Bu doğrultuda elimizdeki

¹¹⁴ Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, 1294, 32. Def'a, İstanbul, Halil Efendi Matbaası, s. 256-263.

¹¹⁵ Hakkı Yapıcı, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde Tarafların Askeri Kuvvetleri", **Journal of Turkish Studies**, Sayı 12/26, 2017, s. 287.

bilgilerden yola çıkarak Osmanlı süvarilerinin savaş öncesindeki mevcutlarının yeterli sayıda olmadığını söylemek mümkündür. Ayrıca savaş sırasında verdikleri kayıplarla birlikte, süvari birliklerinin eksikliği giderek daha fazla hissedilmeye başlanacaktır. Özellikle de nizamiye süvarilerinin yerlerinin doldurulması mümkün olmayacaktır. Savaş sırasında birliklerin sürekli takviye edilmeleri gerektiğinden ve seferberlik süreci de sürekli işlediğinden bu mevcutlar savaş sonuna kadar bir miktar daha artış göstermiştir. Ancak bu artışlar büyük oranda gönüllü birliklerin de orduya katılımıyla mümkün olacaktır. Dolayısıyla Osmanlı ordusunda süvari mevcudunun yetersizliği kadar, eğitilmiş süvari mevcudu da savaş boyunca düşecektir. Bu durum da savaşın ilerleyen evrelerinde Osmanlı süvarilerinin giderek daha da etkisiz bir güç haline gelmesine sebep olacaktır.

2.2. Osmanlı Ordusunda Ateşli Silahlara Bakış: Süvarinin Taktik Anlayışı

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında, yeniden teşkil edilen ordunun silahlandırılması çok mühim bir meseleydi. İlk aşamada yeni silahlara adaptasyon süreci önemli engellerle karşılaşacaktı. Özellikle Yeniçeri Ocağı ortadan kaldırılana dek yeni silahların hızla kabulü ve bunların talimlerine başlanması mümkün olmadı. Ancak 1826 yılı sonrasında Osmanlı ordusunun gittikçe gücünü hissettirmeye başlayan yeni nesil ateşli silahları yakından takip ettiğini ve bunların gücünden mümkün olduğunca faydalanmaya çalışıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde genel kanının aksine, teknolojik gelişmelere karşı vurdumduymaz bir tavır içerisinde değildi. Osmanlı ordusunun yeni gelişmelere adaptasyonunun önünde duran en önemli engel imparatorluğun içerisinde bulunduğu mali çıkmazdı. Son yüzyılda Osmanlı askerî anlayışının temelini oluşturan piyade-topçu işbirliği ve bu birliklerin donatılmasına gösterilen özen, bu durumun en önemli göstergesi olsa gerektir. Hatta bu farkındalığın çok daha erken dönemlerden itibaren başladığını da öne sürebiliriz. Bu aşamada Ahmet Cevdet Paşa'nın kaleminden aşağıdaki alıntı oldukça aydınlatıcıdır.

“Hristiyan devletleri gördüler ki Osmanlı bu askerle bütün Frengistanı zapt edecek, hemen onlar da askerlerini bir düzene koymaya başladılar. Silah kullanmada, ateş açmada, savaş düzenlerini yoluna koymakta birbirleriyle yarış ettiler; bütün gün savaş eğitimini iş edindiler.

Bu hazırlıklarından sonraki savaşlarında eskiden olduğu gibi perişan oldukları artık görülmez oldu. Çünkü yetişkin askerleri tabur tabur olup bozulmamak için yavaş ve ustalıkla ayak atarlar, pırıl pırıl toplanarak gülleleri gürül gürül yağdırırlar. Topun tüfeğin arkasını kesmezler, sanırsın ki kıyamet koparılır ve ateşten bir dağı üzerimize doğru yürütürler. Üzerlerine piyade yahut süvari saldırırsa ses çıkarmayıp bunlar tam ortalarına gelene kadar beklerler ve sırası geldi mi birkaç yüz top ve nice bin tüfeğe birden ateş verip İslam askerini sapır sapır dökerler. Böyle savaşlarda artık dalkılıç hiç bir işe yaramaz olur”¹¹⁶

Görüldüğü gibi Osmanlı ordusu ateşli silahların gücünü ilk elden tecrübe etmiş bulunuyordu. Dolayısıyla 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Osmanlı ordusu ateşli silahların savaş alanlarında neleri değiştirdiğinden haberdar durumdaydı. Bu dönemde gelecek olası savaşlara karşı birliklerin yeni silahlarla donatılması gerektiği üzerine birçok belge bulmak mümkündür. Örneğin 1863 tarihli bir belgede, özellikle Rumeli’de konuşlandırılmış birliklerin yeni şışhaneli tüfeklere ihtiyaç duyduğu ve cephenin önemi nedeniyle acil olarak 30.000 şışhaneli tüfek, süvariler için 4.000 şışhaneli filinta ve 4.000’de tabanca’nın Avrupa’dan sipariş edilmesi öneriliyordu.¹¹⁷ Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu Rumeli üzerinden yaklaşan Rus tehditinin ve bu tehdiye karşı koymak için ateşli silahlardan mümkün olduğunca yararlanılması gerektiğinin farkındaydı. Fakat bu aşamada bizim asıl ilgimizi çeken konu Osmanlı subay sınıfının konu üzerinde ne kadar farkındalığa sahip olduğunu anlamaktır. Devlet politikaları ve silah siparişleri ne kadar önemli olsalar da burada asıl adaptasyon süreci subay sınıfının zihninde gerçekleşmekteydi.

Bu dönemde Osmanlı subaylarının fikir dünyasına ilişkin bilgi edinebilmek için süreli yayınlar büyük önem arz etmektedirler. Özellikle Ceride-i Askeri’de yayımlanan makaleler bu konuda aydınlatıcı örnekler içermektedir. Bunların bir kısmı

¹¹⁶ Ahmet Cevdet Paşa, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 2**, Editör: Mehmet Güçlü Kol, Bilge Bozkurt, İstanbul, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, 2008, s.67

¹¹⁷ Rumeli’deki birliklerin yeniden silahlandırılması, 1279, BOA, A. MKT. NZD. , 469- 88.

tercüme olup bazıları tamamen Osmanlı subayları tarafından kaleme alınıyorlardı. Dolayısıyla bu neşriyatı taradığımızda hem Osmanlı subay sınıfının hangi gelişmeleri takip ettiği hem de kendi düşünceleri üzerine fikir sahibi olabilmekteyiz. Çeviri eserlere örnek olarak; 17 Şubat 1875 senesinde tarihinde yayımlanmış “Hutut-u Muhtelifi Üzere Süvarinin Sevk ve İdaresine Dair Prusyalıların Karar ve Kavaid-i Umumiyesidir”¹¹⁸ ve 1870 yılında yayımlanmış “Süvari Askerinin Tabiye-i Cedidesine Dair Mülahazat”¹¹⁹ adındaki iki makaleyi gösterebiliriz. Bunların her ikisinin de yazarları belli olmayıp, ilkinin Berlin’deki bir muhbir tarafından kaleme alındığını belirtir bir not bulunmaktadır. İlgi çekici şekilde bunların her ikisi de Prusyalılar tarafından kaleme alınmıştır. Bu dönemde takip edilen neşriyat göz önüne alındığında, Alman ordusunun Osmanlı ordusu üzerindeki etkisinin de başlamış olduğunu söyleyebiliriz.

Her iki makale de Avrupa ordularının süvari birlikleri hakkında yaşadıkları akıl karışıklığını açıkça yansıtmaktaydı. İlkinde cesur bir biçimde gerçekleştirilecek süvari hücumlarının başarılı olacağını ve süvarinin başlıca sorumluluğunun, gerektiğinde bu hücumu gerçekleştirmek olduğu gibi çıkarımlara rastlamak mümkündü.¹²⁰ Diğerinde ise artık süvari birliklerinin eskisi gibi savaşın gidişatında belirleyici bir rol oynamaktan uzak olduğu üzerinde duruluyordu. Muharebelerde gerçekleştirilecek hücumların ancak doğru anda, yani düşmanın bozulmakta olduğu anlarda başarılı olabileceği savunuluyordu. Bu anı doğru okuyabilmek ise ancak eğitilmiş süvari subaylarını yetiştirmekle mümkündü. Ayrıca yanlış zamanda hücum edilmesinin yarardan çok zarara sebebiyet vereceği üzerinde de durulmaktaydı.¹²¹ Tüm bunların yerine süvari birliklerinin düzgün biçimde gerçekleştirecekleri takip, keşif ve perdeleme harekâtları ön plana çıkartılıyor, süvarinin savaş alanındaki öncelikli rollerinin bunlardan ibaret olduğu vurgulanıyordu. Farklı görüşler bulunmasına

¹¹⁸ “Hutut-u Muhtelifi Üzere Süvarinin Sevk ve İdaresine Dair Prusyalıların Karar ve Kavaid-i Umumiyesidir”, (1875), **Ceride-i Askeriye İlavesi**, Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şahane Matbaası.

¹¹⁹ “Süvari Askerinin Tabiye-i Cedidesine Dair Mülahazat”, (1870), **Ceride-i Askeriye İlavesi**, Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şahane Matbaası.

¹²⁰ “Hutut-u Muhtelifi Üzere Süvarinin Sevk ve İdaresine Dair Prusyalıların Karar ve Kavaid-i Umumiyesidir”, s. 28.

¹²¹ “Süvari Askerinin Tabiye-i Cedidesine Dair Mülahazat”, s.11.

rağmen, her iki eserde de süvari birliklerinin artık eskisi kadar etkili olamayacağı düşüncesi baskın durumdaydı.

Bu konuda Osmanlı subayları tarafından kaleme alınan ilgi çekici bir makale 1876 yılında Paris ataşemiliteri olan Kolağası Şakir Efendi'ye aittir. Eser, 93 savaştan hemen bir sene önce kaleme alınmış olması sebebiyle konumuz için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Şakir Efendi eserinde, Fransız ordusunun gerçekleştirdiği büyük talimleri yerinde takip etmiş ve tatbikatların gerçekleştirilme biçimini yorumlamıştır. Yorumlarını gerçekleştirilen tatbikatlara ve orduların sınıflarına göre başlıklara ayırmış olduğundan, özellikle süvari birlikleri hakkındaki düşüncelerini ve izlenimlerini açıkça öğrenmek bizim için mümkün olmaktadır. Buna göre süvarilerin başlıca görevleri orduyu hem ilerlerken hem de ricat halindeyken sürekli olarak korumak, perdeleme harekâtlarını icra etmek ve keşif yapmaktır. Ayrıca kendisi süvari birliklerinin gerektiğinde yaya olarak da kullanılmasının gerekliliğinden de bahsetmektedir. Bunun yanında süvarilerin bu görevleri icrası için piyade gibi yaya olarak savaşmak üzere talim görmeleri gerektiği, ancak bu iş doğru zamanlarda yaptırılmazsa süvari birliklerine zararının dokunabileceğini vurgulamaktadır.¹²² Ayrıca süvari hücumlarının da ancak çok uygun şartlar altında başarılı olabileceği de bu makalede açıkça belirtilmektedir.

1875 yılında yine Ceride-i Askeri'de yayımlanmış olan bir başka makale de oldukça ilgi çekici ayrıntılara rastlamak mümkündür. Savaşın hemen öncesinde kaleme alınmış olmasıyla bizim için önemi bir kat daha artan makale, Tophane-i Amire İdare Meclisi azalarından Kaymakam Ali Rıza Bey tarafından kaleme alınmıştır. Makale insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar silahların gösterdiği gelişmeler üzerinde durmaktadır. Makalede özellikle de ateşli silahlarla birlikte giderek artan seri ateş potansiyelinin üzerinde durulmaktadır.¹²³ Eğer bu makaleden yola çıkılacak olursa, Osmanlılar bu dönemde ateşli silah teknolojisini

¹²² Şakir, "Fransa'da Büyük Talimler Esnasında İcra Edilen Harekât-ı Askeriye", **Ceride-i Askeriye İlavesi**, İstanbul, Ceride-i Askeriye Matbaası, 1876, s. 36-37.

¹²³ Ali Rıza, "Esliha Hakkında Bir Makale", **Ceride-i Askeriye İlavesi**, İstanbul, Ceride-i Askeriye Matbaası, 1875, s. 4-5.

yakından takip ediyorlardı. Dolayısıyla süvari birlikleri üzerindeki etkisinin de farkındalardı.

Tüm bu makalelerden elde ettiğimiz bilgiler ışığında, Osmanlı ordusu ateşli silahlar ve süvari birlikleri arasında gelişen sürecin farkında olduklarını savunabiliriz. Ancak gelişmelerin orduya yansıtılması sürecinde sıkıntılar yaşanmaktaydı. Bunun en önemli sebeplerinden biri Osmanlı ordusundaki yetişmiş subay ihtiyacının bir türlü yeterli seviyeye çıkarılamamış olmasıydı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sefer kadrosunda yer alan 20.000 subay içerisinde mektepli piyade ve süvari subaylarının sayısı yalnızca 1.600 kadardı.¹²⁴ Alaylı subaylar arasında okuma-yazma bilmeyenlerin sayısı da azımsanamayacak seviyelerdeydi. Yüksek mevkilerde bulunan ve okuma-yazma bilmeyen subayların da mevcut olduğunu belirtmek gerekir. Bu durumda yukarıda da bahsettiğimiz gibi takip edilen gelişmelerin idrakı her ne kadar bir kademeye kadar gerçekleşiyorsa da bunların orduya uygulanması mümkün olmuyordu.

Osmanlı İmparatorluğu, subay ihtiyacını karşılayabilmek adına diğer pek çok devlette de olduğu gibi yabancı subaylara yönelecektir. Özellikle Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin ilk kurulduğu yıllarda ordunun talim ettirilmesi konusunda yabancı subaylardan üst seviyede yararlanılmıştı. Ancak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde Osmanlı süvarilerine eğitim veren yabancı subaylar genellikle Fransızlardan oluşmaktaydı. İlk bölümden de hatırlanabileceği gibi 1870-1871 Savaşı sırasında Fransız süvarisinin göstermiş olduğu performans hiçte iç açıcı değildi. Fransızların savaş süresince süvarilerini oldukça pasif bir biçimde kullandıklarından bahsetmiştik. Bu bakış açısı da süvari birliklerinin efektif bir biçimde kullanılmasını imkânsız hale getirmekteydi. Dolayısıyla Fransız eğitimcilerin de bu konuda önemli bir fayda sağlamamış olması şaşırtıcı değildir.

Böylelikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na dek Osmanlı süvarilerinin talimlerinde veya taktik anlayışlarında çok büyük bir değişimin yaşanmadığını söylemek mümkündür. Bu dönemde her süvari askeri kılıç, mızrak ve atış eğitimi almaktaydı. Bölük ve alay talimlerinde tüm erler birlikte hareket etmekte ve anlamaları

¹²⁴ Sükan, a.g.e., s. 43.

gereken emirleri öğrenmekteydiler. Bu dönemde süvarileri hücumları daha derin formasyonlardan vazgeçilerek iki sıra saf halinde ve piyadeye karşı 225 metreden, topçulara karşı ise 450 metreden dörtlüye kalkılacak biçimde gerçekleştirilmeye başlanmıştı.¹²⁵ Bu talimatlara muharebeler esnasında ne kadar uyulduğu tartışmalıdır. Fakat savaş sırasında büyük birliklerin yönetilebilmesi için gerekli olan tatbikatlar ihmal edilmekteydi. Özellikle çok sayıda süvari birliğinin ordu ile uyum içinde sevk edilmesi meselesi bu sebeple çok zordu.

Birliklerin bu tür barış dönemi tatbikatlarına katılmıyor oluşu, ordunun sınıfları arasında koordinasyon sağlanmasını ve büyük hareketlerin sevkini imkânsız hale getirmekteydi. Ayrıca süvari birliklerinin bu şartlarda efektif bir geri çekilme koruması veya perdeleme harekâtı gerçekleştirmesi de pek mümkün gözükmemektedir ki, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda da durum böyle olacaktır. Tüm bunların dışında süvarinin en önemli görevlerinden biri olan keşif ve istihbarat rolleri de ihmal edilmiştir.

Bir süvariden keşif görevinden döndüğünde düşmanın ne yönde ilerlediği, sayısı ve ne durumda olduğuyla ilgili önemli bilgiler beklenmekteydi. Bunları doğru bir biçimde algılamak ve rapor edebilmek ise ciddi bir eğitim ve tecrübe gerektiriyordu. Özellikle Ahmet Muhtar Paşa'nın şikâyet edeceği en önemli konulardan birisi de bu olacaktı. Dünyada süvari için işleyen değişim süreci Osmanlı ordusunca takip ediliyor olmasına rağmen, bunların orduda yaygınlaştırılması ve uygulamaya dökülmesi mümkün olmamıştır. Dolayısıyla Osmanlı süvarisi üstlenmesi gereken yeni rolleri hakkıyla yerine getirebilecek duruma getirilememiştir.

2.3. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Süvarisinin Silahları

Bahis olunduğu üzere Osmanlı ordusu yeni nesil ateşli silahların gücünden haberdardı. Yalnızca bunların uygulanması aşamasında sıkıntılar yaşamaktaydılar. Ancak tüm bunlara rağmen Osmanlı süvarisinin donatılması meselesinde önemli aşama kaydedildiğini belirtmek gerekir. Osmanlı ordusu ilk dönemlerinden itibaren

¹²⁵ Çakın, Orhon, a.g.e., s. 287.

hafif süvari birliklerini büyük bir ustalıkla kullanabilme yeteneğine sahipti. Klasik dönemde üstün süvari güçleriyle düşmanın kuşatılması, takibi ve yıpratılması gibi harekâtlar başarıyla gerçekleştirilmekteydi. Tüm bu görevleri üstlenen süvari birliklerinde mızrak, kılıç, kalkan gibi silahların yanında ok ve yay da yaygın olarak kullanılmaktaydı. Dolayısıyla 19. yüzyıla gelindiğinde de Osmanlı ordusunda süvari birliklerinin gerektiğinde piyade gibi savaşması veya ateşli silahlarla savaşmaları konusunda güçlü bir ön yargı göze çarpmamaktadır. Zaten birliklerin kökeninde uzak mesafeden savaşmayı yadırgamayan, yani Avrupa’da yaşanan sürecin zıttı bir durum söz konusuydu. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı süvarileri tüfek ve tabancalarla teçhiz edilecektir. Sadece kendilerinden hücum etmeleri beklenen mızraklı süvari askerleri tüfek kullanmıyorlardı. Bu durumun bir sonucu olarak da savaş öncesinde Osmanlı süvarisinin geniş çapta yeni nesil ateşli silahlarla donatıldıklarını söylemek mümkündür.

Osmanlı süvarisinin 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı boyunca kullandığı başlıca ateşli silah 1866 model Winchester tüfekleriydi. Bu tüfekler Amerika’da silah üretimi yapan Winchester Repeating Arms Company’den sipariş edilmiştir. Özel bir silah şirketi olan Winchester, özellikle seri ateş etme özelliğine sahip silahlar üretmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu’da süvarileri için seri ateş imkânı sağlayan Winchester tüfeklerini tercih edecektir. Bunlardan savaşa dek 48.314 adet sipariş verilmiştir.¹²⁶

Tercih edilen model aslında Osmanlı ordusunun ateş gücüne ne denli önem verdiğinin kanıtıdır. 1866 model Winchester tüfekleri **lever-action** olarak da adlandırılan bir tüfek sınıfının mensubuydular. Tüfeğin namlusunun hemen altında bir ucu kapalı bir namluya benzeyen, tüp şeklinde bir şarjör bulunmaktaydı. Bu tüpün içerisine sürülen mermiler, tetiğin hemen altında bulunan bir aparat ile seri biçimde namluya sürülebiliyordu. Tüfekler de isimlerini bu koldan almaktaydılar. 1866 model Winchester tüfeklerini önceki modellerden ayıran en önemli özellik mermi yükleme kapakçığıydı. Tüfeğin sağ tarafındaki bu hassas parça sayesinde asker istediği sayıda mermiyi yerleştirerek hemen ateş etmeye başlayabiliyordu. Bu bazı acil durumlarda

¹²⁶ İhsan Satış, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Amerika Silah Ticareti”, **History Studies**, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, 2011, s. 308.

kişiy e sneklik sa ğ lamaktaydı. Tüfekler **rim-fire** mühimmatı ateşlemek teydi. Bu tür mühimmatın kullanımı daha hafif silahlarda tercih ediliyordu. Winchester tüfekleri de at üzerinde rahatlıkla kullanılabilecek biçimde üretildiklerinden, hafif olmaları önemliydi. Bu tüfekler oldukça başarılı olduklarından, benzer tüfeklerin üretimi uzun yıllar devam edecekti. Dolayısıyla bu yatırımın Osmanlı İmparatorluğu açısından oldukça doğru olduğunu söylemek mümkündür.

Winchester tüfeklerinin ateş hızı kullanıcının becerisine göre değişebilmek teydi. Çünkü her ateşten sonra tetiğin altındaki aparatın ileri geri hareket ettirilmesi gerekiyordu. Bu hareketin zorunlulu ğ u hızlı ve tüfe ğ e alışık olmayı gerekli kılan bir durumdur. Ancak tüm bunlara rağmen tüfe ğ in içerisinde çok sayıda mermiyi hazır bekletmek mümkün olduğundan, dakikada 30 mermi ateşlemek mümkün olabiliyordu. Çok kısa sürede bu denli çok merminin ateşlenmesi tüfeklerde ısınmalara da sebebiyet verebiliyordu. Bu durum seri ateş etmeyi olanaklı kılan tüm modellerde sıkla karşılaşılan bir sorundur. Sorunun çözümü için 1866 model Winchester’larda kullanıcının elini yerleştirerek nişan alacağı namlunun alt tarafındaki bölümün ahşap kaplama ile ayrıldığını görmekteyiz. Bu küçük modifikasyon ile 1866 modeli çatışmaların kızıştığı anlarda kişiy e önemli bir avantaj sa ğ lamaktaydı. Aksi takdirde belli bir süre kullanımdan sonra bu tüfeklerle savaşmaya devam etmek imkânsız hale gelebilmek teydi. Bu dönemde askerlerin herhangi koruyucu bir eldiven ile donatılmadıkları da malumdur. Ayrıca bu tüfeklerin at üzerindeyken düşmelerine engel olmak için sol taraflarında birer demir halka da mevcuttu.¹²⁷ Dolayısıyla bu tüfekler tamamen süvari birliklerinin ihtiyaçlarına göre üretilmişlerdi. Tüm bu özellikleriyle Winchester tüfekleri, Osmanlı süvarisinin ateş gücünü ciddi miktarda arttıracaktı.

Bu bilgilerin ışığında 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında ateşli silahların Osmanlı süvarilerinin dönemin şartlarına uygun bir tüfekle donatıldıklarını söylemek mümkündür. Ancak bu tüfeklerin seri ateşli olması ve dışarıdan ithal ediliyor olmaları hem yeterli sayıda tüfe ğ i hem de yeterli sayıda mühimmatı temin etmeyi zorlaştırmaktaydı. Bu silah ve cephane yetersizli ğ i konusuna üçüncü bölümde

¹²⁷ Smithsonian, a.g.e., s. 117.

değınilecektir. Ancak burada şunu belirtmek gerekir ki, Osmanlı süvarisinin kullandığı tüfekler savaş sırasında cepheden cepheye, dönemden döneme değışiklik göstermiştir. Tüm süvari birliklerinin savaşın başlangıcından sonuna kadar tek bir tüfek kullanması zaten mümkün de değildi. Bu duruma Peabody-Martini tüfekleri iyi bir örnektir.

Peabody-Martini piyade tüfeğı dönemin en güçlü piyade tüfekleri arasında yer alıyorlardı. Yeterli tüfek olmadığı durumlarda süvari birliklerinin bunlardan da kullandığını görmekteyiz. Hatta ilerleyen dönemde daha sık kullanılacakları 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasına ait talimnamelerde de görölmektedir. Bu tüfekler Winchester tüfeklerine göre daha ağırlardı. Çünkü piyade için üretilmişlerdi. Ancak namluları Winchester tüfeklerinden daha uzun olduğundan daha uzak mesafelerde etkili olabiliyorlardı. Bu durum da karşılıklı ateş düelloları sırasında önemli bir avantaj anlamına gelmekteydi. Özellikle süvarinin piyade ile karşılaştığı anlarda düşman piyadesinin lehine olan menzil farkını ortadan kaldırmaktaydı. Bu doğrultuda bazı durumlarda Martini tüfeklerinin süvari birliklerince kullanıldığı da olmuştur. Hatta bazen Rus süvarilerinin Berdan tüfeklerine karşı menzil üstünlüğü elde edebilmek amacı ile de süvariler tarafından tercih edilmişlerdir.¹²⁸

Sonuç olarak savaş öncesinde Osmanlı ordusu, süvarilerinin üstlenmesi gereken görevlerden ve bu görevlerin yürütülebilmesi için ihtiyaç duyulacak olan silahlardan haberdardı. Sultan Abdülaziz döneminde verilen Winchester ve Peabody-Martini tüfek siparişleri bunun önemli bir kanıtıdır. Ancak bunların yeterli sayıda ordulara dağıtılması konusunda sıkıntılar yaşandığı da ortadadır. Orduya savaş ilerledikçe katılacak olan milis kuvvetlerini ise tamamen bu tüfeklerle donatmak hiç mümkün olmayacaktı. Dolayısıyla mali durum, Osmanlı ordusunda süvari birliklerinin donatılması konusunda önemli bir engeli teşkil ediyordu.

Ordunun temel taşı olan subay sınıfının yetiştirilmesi meselesinde yaşanan sıkıntılar ise zorlu şartlarda elde edilmiş olan bu donanımlardan yüksek verim elde edilmesini imkânsız kılacaktı. Dolayısıyla Sultan Abdülaziz döneminde süvari sınıfının yeniden silahlandırılması için önemli adımlar atılmış, ancak 1877’de savaş

¹²⁸ Mehmet Arif, **Başımıza Gelenler**, Çev. M. Ertuğrul Düzdağ, C. II, y.y., Dilek Matbaası, 1970, s. 416.

gelip çatıldığına, bu süreç henüz tamamlanamamıştı. Dolayısıyla yeni silahların taktik anlayışa büyük bir etkide bulunması için yeterli süre geçmemişti. Bu tür yeniden silahlanma süreçlerinde, yeni silahların nasıl kullanılacağı ve silahın sağladığı avantajlar konusunda askerin eğitilmesi gerekiyordu. Ancak bu gerçekleştirilememiş, Osmanlı süvarilerinin eğitimi çoğu zaman sadece ata binmeyi öğrenmekle sınırlı kalmıştı.¹²⁹

2.4. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Süvarisinin Kıyafetleri

Orta Çağ ordularında tercih edilen kıyafetlerin veya zırhların çoğunlukla gösterişli olduklarından bahsetmiştik. Bu gösterişli kıyafetleri soylular veya komutanlar dışında en çok süvari birlikleri tercih etmekteydiler. Bunları giymek belli bir statü göstergesi olarak görülüyordu. Savaş alanında düşman üzerinde belirli bir psikolojik etkiye de sahiplerdi. Kıyafetlerin gösterişli olmasının yanında ordulardaki kıyafet çeşitliliği de çok fazla olabiliyordu. Ancak yeni dönemde bunun sürdürülebilmesi mümkün değildi. 19. yüzyılda savaş alanlarının dönüşümüyle birlikte sadece kullanılan silahlar ve taktikler değil, orduların kıyafetleri de büyük değişim gösterecekti.

Öncelikle ateşli silahların ortaya çıkışı ile birlikte düşmanın sahip olduğu ölümcül ateş gücünden saklanabilmek ve korunmak düşüncesi ön plana çıkmaya başladı. Bu düşüncenin bir sonucu olarak aşırı gösterişli kıyafetlerin hedef olmaktan başka bir işe yaramayacağı da ortaya çıktı. Top ateşinin altında ve çamurun içinde süslü kıyafetlerin düşman üzerinde herhangi bir psikolojik etkisi de olmuyordu. Bunun yanında herhangi bir zırhın da ateşli silahlara karşı güvenilir bir koruma sağlamadığı ortadaydı. Bu sebeple özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tüm ordularda daha sade ve askerin hareket kabiliyetini kısıtlamayacak kıyafetler tercih edilmeye başlandı. Bu dönemde günümüzde kullanılan çelik yeleklere benzer zırhların bulunmadığını da belirtmek gerekir. Bu sebeple yüzyılın sonlarına doğru zırh

¹²⁹ Mehmet Beşikçi, “Başıbozuk Savaşçıdan “Makbul” Tebaaya: 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Ordusunda Çerkez Muhacirler”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 23, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2015, s.110.

kullanımı neredeyse yok olmuş durumdaydı. Ayrıca ordularda merkezi sistem güçlendikçe birçok konuda standartlaştırmaya gidilecekti. Benzer bir süreç kullanılan silahlar için de geçerliydi. Yeni nesil orduların temelini disipline edilmiş ve tek tipleştirilmiş askerler oluşturacaklardı. Bu durum lojistik sorunların önüne geçilmesi için de bir zorunluluktu.

Yeni dönemde devasa orduların ihtiyaçlarını karşılamak en önemli meselelerden birisi haline geliyordu. Kaynakların doğru ve efektif kullanılmasının bu kadar ön plana çıkacağı bir dönemde savaş alanlarında süslü kıyafetlere yer yoktu. Benzer bir süreç Osmanlı ordusu için de işleyecektir. Osmanlı ordusu ilk dönemlerinden itibaren farklı etnik grupların ve kültürlerin bir araya geldiği bir askerî güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu dönemlerde Osmanlı ordusunda da diğer ordulara benzer biçimde farklı renklerde kıyafetler veya yerel giysilere rastlanmaktaydı. Ordunun merkezi birliklerinin üniformaları belli şartlara bağlanmıştı. Ancak sefere çıkılırken özellikle taşra askerleri için belirli bir giyim-kuşam kuralı bulunmamaktaydı. Dolayısıyla günümüz ordularına benzer bir üniforma anlayışı yoktu. Bunun yanında birlikler arasında rütbeyi belirtir kuşaklar veya bazı birliklere özel serpuşların giyildiğini görmekteyiz. Bunlar dışında Osmanlı ordusunda standart bir kıyafet kullanımından bahsetmek pek mümkün gözükmemektedir. Ancak bazı birliklerin benzer kıyafetleri giymeyi tercih ettiklerini söylemek mümkündür. Süvari birliklerinden örnek vermek gerekirse; kıyafetleri yerel özellikler taşımasına rağmen deli ve levend süvarileri genellikle kalpak giymeyi tercih etmekteydiler.¹³⁰

Klasik Osmanlı kıyafetlerinin modern savaş şartlarına uygunsuzluğunun yanı sıra, bu kıyafetlerin temini meselesi de önemli bir yer tutmaktaydı. Eski usul kıyafetler yeni kıyafetlere göre daha pahalıya mal oluyorlardı.¹³¹ Dolayısıyla yeni kıyafetlerin kabulü de yeni nesil silahların kullanılması kadar önem arzeden bir durumdu. Osmanlı ordusu için modern anlamda standart üniformaların kullanılmaya başlanması III. Selim döneminde Nizam-ı Cedid hareketiyle başlayacaktır. Ordunun modernleştirilmesi sürecinde Avrupa ordularını örnek almak esastı. Dolayısıyla kıyafet konusunda da Avrupa ordularındakilere benzer kıyafetlerin tercih edilmeye

¹³⁰ Mahmut Şevket Paşa, **Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi Kısım-ı Evvel**, s. 30.

¹³¹ Mahmut Şevket Paşa, **Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi Kısım-ı Sâni**, s. 24.

başlandığını görüyoruz. Ancak ilk aşamada bunların direkt olarak alınması uygun bulunmamıştır.¹³² Bunun sebebi hâlihazırda yeniliklere karşı olan kesimlere daha fazla koz vermemek ve halk tarafından Nizam-ı Cedid askerinin yabancı asker olarak algılanmasının önüne geçmektir. Bu sebeple mümkün olduğunca Avrupa ordularına benzer ya da onlar gibi iş görür, ancak Osmanlı askerinin de aşına olduğu kıyafetler tercih edilecektir. Dolayısıyla III. Selim döneminden itibaren giderek daha da savaş alanındaki koşullara uyum sağlayan kıyafetlerin tercih edilmeye başlandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Sultan Abdülaziz döneminde Osmanlı ordusunun kıyafetinde önemli değişiklikler gerçekleştirmiştir. Bu dönemde piyade, topçu ve süvari subaylarının ön tarafı bir sıra düğmeli olacak biçimde lacivert bir setre giymeye başladıklarını görüyoruz. Yine piyade, süvari, topçu, itfaiye ve zaptiye sınıflarının subaylarının setreleri üzerindeki zıh, yani giysilerinin kenarlarından geçilen şeritler kırmızı renkteydi.¹³³ Subayların giydikleri pantolonlar da lacivert olacak biçimde kabul edilmişti. Bu pantolonların da yanlarındaki şeritler üniformanın geri kalanıyla uyumlu olacak şekilde kırmızıydılar. **Dragoon** alaylarının subaylarının pantolonlarındaki şeritler daha genişti ve üzerine cüppeye benzer bir ceket giymektedirler¹³⁴

Ordunun erleri için de kabul edilen renk lacivertti. Lacivert renginin savaş alanında askere avantaj sağlayacağını söyleyebiliriz. Tercih edilen lacivert koyu bir renkteydi ve özellikle geceleri askerler için karanlıkta gizlenmeyi mümkün kılıyordu. Erlerin üniformalarını süsleyen şeritler de mevcuttu. Bunlarda da bir kısım istisna dışında hepsi kırmızı renkteydiler. İstisnalar; 1. zuhaf alayları erlerinin sarı şeritleri ile 1. ve 2. Süvari Alayları erlerinin siyah ve talia taburlarının yeşil şeritleriydi.¹³⁵ Başlık olarak ise tüm subaylar ve erler tarafından feslerin kullanımı devam etmekteydi. Hem subay hem de erlerin kullandığı fesler, lacivert rengin sağladığı avantajları her ne kadar tersine çeviriyor olsa da kullanımına devam edilmiştir. Fesler kullanıcılarına herhangi bir savunma sağlamadığı gibi, bunların kırmızı renkte olması nedeniyle askerin kafasının üzerinde yerini bildiren bir tür uyarı sistemi gibi etki yaratmış olması

¹³² Çakın, Orhon, a.g.e., s. 333.

¹³³ A.e., s. 338.

¹³⁴ A.e., s. 339.

¹³⁵ A.e., s. 339.

mümkündür. Bu da belli başlı harekâtların yürütülmesinde engel teşkil etmiş olabilir. Ancak bunların savaş alanlarında gerektiğinde çıkarılıp çıkarılmadığı üzerine bir malumatımız bulunmamaktadır.

Erlerin üniformalarının altına giydikleri pantolonlar daha ziyade dar şalvarlardı. Bunlar baldır kısmına kadar dar gelecek biçimde dikilmişlerdi. Buradan yukarısında ise biraz daha geniş tutulmuşlardı. Pantolonların bu şekilde tercih edilmesi herhalde kültürel bir zorunluluk olsa gerektir. Ordularda kullanılabilirlik ve işe yararlılık her ne kadar ön planda tutulmaya çalışılsa da, özellikle tercih edilen kıyafetler üzerinde kültürel yatkınlıkların etkisi önemli rol oynayabilmekteydi. Bu etkinin Avrupa’da süvari birlikleri üzerinde görüldüğünden bahsetmiştik. Osmanlı ordusunda da bu durum açıkça görülmektedir. Her ne kadar askerler kendilerini üst kısmı daha geniş tutulan bu şalvarlar içerisinde rahat hissediyor olsalar da özellikle savaş alanındaki barikat ve engellerin üzerinden atlanması veya ormanlık alanlarda hareket edilmesi gerektiğinde, bu gereğinden bol tutulmuş kıyafetlerin onların aleyhine çalışacağı malumdur.

Piyadeler için durum böyleyken süvarilerin at üzerinde savaştıkları düşünüldüğünde, bu pantolonların daha rahat hareket etmelerini sağlayacağı da savunulabilir. Ancak herhalükarda orduların yatkınlıklarından sıyrılmalarını sağlayacak süreç daha yeni başlamış bulunuyordu. Tüm Avrupa ordularında benzer kıyafetlerin kullanımının sona ermesi ve tamamen pragmatist bir bakış açısıyla oluşturulacak yeni üniformaların kabulü ancak Birinci Dünya Savaşı’nın tecrübe edilmesiyle gerçekleşebilecekti. Bu bağlamda Osmanlı ordusunun kıyafet tercihleri süreç içerisinde oldukça doğal karşılanabilir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde Osmanlı ordusunda eski dönemleri hatırlatan süslü ve yerel kıyafetlerin en çok kullanıldığı sınıf süvari birlikleriydi. Bu durum iki sebepten ileri geliyordu. Birincisi, Osmanlı ordusu bünyesindeki Çerkez ve Kazak birlikleri gibi kültürel özellikleri tamamen üniformalarına da yansıyan birliklerin varlığıydı. Çerkez süvari alayının askerleri sarı sırma ile süslenmiş Çerkez elbisesi giymekte ve başlıklarında hilal bulunan bir çerkez kalpağı takmaktaydılar. Üzerlerinde geleneksel silahlarından olan iki kama da taşımaktaydılar. Kazak

süvarileri ise uzun bir cepken, göğsü çarpaz biçimde süslenmiş bir mintan ve çizmeler giyiyorlardı.¹³⁶ Dolayısıyla at üzerinde savaşıma yatkın halkların süvarilerinden yararlanmak fikri 19. yüzyılda oldukça yaygın olduğundan, Osmanlı ordusunun da belli halklardan toplanmış süvari alayları oldukça renkli ve süslü elbiselere sahipti.

Süvari birliklerindeki renkliliğin ikinci sebebi ise savaş sırasında ihtiyaç duyulduca orduya katılmaya çalışılan milis süvari birlikleriydi. Bunlara Arap ve Kürt aşiret süvarilerini örnek verebiliriz. Bunların kıyafetlerinde herhangi bir standart aramak mümkün değildi. Derme çatma birliklerdi ve kendi yerel kıyafetleriyle savaşa iştirak etmekteydiler. Dolayısıyla bu birliklerin savaş esnasında taraflarca birbirlerine karıştırılması da mümkündü. Özellikle Rus ve Osmanlı ordusunun benzer milletlerden muavene süvarisi topluyor olması, birliklerin karıştırılmasının önünü açmıştır. Bunun bir örneğini Müşir Süleyman Hüsnü Paşa bize aktarmaktadır. Süleyman Hüsnü Paşa Eski Zağra'yı ele geçirdikten sonra Rauf Paşa'nın birliklerini beklediği sırada, Eski Zağra önlerine gelen Çerkez atlılarını Rauf Paşa'ya ait öncü birlikleri sanmış ve onları karşılamak üzere hazırlıklarda bulunmuştu. Ancak düşman süvarileri yaklaştıkça bunların Rus ordusuna ait süvariler olduğu gerçeği anlaşılabildi.¹³⁷

Askerî kıyafetlerin yeniden düzenlenmesi görüldüğü gibi çeşitli açılardan zorunlu bir durumdu. Ancak ordularda askerlerin yüzyıllardır tercih ettikleri kıyafetlerin değiştirilmesi meselesi üzerinde birçok tartışmalar yaşanmıştır. Orduların her alanında bir geçiş sürecinin yaşandığı 19. yüzyılda kıyafet meselesi oldukça mühim bir mesele haline gelmiştir. Bu durum özellikle de geleneksel yatkınlıkların ön plana çıktığı süvari birlikleri için geçerliydi. Osmanlı süvari birlikleri açısından bakıldığında 18.yüzyıl ile 19. yüzyılın son çeyreği arasında geçen süreçte kıyafetler açısından büyük değişimlerin yaşandığını görmekteyiz. Bu durum kimilerince dönemin şartlarına uygun giyinmek olarak yorumlanıyor ve tüm ordularca yeni kıyafetlerin taklidinin bir gereklilik olduğu savunuluyordu. Kimi düşünürler ise süvari birliklerinin geleneksel kıyafetlerinin değiştirilmesinin, onların savaş alanındaki performansını olumsuz yönde etkileyeceği görüşündeydiler.

¹³⁶ A.e., s. 339

¹³⁷ Süleyman Hüsnü Paşa, **Umdet-ül Hakayık**, C. II, İstanbul, Askeri Mecmua, 1928, s. 8.

Bu görüşü savunan önemli düşünürlerden birisi de Louis Edward Nolan'dır. Kendisi İngiliz ordusunda bir süvari subayıydı ve süvari birlikleri üzerine yazdığı eser 19. yüzyılda önemli bir yer tutmaktaydı. Eseri incelendiğinde kendisinin Hindistan'da yerel kıyafetlerle savaşan süvarilere karşı birçok muharebeye girdiği görülür. 1853 yılında kaleme aldığı "Cavalry: Its History And Tactics" adlı eserinde Osmanlı süvari birlikleri üzerine getirdiği yorumlar bu bağlamda oldukça ufuk açııcıdır. Nolan eserinde, Türk süvarilerinin bir dönem Avrupa'daki en güçlü süvari gücü olduğunu savunmaktadır. Nolan'a göre özellikle Sultan Abdülmecid döneminden itibaren getirilen dar kıyafetler Osmanlı süvarisinin hareket kabiliyetini kısıtlamaktaydı. Gerçi bundan önce henüz 1827 yılında Osmanlı süvarilerinin biniş tekniği ve kullanacakları eğer ile ilgili değişiklikler İtalyan Giovanni Timoteo Calasso tarafından gerçekleştirilecekti.¹³⁸

Nolan'a göre tüm bu değişiklikler, Osmanlı süvari askerinin yüzyıllardır süregelen geleneksel savaş tarzını savaş alanına yansıtması zorlaştırıyordu. Osmanlı süvarileri atlarının üzerinde bağdaş kurarak oturmaya alışmışlardı. Ancak yeni uzun üzengilerin kullanımı ve dar pantolonlar bunu imkânsız kılıyordu.¹³⁹ Ayrıca kendisi Osmanlı düzensiz süvarilerinin giyimlerinin de Avrupalı tarzda giyimden oldukça avantajlı olduğunu dile getiriyordu. Özellikle milis birliklerde bağlanan sarıkların, Avrupa ordularındaki başlıklara nazaran daha güvenli olduğunu savunmaktaydı.¹⁴⁰ Çünkü bu sarıkların boynun arka kısmını da koruma özellikleri mevcuttu. Vücudun bu bölgesi süvari birlikleri için en savunmasız noktalardan birisi durumdaydı. Dolayısıyla yüzyıllar boyunca uygulanmış süvari geleneklerinin bir çırpıda gözden çıkarılmasının bu döneme kadar elde edilebilmiş tüm süvarilik tecrübesinin de bir kenara atılması manasına geldiğini savunmaktaydı. Süvarinin kıyafeti ve teçhizatı üzerindeki radikal değişiklikler, mahir bir süvari askerini ortalama bir seviyeye düşürebilirdi.

Tüm bunların ışığında Osmanlı süvarisinin giydiği kıyafetlerin bir miktar dönemin şartlarına uygun düşecek şekilde yenilendiğini söyleyebiliriz. Ancak bu dönemde ateşli silahlar karşısında süvari birliklerinin üstlenecekleri rollerin daha çok

¹³⁸ Yıldız, a.g.e., s. 86.

¹³⁹ L. E. Nolan, **Cavalry: Its History and Tactics**, Londra, G. J. Palmer, 1860, s. 26.

¹⁴⁰ A.e., s. 124.

muharebe öncesi ve sonrasına kaymaya başladığının üzerinde durmuştuk. Bu görevler hafif süvari birliklerinin üstleneceği görevlerdi. Özellikle istihbarat, gözcülük, keşif ve perdeleme harekâtları önem arz ediyordu. Gerekli görüldüğünde ise düşman askerlerinin ortasına atılmaları veya kaçmakta olan düşmanı etkili bir takip harekâtıyla yok etmeleri gerekmektedir. Tüm bunlar hızlı ve dinamik süvari askerlerini gerekli kılmaktaydı.

Nolan'ın üzerinde durduğu düşünceler İngiliz süvari birliklerinin geleneksel metodlarla savaşıyan Sikh atlılarına karşı edindiği tecrübelerden ileri geliyordu. Bu bağlamda süvari birliklerinin hareket kabiliyetlerini kısıtlamayan kıyafetler giymelerinin mantıklı bir tarafı olduğu ortadadır. Ancak hızla gelişen askerî teknoloji sonucunda bu tartışmaların da zamanla önemsiz hale geldiğini görmekteyiz. Çünkü yeni dönemde askerlerin ihtiyaçları çok farklı yönlerde gelişme gösterecek ve tek tiplilik bir zorunluluk haline gelecektir. Bu süreçte süvari birlikleri gibi geleneksel bağların çok güçlü olduğu ve askerlerin sahip oldukları savaş kültürünün ön plana çıktığı bir askerî sınıfta, bu tür değişikliklerin sıradan bir kıyafet değişikliğinden çok daha fazlasını ifade ettiği ortadadır.

2.5. Osmanlı Ordusunda At Cinsleri ve Sınıflandırılmaları

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde ordunun eksiklerinin giderilmesi için nasıl yurt dışından büyük miktarlarda silah siparişi verildiyse, at ihtiyacının karşılanması için de ithal yoluna gidildi. Bu dönemde özellikle Romanya ve Macaristan'dan at ithali yapılmaktaydı.¹⁴¹ Ancak sadece atların elde edilmesi de yeterli değildi. Bu aşamada atların eğitimi, bakımı, cinsleri ve sınıflandırılmaları da ordu içerisinde efektif biçimde kullanılmaları için büyük önem arz ediyordu.

Osmanlı ordusu için her cins atın özellikleri ortaya konmuş ve hangi görevlerde kullanılabilecekleri saptanmış bulunuyordu. Ordularda kullanılacak atların en az 5 yaşında olmaları gerekiyordu.¹⁴² Eğer bu yaştan küçük olurlarsa askerî görevleri kaldıramayacakları bilinmekteydi. Dolayısıyla bu yaştan küçük atların orduya dâhil

¹⁴¹ H. Hikmet Süer, **1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1993, s. 39.

¹⁴² Behçet, Seyid, **Tezkire-i Süvariyan**, İstanbul, Mekteb-i Harbiye-i Cenab-ı Mülûkane Matbaası, 1892, s. 118.

edilmeleri kısa sürede kaybedilmeleri manasına gelecekti. Bu atlar eğer çok yaşlı olurlarsa da görevleri yerine getirmeleri zorlaşmaktaydı. Ayrıca atlar eğer uzun bir süre rahat içerisinde yaşamışlarsa huysuzluk yapabiliyor ve sahiplerine zorluk çıkartabiliyorlardı. Dolayısıyla eğitilmeleri de büyük önem arz ediyordu. Atların yaşları ve sağlıklı olup olmadıkları kontrol edildikten sonra orduya dâhil edilmekteydiler.

Bu noktada atların hangi görevlerde kullanılacaklarının belirlenmesi gerekiyordu. Hayvanın boyutu, tırnakları, boynu hatta renkleri dahi üstlenecekleri görevler de belirleyici olabilmekteydi. Özellikle süvari hayvanlarının doğru seçimine önem gösterilmekteydi. Burada ön plana çıkan iki kategori mevcuttu. Bunlar ağır yükleri çekmekte kullanılacak topçu ve mekkâre hayvanları ile süvarilere ayrılacak olan binek hayvanlarıydı. Süvari atlarının güzel görünümlü, iyi huylu, uzuvları düzgün ve kuvvetli olması gerekmekteydi. Hayvanların huyları ve insana olan yatkınlıkları binek hayvanı olarak kullanılıp kullanılmayacakları üzerinde önemli bir etkendi. Rumeli, Anadolu, Arap ve İngiliz atları bu kategoriye uymaktaydılar. Özellikle Arap atları en ideal binek hayvanı olarak kabul görmüşlerdi.¹⁴³ Bunlar savaş şartlarına, açlık ve susuzluğa dayanıklı atlardı. Ayrıca güzel görünümlü zarif hayvanlar olmaları da binek olarak tercih edilmelerinde önemli rol oynamaktaydı. Arabistan atından sonra binek hayvanı olarak kullanılmaya en elverişli bulunan cins İngiliz atlarıydı. Bunlar Arabistan aygırları ile çiftleştirilmeleri sonucu ıslah edilmişlerdi. Zarif küçük kafaları ve ince uzun boyunları güzel bir görünüme sahip olmalarını sağlıyordu. Ordularda her hizmette kullanılabilmeleri mümkündü. Özellikle koşmaya oldukça yatkın ve zarif hayvanlardı. Dolayısıyla Arap atları kadar değerli ve nitelikli hayvanlardı.

Anadolu atları ise Türkmen, Kürt ve Çukurova cinslerine ayrılmış bulunuyorlardı. Bunlar da savaş şartlarına dayanıklı ve güçlü hayvanlardı. Cüsseleri diğer atlara nazaran orta boyutlardaydı. Dayanıklı ve güçlü olduklarından mekkâre ve topçu hayvanı olarak kullanılabildikleri gibi, süvari hayvanı olarak da kullanılmaları mümkündü. Ancak belirtildiğine göre bir kısmı huysuz olabiliyorlardı. Bu durum da yeterli eğitim almamış olmalarından kaynaklanmaktaydı. Rumeli atları Dobruca,

¹⁴³ A.e., s. 113.

Deliorman, Bosna ve Filibe bölgelerinde yetiştirilmekteydiler. Bunlar boyları daha kısa ve cüsseleri küçük hayvanlardı. Boyunları kısa ve büyük karınlıydılar. Dolayısıyla kaba görünüşlü hayvanlardı. Ancak askerî işlerde kullanılabiliyorlardı. Binek olarak da kullanılmaları mümkündü.¹⁴⁴

Tüm bu at cinslerinin genel özellikleri dışında, süvari atının belirlenmesinde rol oynayan belli başlı özellikler de mevcuttu. Örnek vermek gerekirse; uzun boyunlu ve büyük başlı hayvanların süvari askerine verilmesi uygun düşmemekteydi. Çünkü bu durum atın sürücüsüne zarar verebilme ihtimalini arttırmaktaydı. Özellikle düşman arasına hücum edildiğinde atın panik halinde gerçekleştirebileceği hareketler tehlikeli olabilmekteydi. Atların iyi huylu olmaları da süvari askeri için bu sebeple çok daha önemliydi. Bunun yanında erlere verilen atlarla, subaylara verilen atlar arasında da farklar göze çarpmaktadır. Subayların kullanacakları atların uzun boylu olmaları önem arz etmekteydi. Böylelikle savaş alanında subayların gerekli görüş açısına sahip olmaları sağlanıyordu. Ayrıca bu atların renkleri genelde koyu olarak tercih edilmekteydi.¹⁴⁵ Bu da subayların açık bir hedef haline gelmemeleri için alınmış olan bir önlemdi.

Topçu ve mekkâre hayvanı olarak sınıflandırılan atlar ise tahmin edilebileceği gibi çok daha güçlü ve dayanıklı beygir cinslerini kapsamaktaydılar. Bu sınıfa mensup atlar arasında Macar atları ve Rus katana atları bulunmaktaydı. Osmanlı gözünden Rus atları oldukça iri, süvari beygiri olmak için uygun olmayan ve kaba görünümlü hayvanlardı. Macar atları da oldukça iri ve genellikle bu sebepten yük hayvanı olarak kullanılan bir at cinsiydi. Ancak bu iki cinsin de binek olarak kullanılmaları mümkündü. Yalnız süvari atı olarak tercih edilmemekteydiler¹⁴⁶ Rusların katana cinsi atları Kafkas Cephesi'nde özellikle dikkat çekecektir. Bunların bozuk arazilerde rahatlıkla hareket edebilmeleri ve Kafkas Cephesi'nde bulunan dağlık bölgelerde çok ağır yükleri kolaylıkla çekebilmeleri, Osmanlı ordusunun da dikkatinden kaçmayacak ve bu dönemi konu alan eserlerde kendisine yer edinecekti.¹⁴⁷ Birçok çarpışma

¹⁴⁴ A.e., s. 115-116.

¹⁴⁵ A.e., s. 120.

¹⁴⁶ A.e., s. 117.

¹⁴⁷ Mehmet Arif, a.g.e., s. 442.

sonrasında da çok sayıda katana atının Osmanlı ordusunca ele geçirildiğini görmek de mümkündür.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı ordusunda kullanılan başlıca atlar Türkmen, Kürt, Arap ve diğer ithal edilen cinslerden ibarettir. Bunların her biri kendi özelliklerine ve cüsselerine göre sınıflandırılmışlardır. Ancak sadece atın cinsi değil, sağlıklı olması da çok önemliydi. Ordu için satın alınacak hayvanların sıkı bir şekilde tetkik edilmeleri gerekiyordu. Bu konuda incelediğimiz eserlerde at tüccarlarının ortaya koyabilecekleri hilelerden de söz edilmekte ve uyarılarda bulunmaktadır. Tüm bunların yanında atların sınıflandırılması için kullanılan en önemli ölçüt boylarıydı. Hayvanın boyu ve cüssesi hangi görevlere uygun olacağını direkt etkilemekteydi. Bu sebeple standart hale gelmiş ölçüler kullanılmaktaydı. Aşağıdaki tabloda, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın hemen öncesinde Osmanlı ordusunda atların boylarına göre nasıl sınıflandırıldıklarını görmek mümkündür.

Süvari Birlikleri	En Az (m)	En Çok (m)
Hafif / Filitntalı	1.31	1.42
Saf/ Tüfekli	1.42	1.46
İhtiyat/Mızraklı	1.46	1.50
Topçu Binek Hayvanı	1.42	1.46
Süvari Topçu Hayvanı	1.46	1.52
Piyade Topçu Hayvanı	1.52	1.60

Tablo 2: Osmanlı Ordusunda Atların Boy Aralıkları¹⁴⁸

Görüldüğü gibi atların boyları kullanılacakları görevler için büyük bir önem arz ediyordu. Özellikle düşman üzerine hücum edecek süvari birliklerinin hayvanların her zaman daha cüsseli olanlar arasından seçilmesi gerekiyordu. Tabloda da görüldüğü gibi 146 ila 150 santimetre arasındaki atlar Osmanlı mızraklı süvarileri için ayrılmışlardı. Boyları bu seviyeden daha da yüksek olan hayvanlar ise binicilik için uygun olmadıklarından topçu birliklerine ayrılmışlardır. Binek hayvanlarına hızla

¹⁴⁸ Seyid, **Tezkire-i Süvariyan**, Evvel Baskı, İstanbul, Mekteb-i Harbiye-i Cenab-ı Mülûkane Matbaası, 1876, s. 145.

binebilmek ve gerektiğinde de hızla inebilmek büyük önem arz ediyordu. Ayrıca bu hayvanların zaptedilebilir olması da gerekliydi. Hafif süvarilerin atları ise onların hızla hareket etmelerini sağlayacak biçimde daha kısa boylu ve küçük cüsseli olanlardan seçiliyordu. Tüm ordularda at seçimlerinin buna benzer standartlara sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak bir ordunun at ihtiyacının karşılanması sadece at üretimi ile ilgili değildi. Ülke sınırları içerisinde üretilen atların ordunun ihtiyacını karşılayabilmesi için farklı cinslerden atların yetiştirilebilmesi ve eğitilebilmeleri de çok büyük önem arz etmekteydi. Dolayısı ile at cinslerinin ıslah edilmesi bir zorunluluktur. Aksi takdirde ordunun bir sınıfının ihtiyacı karşılanırken, diğerinin ihtiyacını karşılamak mümkün olamayabiliyordu. Bu ihtiyaç hiçbir şekilde karşılanamaz hale geldiğinde ise Osmanlı İmparatorluğu'nda da gördüğümüz gibi atların dışarıdan ithal edilmesi bir zorunluluk haline gelmekteydi. Ayrıca ordu için atların yetiştirilmesi için gerekli önlemler alınmadığı sürece, yurt içinde yetişen atların kaliteleri giderek düşebiliyordu. Dışarıdan elde edilen atlarınsa bir çeşit at yetiştirme sistemine dâhil edilmeksizin, savaşlarda veya bakımsızlıktan ölmeleri ise süreci çıkmaza sürüklemekteydi.

2.6. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Ordusunun At İhtiyacı

Osmanlı İmparatorluğu yüzyıllar boyunca çok geniş topraklara hükmetmeyi başardı. İmparatorluğun sınırları Kuzey Afrika'dan Orta Avrupa'ya kadar uzanan çok geniş bir coğrafyayı kapsamaktaydı. Bu topraklarda atçılık ile uğraşan pek çok toplum yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşadılar. Dolayısıyla at yetiştirmek konusunda Osmanlı İmparatorluğunun çok yüksek bir potansiyeli bulunuyordu. Klasik dönemde süvari birliklerini incelediğimizde bunu açıkça görmüştük. Bu dönemde Osmanlı süvari birliklerinin mevcudu ve lojistik destek amacıyla kullanılan tüm hayvanları göz önüne aldığımızda karşımıza devasa sayılar çıkmaktadır. Sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun akıncılarının dahi 50.000 ila 100.000 arasında çok yüksek sayılara sayılara ulaşabilmeleri ancak böylesine bir potansiyelin doğru kullanılmasıyla gerçek olabilirdi.

19. yüzyıla gelindiğinde ise durum tamamen tersine dönmüş bulunuyordu. Osmanlı İmparatorluğu hala daha topraklarının büyük bir bölümünü elinde tutuyor olmasına rağmen, bu topraklarda yetiştirilen atların sayısı giderek düşecek ve yetiştirilebilenlerin de orduya katılmaları zorlaşacaktır. Bunun en önemli göstergelerinden birisi de 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'dır. Bu savaş Osmanlı ordusunun süvari ihtiyacının had safhada hissedildiği bir savaş olmasının yanı sıra, ordunun at ihtiyacını da bariz bir biçimde ortaya çıkartmıştır. Özellikle savaşın bitiminden sonra bu konuya gösterilen reaksiyon ilgi çekicidir. Savaşın hemen ardından, 4-5 sene aralığında bu sorunun çözülmesi gerektiğini belirten ve çözüm önerileri öne süren layihalara ulaşmak mümkündür. Bu layihalar hem Osmanlı ordusunun at ihtiyacının neden karşılanamadığı hem de imparatorluk topraklarında at yetiştiriciliğinin ne durumda olduğu hakkında bize aydınlatıcı bilgiler vermektedirler.

Bunlardan ilki Süvari Miralayı Muzaffer Bey tarafından 17.01.1297, miladi takvimde 31 Aralık 1879 tarihinde sunulmuş olan layiha örneğidir. Layiha, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında at cinsinin ıslah edilmesi üzerine kaleme alınmıştır. Burada kastedilenin daha çok ordularda kullanılmaya elverişli süvari ve topçu atlarının yetiştirilmesi meselesi olduğunu eklemek gerekir. Layihanın girişinde Osmanlı İmparatorluğu topraklarında bulunan atların mikdarının aşağı yukarı 3 ila 4 milyon arasında olduğunu öğreniyoruz. Muzaffer Bey layihasında bu mikdarın 30 sene öncesine kadar çok daha yüksek sayılarda olduğunu belirtiyor. At sayısındaki düşüşün sebeplerini ve alınması gerek önlemleri de maddeler halinde sıralıyor.

Layihada dikkat çekilen noktalar çoğunlukla ekonomik olmakla birlikte, bu konuda sürdürülen politikanın da eleştirisi yapılmaktadır. Layihaya göre hükümet görevlileri uzun yıllardır at meselesine gereken önemi vermemiş ve ihmal etmişlerdir. Bu ihmal sonucunda giderek daha az sayıda yetiştirilebilen atlardan ise Osmanlı İmparatorluğu yararlanamamaktadır. Layihada verilen bilgiye göre, imparatorluk topraklarından Mısır, Hindistan ve Avrupa taraflarına her sene 100.000 at ihraç edilmekteydi. Bu atlardan imparatorluk orduları yeteri kadar yararlanamıyordu çünkü iyi cins atların satışları çok yüksek fiyatlardan yapılmaktaydı. Bu durumda imparatorluğun ihtiyaç duyduğu iyi cins atların büyük bir kısmı Avrupalılar tarafından satın alınıyordu. Böylelikle ihtiyaç halinde yurt içerisinde iyi cins at bulunması

giderek daha da zor bir hale gelmekteydi. Ayrıca sürekli olarak iyi cins atların yurt dışına satılmasının direkt bir sonucu olarak imparatorluk topraklarındaki at cinsinin nitelikleri giderek bozulmaya başlamıştı.

Layihanın devamında çözüm önerileri maddeler halinde sıranlanmıştır. Biz burada tüm önerilerin ayrıntısına girmeyi uygun bulmadık. Ancak bunlara genel hatlarıyla değinmenin 1870'li yıllarda Osmanlı İmparatorluğunda at yetiştiriciliği ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında yaşanacak at ihtiyacını daha iyi anlamamızı sağlayacağı görüşündeyiz. Bu önerilerin en ilgi çekici olan kısmı teklif edilen yeni bir sistemdir. Bu sisteme göre merkezi İstanbulda olacak bir komisyon kurulacaktır. Yeni sistem, bu baytar ve süvari zabitanından oluşan komisyonun yönetiminde koordine edilecek ve imparatorluk topraklarına yayılmış şubeler oluşturulacaktı. Görevli asker ve baytarlar halkın elindeki atları yıllık olarak tetkik edecekti. Ayrıca bu hayvanların çiftleştirilmesi işi de görevliler tarafından gözetilecek ve böylece daha elverişli at nesillerinin oluşturulması mümkün olacaktı. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla bu sisteme sıcak bakılmıştır. Ancak sistemin işlemesi için gerekli görülen halk üzerine yıllık bir vergi getirilmesi önerisi, halkı henüz başlangıçtan korkutacağı düşüncesiyle geri çevrilmiştir.¹⁴⁹

Layihada dikkat çekilen bir diğer nokta ise at ticareti meselesidir. Özellikle sadece kendi çıkarını düşünen at tüccarlarından şikâyet eden Mirliya Muzaffer Bey, bu konuda at ihracatına kısıtlama getirilmesini savunmaktaydı. Bu madde de göz önüne alındığında, yukarıda önerilen sistem ile birlikte layihanın temel amacının imparatorluk topraklarında at yetiştiriciliğinin tamamen devlet eline alınması olduğunu söylemek mümkündür. Bu görüşü savunan tek kişi Muzaffer Bey de değildi, kendisinden yalnızca iki sene sonra aynı konuda bir layiha hazırlayan Mirliya Ahmet Paşa'nın da benzer görüşleri öne sürdüğünü görüyoruz. Bu iki layihada da ordunun at ihtiyacının karşılanabilmesi için farklı sistemler öneriliyordu. Bu sistemlerde her atın doğumu ve ölümü kayıt altında tutularak, ülkenin tam olarak ne kadar ata sahip olduğu zaman içerisinde kestirilebilecekti. Her ikisinde de at yetiştiriciliğinin teşviki için panayırılar, yarışlar, sergiler düzenlenmesi ve bunların takip edilerek iyi cins atların

¹⁴⁹ At cinsinin ıslahı hakkında Süvari Miralay Muzaffer Bey'in layihası, 17.01.1297, BOA., İ.MMS., 65-3057.

devletçe satın alınması gerektiği vurgulanıyordu. Dolayısıyla her ikisi de sistemin Osmanlı ordusunun ihtiyacını temel alacak şekilde yeniden düzenlenmesinin gerekliliğini savunuyorlardı.

Tüm bunların yanında Mirliya Ahmet Bey'in layihasında önemli bir ayrıntı göze çarpmaktadır. Bu da İmparatorluk topraklarında yetişen at cinslerinden iyi süvari atları yetiştirebileceği ancak topçu atının yetişmesinin zor olduğu görüşüdür.¹⁵⁰ Bu durumda topçu atının yetiştirilebilmesi için yurt dışından alım yapmak gerekecekti. Yani kısaca ordunun at ihtiyacının tam anlamıyla karşılanabilmesi için imparatorluk dışı bağımlı durumda bulunuyordu. At neslinin ıslah edilmesi ise sadece atların çiftleştirilmesi ile sınırlı bir mesele değildi. Bu sürecin doğru işlemesi için çok sayıda baytar ve bu konuda uzman kimseler gerekiyordu. Sonuç olarak çok pahalıya malolabilecek ve iyi yönetilmesi gereken bir süreçti. Bu belgelerden anlaşıldığına göre 19. yüzyılın ikinci yarısında imparatorluk toprakları üzerinde gerçekleştirilen at yetiştiriciliğinin büyük bir bölümü devletin denetiminin dışında gerçekleşmekteydi. Osmanlı ordusu kendi vatanlarında yetişen atlardan yeteri kadar faydalanamıyorlardı.

Layihanın başında verilen at sayısının da büyük bir tahmin aralığıyla belirtilmesi, yeni bir sisteme ihtiyaç olduğunun önemli bir göstergesidir. Bizim için imparatorlukta yetiştirilen atların sayısı üzerine yeterli seviyede bilgi sahibi olunmadığını ortaya koyar. Dolayısıyla bu dönemde imparatorluğun at yetiştirme potansiyelinin ne olduğunu saptamak güçtür. Bu durum da orduların at ihtiyacının karşılanması için uzun vadeli planlar yapmayı zorlaştırmıştır. Savaşa girildiğinde eldeki mevcut üzerinden planlar yapılsa da, uzun sürecek bir savaş sırasında ne kadar daha at bulunabileceği, hangi ordunun ihtiyaçlarını hangi bölgelerin yeterli miktarda karşılayabileceği gibi önemli konuların belirlenmesi oldukça güç bir hal almıştır. Hatta ikinci bölümün ilk başlığında verdiğimiz tabloya burada tekrar dikkat çekmek gerekir. 1294 salnamesinden alınan bilgilerde oluşturulan bu tabloda tüm süvari alaylarının binek hayvan ihtiyacı tamamlanmış gösterilmişse de, savaş sırasında durumun hiç de böyle olmadığı açıkça görülmektedir. Yani devletin elindeki bilgilerin gerçeğe ne derece yakın olduğu tartışmalıdır.

¹⁵⁰ Memlekette at cinsinin ıslahı üzerine Ahmet Paşa'nın layihası, 10.08.1298, BOA. , Y. MTV., 6-78.

Bu iki layiha sayesinde, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı ordusunun at konusunda yaşadığı sıkıntıların temelini bariz biçimde görmek mümkündür. Bu dönemde imparatorluğun sahip olduğu at yetiştirme usulleri ve ekonomik şartlar modern bir savaşta Osmanlı ordularının ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde değildi. Yeni dönemde at kayıplarının giderek artacağını da göz önünde bulundurduğumuzda, kaybedilen atların yerinin doldurulmasının daha da güç olacağını söyleyebiliriz. Osmanlı subayları da bu ihtiyacın giderilmesi için savaştan hemen sonra reaksiyon göstermişlerdir. Yine 1877-1878 Osmanlı Rus-Savaşı sonrasında Irak'ta yetiştirilen Arap atlarının yurtdışına çıkarılması gibi önlemler de alınmıştır.¹⁵¹ Ancak önceki başlıklarda da vurgulandığı gibi sorunların çözümünün önünde yatan en önemli engeller ekonomiktir. Dolayısıyla Osmanlı süvarileri savaşa girerken sadece silah ve mevcut sıkıntısı yaşamıyorlardı. Süvariye süvari yapan en önemli silahı atlarıydı. Biz savaş sırasında yaşananlardan ve hemen sonrasında hazırlanan bu layihalardan görüyoruz ki hem orduların lojistik faaliyetlerinin yürütülmesi, hem de süvarileri ve topçu birliklerinin ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan atların ülke içerisinde sağlanması mümkün olmamıştır.

¹⁵¹ Süvari ve Topçu askerinin hayvan temini için Arap atlarının yurtdışına çıkışının yasaklanması, 26.11.1297, BOA, Y. PRK. AZJ., 4-5.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI'NDA OSMANLI SÜVARİ BİRLİKLERİ

3.1. Savaş Öncesinde Rus Ordusuna Bir Bakış

Bu noktaya kadar hem savaş alanında meydana gelen dönüşümü hem de süvari birliklerinin bu süreçten nasıl etkilendiklerini ortaya koymaya çalıştık. Ancak, Osmanlı süvarileri üzerine bir değerlendirme yapabilmek için, öncelikle bu birliklerin karşısında yer alan Rus askerî gücünü ortaya koymak gerekir. Savaş alanında tüm ordu sınıflarının karşı karşıya geldiği ve bunların ortak harekâtları ile savaşın gerçekleştirildiği göz önüne alındığında, tüm sınıfların sevki, taktik anlayış ve kullanılan silahlar gibi konular, Osmanlı süvarisinin değerlendirilmesi açısından önemli noktalar olarak ön plana çıkmaktadırlar. Özellikle süvari birliklerinin ateşli silahlar karşısında giderek azalan etkinliklerini göz önünde bulundurduğumuzda, Rus ordusunun kullandığı silahlar ve bunların kullanım tarzı gibi konular, savaşın doğru değerlendirilebilmesi açısından önemlidir. Burada temel amaç Rus ordusunun Osmanlı süvari birliklerinin sahadaki etkisini azaltacak modern silahlara ve taktik anlayışa ne derece sahip olduğunu anlamaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyılda kendini içinde bulduğu tüm büyük savaşlar Rusya'ya karşı gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerinde yarattığı bu sürekli tehdit hali, 19. yüzyılda Osmanlı ordusunun modernizasyonunda önemli bir etken olarak kendini gösterir. Bu durumun iki taraf için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Sadece tarafları iten hedefler birbirinden farklılık gösterir. Bu sürekli çatışmalar sırasında Rus ordusu genişlemeci bir politikanın gereğini yerine getirmeye çalışırken, Osmanlı ordusu bu yayılmacı komşusunun karşısında kendini korumak amacıyla ordusuna büyük bir önem vermek durumunda kalmıştır. Belki bu farklı iki amaç tarafların taktik anlayışlarına kadar sirayet etmiş olabilir. Özellikle Kırım Savaşı'nın bu noktada uygun bir örnek teşkil ettiği fikrindeyiz. İki taraf arasında 19. yüzyılda gerçekleşen tüm savaşlardan sadece Kırım Savaşı Osmanlı İmparatorluğu'nun lehine sonuçlanmıştır. Tabi ki burada

müttefik kuvvetlerin etkisi büyüktür. Ancak yine de Kırım Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu için bir soluklanma vesilesi olurken, Rus ordusu için yenilik çanlarının çaldığı bir dönüm noktası olmuştur. Bu bağlamda bu köklü değişimi biraz daha detaylı bir biçimde işlemek gerekir.

Kırım Savaşı sonrasında Rus askerî teşkilatının köklü ıslahatlara ihtiyacı olduğu ortaya çıkınca, bu doğrultuda ilk önemli adımlar 1860'lı yılların başında atılmaya başlandı. Sürecin 1860'lı yıllarda hızlanması bir tesadüf eseri değildi. 1861 yılında savaş bakanı olarak atanan Dmitriy Milyutin, kendisini 19. yüzyılın en önemli askerî reformcularının arasına sokacak bir dönüşüm sürecini başlattı ve kapsamlı düzenlemeleriyle Rus ordusunun modern savaş şartlarına adapte olmasını sağladı. Milyutin, gençliğinden bu yana Rus ordusunun eksikleri üzerine kafa yormuş ve yenilikçi düşüncelere açık bir subaydı.¹⁵² Dolayısıyla getirdiği yenilikler Rusya'nın içerisinde bulunduğu koşullara göre uygun bir biçimde hayata geçirilmişti. Ancak tüm bu yeniliklerin önemli bir direnişle de karşılaştığını belirtmek gerekir.

Rusya devasa topraklara sahipti. Bu büyük coğrafya hem yeraltı hem de yerüstü kaynakları açısından Rusya'ya önemli bir güç kazandırıyordu. Ancak bunların beraberinde getirdiği dezavantajlar da mevcuttu. Bu denli büyük toprakları savunmak çok büyük bir ordunun sürekli olarak beslenmesini gerektiriyordu. Bu durum ülkenin ekonomisi üzerinde önemli bir yükü. 19. yüzyılda varlığını sürdüren tüm çok milletli ülkeler gibi Rusya da çok sayıda iç karışıklık ile uğraşmaktaydı. Ayrıca Rusya'nın hem Asya hem de Avrupa'da genişlemeci bir politika izliyor olması, devletin birden fazla cephede sınır ötesi harekât düzenleyebilme gücüne sahip bir askerî güce olmasını zorunluluk haline getirmekteydi. Dolayısıyla bu devasa ülkenin askerî ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sadece kaynakların varlığı yeterli değildi. Bu kaynakların doğru ve hızlı bir biçimde, doğru zamanda ve doğru noktalara kanalize edilebilmesi asıl büyük sorunu teşkil ediyordu. Son tecrübeler de bu meselenin önemine işaret etmekteydi. Çünkü Kırım Savaşı sırasında Rus ordusu düşman ordularına nazaran

¹⁵² Bruce W. Menning, **Bayonets Before Bullets: The Imperial Russian Army, 1861-1914**, y.y., Indiana University Press, 1992, s.9.

sayıca daha büyük bir ordu toplayabildi ancak bu gücü efektif bir biçimde kullanamadı.

1870-71 Savaşı sırasında Prusya ordusunun demiryollarını efektif bir biçimde kullanmaya başlaması ve büyük bir hızla işleyen mobilizasyon sistemi tüm Avrupa ordularının dikkatini çektiği gibi Rus ordusunun da gözünü batıya çevirmesine sebep oldu. Her ne kadar bir imparatorluk olması sebebiyle Prusya’da süregelen ulus bilincine dayalı askeri sistemi kopyalamak zor olsa da, Rusya yeni anlayışı kendisine uygun olacak biçimde işledi. Bu doğrultuda en önemli adımlardan biri henüz 1861 yılında atıldı ve serflik sistemi kaldırıldı. Serflik sisteminde ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğu toprak sahiplerinin boyunduruğu altında çalışmaktaydı. Serflikin kaldırılması ile birlikte Rus köylüsü sivil haklara ve mahalli seçme-seçilme hakkına sahip oldu.¹⁵³ Böylelikle modern orduların temelini oluşturan vatandaşlık bilincinin temelleri atılmış oluyordu.

1874 yılında getirilen düzenlemelerle askerlik tüm Rusya halklarının yerine getirmesi gereken bir sorumluluk haline getirildi. Din görevlileri, askerlik yapmasına engel sağlık sorunlarına sahip olanlar, bir ailenin tek çocuğu olanlar veya eğitim alan kimseler dışında herhangi bir sosyal statü artık askere alınmaya engel olamayacaktı. Kişilerin yerlerine para karşılığında bir başkasını göndermesi de artık yasaktı. Askere alım kura sistemi üzerinden yapılmakta olup, askere alınan kişiler aktif görevlerini 6 yıl boyunca yerine getirdikten sonra 9 yıl ihtiyat birliklerine ayrılıyorlardı. Bunun ardından 5 sene de mustahfızlık görevi bulunmaktaydı.¹⁵⁴ Askere yalnızca 20 yaşını doldurmuş kimseler alınmaktaydı.¹⁵⁵

Böylelikle Rusya, nüfusunun büyük bir bölümünü savaşa hazır ve gerektiğinde disiplinli birlikler oluşturacak şekilde düzenlemeye başlamış bulunuyordu. Mobilizasyon hızı Rusya gibi büyük nüfuslu ülkeler için çok mühimdi. Yeni sistem ile bu süreç daha düzenli işleyecek hale getirilmiş oldu. Bu kapsamda savaş bakanlığında iş bölümünü daha efektif yürütecek yeni bürolar kurulurken, ülke topraklarının 15

¹⁵³ **The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia 1689-1917**, Ed. Dominic Lieven, y.y., Cambridge University Press, 2006, s. 602.

¹⁵⁴ Süer, a.g.e., s. 40.

¹⁵⁵ Mustafa Tanrıverdi, **Çarlık Rusyası Döneminde Tiflis Vilayeti (1878-1914)**, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2016, s. 175.

askerî bölgeye ayrıldığını ve bunların kendi bölgelerinde askerî işleri yürütecek biçimde organize edildiğini görüyoruz.¹⁵⁶ Tüm bu gelişmeler 1877 yılı öncesinde Rus ordusunun genel harp yeteneğini arttırmıştır. Bu gelişmelerin dışında idari birçok düzenlemeler de yapıldı. Ancak biz tezimizin konusu gereği daha çok Rus birliklerinin teçhizatları ve taktik anlayışları üzerinde duracağız.

3.1.1. Rus Ordusunda Yeniden Silahlanma Süreci ve Taktik Anlayış

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı süvari birlikleri, karşılarında daha modern silahlarla donatılmış bir Rus ordusu bulacaklardır. Rus ordusu için bu silahlanma girişimi henüz meyvelerini tam olarak vermemiş olsa da, süreç ilerledikçe Rus ordusunca ateşli silahlara verilen önemin arttığını ve tüm orduyu yeni nesil kuyruktan dolma tüfeklerle donatmaya çalıştıklarını görüyoruz. Özellikle 1860'lı yıllarda hızlanan bu süreçte silah ithal etmenin yanında çeşitli silah dönüştürme tekniklerine de başvurulmuş, Rus ordusunun modern piyade tüfeğine olan ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde Rus ordusunca yaygın olarak kullanılan Krenk tüfeklerinin de adını bir dönüştürme sisteminden aldığını biliyoruz. Ancak Krenk tüfeklerinin sahip olduğu sorunlar ve gelecek savaşlarda Rus ordusunun ihtiyaçlarına cevap veremeyeceğinin anlaşılması üzerine yeni bir piyade tüfeğinin temini için harekete geçilmiştir.

1867 ve 1869 yılları arasında ABD'ye gönderilen askerî görevliler aracılığıyla Rus ordusu kendisine en uygun piyade tüfeğini saptamaya çalıştı. Araştırmalar sonucunda önde gelen silah tasarımcılarından Hiram Berdan'ın geliştirdiği ve yine onun adıyla anılacak olan Berdan piyade tüfeği üzerinde karar kılındı. Berdan tüfekleri 1866 ve 1870 modelleri olarak ikiye ayrılmaktaydılar. Bu modeller de kendi içlerinde kalibre ve boyut açısından alt modellere ayrılıyorlardı. Bunların kısa namlulu ve hafif olanları süvariler tarafından tercih edilirken, uzun namlulu ve uzak mesafelerde daha etkili olanları piyade birlikleri tarafından tercih edilmekteydi. Berdan No.2 nin etkili olduğu mesafe yaklaşık 340 metreydi.¹⁵⁷ Krenk tüfeklerinin etkili oldukları mesafe ise

¹⁵⁶ Lieven, a.g.e., s. 543.

¹⁵⁷ Menning, a.g.e., s. 31.

çok daha düşüktü. Ancak 1877’de savaşın başlangıcında bu tüfekler orduda yaygınlaştırılamamıştı. Ordunun çoğunluğu hala Krenk tüfekleri ile teçhiz edilmiş bulunuyordu. Dolayısıyla Rus ordusunun yeniden silahlanma girişimi savaş başladığında tamamlanmış değildi. Yeni nesil Berdan tüfeklerinin savaş alanına etkisi bu sebeple beklendiği kadar büyük olmayacaktır. Çünkü Rus piyadelerinin büyük bir bölümü savaş boyunca Krenk tüfeklerini kullanmaya devam edeceklerdir.¹⁵⁸

Bu iki tüfeğin Osmanlı askerleri üzerindeki etkisini, savaş sırasında Osmanlı ordusunda görev almış bir cerrah olan Ryan Charles Snodgrass’ın hatıratında ayrıntılı bir biçimde görmek mümkündür. Yazar, Plevne’de görev almış bir cerrah olarak çok sayıda yaralı Osmanlı askerine müdahalede bulunmuş ve bu müdahaleler esnasında her iki tüfeğin de yaralıları üzerindeki etkisini yakından tetkik etmek imkânı bulmuştur. Kendisi her iki tüfeğin de sebep oldukları yaraların ayırt edilebilir derecede farklılık gösterdiğini belirtmektedir. Kitaptaki bilgilere göre, çok daha uzun bir mesafede etkili olmasına paralel olarak, Berdan tüfeğinden çıkan mermiler genelde vücudu delip geçmekte ve daha küçük yaralara sebep olmaktadır. Merminin vücudu terk etmesi sebebiyle bu tür yaralanmalara müdahale etmek daha kolay oluyordu.¹⁵⁹ Yani tüfek daha temiz bir yara açıyordu. Tabi bu durumu bir avantaj olarak kabul edebilmek için merminin hayati bir bölgeye isabet etmediğini varsaymak gerekir. Kitapta da yaralıların kurtarılması üzerinde durulduğundan yazarın bu çıkarımları mantıklıdır.

Krenk tüfeklerinin sebep olduğu yaralanmalarda ise çok daha geniş bir bölgenin hasar aldığını ve mermilerin kişinin vücuduna saplanıp kaldığı belirtilmektedir.¹⁶⁰ Tahmin edileceği gibi merminin vücuttan çıkartılması için gerekli müdahale hem zaman alan hem de riskli bir operasyonu gerektiriyordu. Savaş esnasında ise bu zamanı her bir yaralıya ayırmak mümkün değildi. Bu tüfeklerin sebep olduğu yaralar eğer gerekli müdahale yapılmaz ise, hayat kaybı veya uzvun kesilmesi gibi sonuçlar doğurmaktaydı. Osmanlı ordusunda yaralıları müdahale için gerekli tıbbi desteğin oldukça zorlu şartlarda sağlanabildiğini düşünürsek, her iki tüfeğin de isabet ettiği askerlerde benzer oranda ölüme sebebiyet verdiğini söylemek

¹⁵⁸ Ian Drury, Raffaele Ruggeri, **The Russo-Turkish War 1877**, Ed. Lee Johns, y.y., Osprey Publishing, 1994, s. 18.

¹⁵⁹ Charles S. Ryan, **Under The Red Crescent**, New York, Charles Scribner’s Sons, 1897, s. 132.

¹⁶⁰ A.e., s. 133.

mümkündür. En azından ölümcül olmayan birçok yaranın can kaybına sebebiyet verdiğini söyleyebiliriz. Hatıratın genelinde de bu yönde bir fikri açıkça görmek mümkündür. Bu açıdan her iki tüfeğin de yakın mesafeden etkili olduğunu, ancak iyi eğitilmiş piyade askerlerinin elinde Berdan tüfeklerinin uzak mesafelerde de Rus piyadesine avantaj sağladığını söylemek mümkündür. Ancak Osmanlı piyadesinin kullandığı Snider ve Peabody-Martini tüfeklerine karşı her iki Rus tüfeği üstünlük sağlamaktan uzaktı. Ancak bu iki tüfeğin daha önce kullanılan Rus tüfeklerinden çok daha etkili olduklarını söylemek mümkündür.

Yeniden silahlanma politikasının bir sonucu olarak Rus topçusunun toplarında da yeniliğe gidildi. Tüm Avrupa ordularında olduğu gibi, 19. yüzyılın ikinci yarısında ağızdan dolan topların yerini kuyruktan dolan ve yiv-setli topların alması için önemli adımlar atan Rus ordusu, bu amacına 1875 yılına geldiğinde büyük oranda ulaşmış bulunuyordu. Yenilenen bu topların büyük bir kısmı bronzdan üretildi.¹⁶¹ Yiv-setli üretilen bronz toplar yeni nesil güçlü patlayıcılara ve mühimmatlara karşı genellikle çok daha hızlı bir biçimde aşınıyorlardı. Ancak yine de yirmi sene gibi kısa bir sürede neredeyse tüm Rus ordusunun yeni toplarla donatılması çok mühim bir gelişme olarak göze çarpmaktadır.

Bu bağlamda Rus piyadesinin ve topçusunun 1877’de sahip olduğu ateş gücünün, Kırım Savaşı’na nazaran çok daha yüksek bir seviyeye çekildiğini görmekteyiz. Rus topçuları Osmanlı ordusunun sahip olduğu yeni nesil Krupp toplarına karşı dezavantajlı durumdaydılar. Ancak bu sorunu çoğu zaman sayısal üstünlükleri ile ortadan kaldırdıklarını söylemek mümkündür. Topçu düellolarında kazananı belirleyen sadece topların özellikleri değildi. Ordunun veya çatışmaya girmiş bulunan birliklerin sahip oldukları top sayısı bile bazen önemini yitirebiliyordu. Lojistik ve topların gerekli yerlere ulaştırılması meselesi topçu birliklerinin performansları üzerinde belirleyici bir etkiye sahipti. Bu da hem subay sınıfının hem de cephe gerisindeki hizmetlerin yeterli olmasına dayalıydı. Dolayısıyla Rus ordusunun bu dezavantajı en aza indirdiğini söylemek mümkündür. Tüm bu gelişmelerin yanında Rus ordusunun çok önemli bir gücünü oluşturan süvari birlikleri

¹⁶¹ Menning, a.g.e., s. 33.

de nasibini aldı. Onlar da Rus piyade birlikleri gibi Berdan ve Krenk tüfekleri kullanmaktaydılar. Bu tüfeklerin daha hafif ve kısa namlulu olanlarını tercih ediyorlardı. Bunların yanında özellikle Kazak birliklerinde konvansiyonel silahların kullanımı devam etti.¹⁶²

Rus ordusunun içerisinde bulunduğu bu dönüşüm sürecinde ateşli silahların ordu tarafından elde edilmesi konusunda önemli adımların atıldığını görüyoruz. Ancak silahların tedariki konusunda gösterilen bu yenilikçi iştah, silahların nasıl kullanılacağı konusunda diğer birçok ordu gibi yetersiz kalmıştır. Dolayısıyla bu silahların taktikler üzerindeki etkisi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı özelinde oldukça kısıtlı oldu. Rus piyadesi için öngörülen doktrin halen daha şok taktikleri üzerine yoğunlaşmaktaydı. Biz bu taktiklerin en iyi örneklerini ateş gücünün sağladığı defansif avantajı o dönemde en efektif biçimde kullanan komutanlardan biri olan Gazi Osman Paşa'nın Plevne savunması sırasında görmekteyiz. Osman Paşa Birinci Dünya Savaşı'nda yoğun biçimde görülecek savunma sistemlerine benzer siperleri üstün bir kararlılıkla inşa ettirdi ve bunlardan efektif biçimde yararlanmayı başardı. Rus komutanlar ise bu modern savunma anlayışı karşısında şok taktiklerini uygulamaya devam ettiler. Rus piyadeleri, Plevne mevzilerine karşı bitişik düzende hücumlar gerçekleştirdiler ve yeniden silahlanma sürecinin sonucunda elde edilen ateş gücünden de yeterli seviyede yararlanmadılar.¹⁶³ Bilindiği gibi bunlar büyük bir hezimetle sonuçlandılar ve Plevne'nin bir taaruz harekâtı sonucunda düşürülmesi mümkün olmadı. Dolayısıyla şok taktiklerinin ateş gücü karşısındaki acizliği bir kez daha ortaya çıkmış oldu. Tüm bu başarısız hücumların ardından Plevne'nin düşüşü ancak mutlak bir kuşatma ile mümkün olabilecekti. Böylelikle Rus subaylarının piyade üzerine sahip oldukları hücum anlayışları sınıfta kalmış oluyordu.

Rus süvari birlikleri için ise bu durum farklıydı. Avrupa ordularının aksine Rus süvarileri yaya olarak savaşmaya daha yatkındılar. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında da her fırsatta atlarından inerek, adeta bir piyade gibi savaşmaktan kaçınmamışlardır. Dolayısıyla yeni tüfeklerini etkin biçimde kullanmayı başardıklarını söylemek mümkündür. At üzerinde gerçekleştirilen hücumlarda ise

¹⁶² Drury, Ruggeri, a.g.e., s. 20.

¹⁶³ A.e., s. 7.

yine dönemin şartlarına uygun olarak dağınık bir düzeni benimsemiş bulunuyorlardı.¹⁶⁴ Bunun dışında Rus süvarileri bağlı oldukları birliklerin önünde veya arkasında, uzak mesafelerde hareket edebilme yeteneğine de sahipti. Etkili perdeleme ve takip harekâtları için bu özellikler büyük önem arz etmekteydi. Bu doğrultuda Osmanlı ordusunun dönemin şartlarına daha iyi adapte olmuş bir süvari gücüyle karşı karşıya olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Rus süvarilerinin piyade gibi sevk edilmesi meselesi herkes tarafından hoş karşılanmıyordu. Rus Albay Nikolai Epanchin'in General Gurko'nun ileri harekâtını kaleme aldığı eserinde bunun önemli örneklerini görmekteyiz. Epanchin'e göre Rus süvarileri eskisi gibi büyük sayılarla ve bitişik formasyonlarda hücum etmiyor ve at üzerindeyken dahi ateşli silahlarla çatışmaya girmeyi yeğliyordu.¹⁶⁵

Epanchin eserinde bu durumdan her ne kadar olumsuz bir biçimde söz ediyor olsa da, aslında bu çıkarımlar Rus süvarisinin dönemin gereklerine uygun hareket ettiğinin en önemli göstergelerinden birisidir. Kendisi ayrıca Rus süvarisinin aslında savaş sırasında uzun mesafeleri katetme yeteneğinin kısıtlı olduğunu yazar. Savaş esnasında yaşananlar bu açıdan Osmanlı süvarisinin savaş alanındaki etkinliği açısından düşündürücüdür. Tüm bu bilgiler ışığında Osmanlı süvarisinin üstün ateş gücüne sahip bir ordu ile karşı karşıya olduğunu söylemek mümkündür. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı üzerine kaleme alınmış eserlerde açıkça Osmanlı ordusunun en zayıf sınıfının süvari birlikleri olduğunu görmekteyiz.¹⁶⁶ Dolayısıyla Osmanlı süvari birlikleri için savaş alanında varlık göstermek oldukça zor olacaktı.

3.2. Sırbistan ve Karadağ Savaşı Gölgesinde Osmanlı Ordusu

Osmanlı ordusu, özellikle Sultan Abdülaziz döneminde, Rus ordusuna benzer biçimde önemli bir yeniden yapılanma sürecine girmiş bulunuyordu. Bu dönemde hem ordunun kullandığı silahların yenilenmesi yoluna gidilmiş hem de askere alma sistemi yeni baştan düzenlenmişti. Ayrıca Rus ordusuna karşı büyük bir avantaj sağlayabilecek donanma üstünlüğü de bu dönemde sağlanmış bulunuyordu. Ancak

¹⁶⁴ F.V. Greene, **Report on The Russian Army And Its Campaigns In Turkey In 1877-1878**, New York, D. Appelton And Company, 1879, s.133.

¹⁶⁵ Nikolai Alexeyevich Epanchin, **Operaitons of Gurko's Advance Guard**, Londra, Kegan Paul-Trench-Trübner&Co, 1900, s. 12.

¹⁶⁶ Reşid, **1293 Seferi Avrupa'da**, İstanbul, Matbaa-yı Hayriye, 1910, s.9.

1877 yılı geldiğinde bu süreç henüz tamamlanmış değildi. Sipariş edilen silahların tamamı ülkeye ulaşmamış, dolayısıyla bu yeni silahlar ile standart bir talim sistemi de oluşturulamamıştı.¹⁶⁷ Küçük birliklerin sevki ve bunların talimleri gerçekleştiriliyorsa da, iş büyük birliklerin sevkine geldiğinde subay kadrolarının eğitim ve tecrübesindeki önemli sorunlar açıkça göze çarpmaktaydı.¹⁶⁸ Dolayısıyla Rusya'ya karşı girişilecek büyük ve iki cepheli bir savaş için gerekli olan eğitim, orduya sağlanamamıştı. Bu durum Osmanlı subayları kadar erler için de geçerliydi. Osmanlı ordusunun geri hizmetleri de oldukça yetersiz bir durumdaydı.

Ordunun içinde bulunduğu durumun yanında, Osmanlı İmparatorluğu çeşitli iç karışıklıklar ve savaşlarla da boğuşmaktaydı. Özellikle 1875 yılı sonrasında Hersek'de meydana gelen ayaklanmalar ve bölgede kontrolün bir türlü sağlanamaması, henüz Rusya savaşa dâhil olmadan Osmanlı İmparatorluğu'nu yıpratmaya başlamıştır. Bu hareketlerin kontrol altına alınamıyor oluşu bölgede fırsat kollayan Sırp ve Karadağ ile savaşa girişilmesine sebebiyet verecek ve Osmanlı ordusunun Rusya ile girişilecek olan savaştan daha önce kısmi seferliğe geçmesine neden olacaktır. Her ne kadar bu bölgelerde savaş görmüş birliklerin daha güvenilir ve üstün performans sergilediklerinin anekdotlarına rastlamak mümkünse de, Osmanlı ordusunun sahip olduğu sınırlı kaynaklar açısından düşünüldüğünde, bu dönemde girişilen savaşların, ilerleyen dönemde Osmanlı ordusu üzerinde yıkıcı bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle savaş malzemelerinin sağlamasındaki yetersizlik savaşın ilerleyen evrelerinde çarpıcı noktalara varmıştır. Ayrıca savaş sırasında bu iki Balkan devletinin sürekli bir tehdit olarak Osmanlı sınırlarında hazır bekliyor oluşu da gözden kaçırılmamalıdır. Bu durum da askerî kaynakların bölünmesine sebep olan etkenlerin başında gelmektedir.

Bir diğer dikkat çekici nokta ise savaşın öncesinde girişilen tüm bu çatışmalara rağmen Osmanlı ordusunun seferberlik sürecinin yavaşlığı ve gerekli tedbirlerin oldukça geç alınmaya başlanmasıdır. Rumeli Cephesi savaşın kaderinin belirleneceği cepheydi ve cüretkâr Rus savaş planına karşı hızlı bir reaksiyon gösterebilmek önem arz etmekteydi. Her ne kadar Rus ordusunun giderek daha da ezici hale gelecek olan

¹⁶⁷ Süer, a.g.e., s. 39.

¹⁶⁸ A.e., s. 36.

sayısal üstünlüğü savaşın sonucunun belirlenmesinde önemli rol oynamışsa da, başlangıçta elde edilmesi amaçlanan sonuçların alınması mümkün olmamıştır. Dolayısıyla bu süreç Osmanlı ordusunca bir avantaja da dönüştürülebilirdi. Bu açıdan hâlihazırda Rumeli’de Rus ordusu karşısında sayısal açıdan dezavantajda bulunan Osmanlı ordusunun, Sırp- Karadağ savaşları ve iç karışıklıklar sebebiyle çok daha zor duruma düştüğü ortadadır. Bu durum da hem ülkelerin sahip olduğu insan kaynağını hem de bu kaynağın doğru biçimde kullanılmasını sağlayacak seferberlik ve savaş planlarının önemini ortaya koyar. Osmanlı İmparatorluğu ise savaş başladığında dahi ayrıntılı ve kararlaştırılmış bir seferberlik planına sahip bulunmamaktaydı. Bu durum da kısıtlı olan insan kaynağının hızla doğru noktalarda yoğunlaştırılmasına engel olmuştur.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın başlangıcında Osmanlı ordusunun seferber etmeyi başardığı askerî güç 425.000 kişi kadardı. Bu toplamın içerisinde 148 süvari bölüğü mevcut bulunuyordu. Çeşitli bölgelerde görevlendirilmiş olan askerî güç ise 148.000’i buluyordu.¹⁶⁹ Özellikle bu sayıları 148.000’i bulan birliklerin imparatorluğun çok farklı bölgelerinde konuşlandırıldığını görmekteyiz. Bu sayılar ülkenin iç sorunlarının ordunun gücüne etkilerinin önemli göstergelerindendir. Savaşın ilerleyen dönemlerinde bu dağılmış durumdaki birliklerin cephelere yetiştirilebilmesi için büyük gayret sarfedildiği de unutulmamalıdır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu’nun lojistik altyapısı bu denli dağılmış güçlerin hızla cephelerde toplanmasına elverişli değildi. Savaşın başlangıcında Rus ordusunun seferber ettiği kuvvet toplamının 546.000’e ulaştığı düşünüldüğünde bu kuvvetlerin cepheye yetiştirilmelerinin arz ettiği önem daha açık biçimde görülür.¹⁷⁰

Bu hazırlıksızlık halinden belki de en kötü biçimde etkilenenler süvari birlikleriydi. Savaş öncesinde Osmanlı ordusunun 21 adet nizamiye süvari alayı mevcuttu. Ancak bunlar çeşitli ordu bölgelerine dağıtılmış durumdaydılar. Ayrıca bunların birçoğunun barış dönemi mevcutları da tam değildi. Savaş boyunca her iki cephede de süvari askeri sıkıntısı yaşanmış ve diğer ordulardan süvari alaylarının cepheden cepheye sevki gerekli hale gelmiştir. Alayların bu şekilde ulaştırılmaları ise

¹⁶⁹ Çakın, Orhon, a.g.e., s. 477-478.

¹⁷⁰ A.e., s. 478.

hiç kolay olmamış, bunların istenilen bölgelere varmaları aylar sürmüştür. Bu durum da Rus ordusunun çok ihtiyaç duyduğu zamanı ve özellikle Rumeli Cephesi'nde savaşın hemen ilk aylarında elde ettikleri başarıların mümkün olmasına sebebiyet verecektir. Dolayısıyla hem Osmanlı ordusunun işlevsel bir seferberlik planlamasının olmayışı hem de gerektiğinde farklı bölgelerdeki kuvvetlerin bölgeye zamanında yetiştirilemesini olanaklı kılacak lojistik altyapının yokluğu, savaşın ilk dönemindeki askerî operasyonlar üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olmuştur.

Özellikle orduların çok daha mobilize bir halde olduğu bu ilk dönemlerde süvari birliklerinin yeterli sayıda olmayışı Osmanlı ordusunun savunma planlarını baltalamıştır. Dolayısıyla Osmanlı ordusu, Rus ordusu karşısında iki cephede de efektif bir savunma savaşı sürdürecektir. Tüm bunlar Osmanlı süvarisinin Rus istilasına karşısında varlık gösterememesinin ana sebeplerinden sadece bazılarıdır. Tüm bunların yanında, alınan sonuçta ordunun sevki de önemli bir yer tutar. Bu durumu daha yakından inceleyebilmek adına her iki cepheyi de kendi dinamikleri içerisinde ele almak gerekmektedir.

3.3.Rumeli Cephesi'nde Osmanlı Süvari Birlikleri

3.3.1. Tarafların Savaş Planlarında Süvari Birliklerinin Rolü

Her iki taraf için de amaçlanan stratejik sonuçlara ulaşmanın yegâne yolu Rumeli'den geçmekteydi. Bu cephede hem Rusların hem de Osmanlıların elde edeceği başarılar savaşın sonucunda belirleyici rol oynayacaktı. Rumeli Cephesi, İstanbul'a yakınlığı ve demografik yapısı açısından Rusya için büyük bir önem arz ediyordu. Aynı sebeplerden dolayı, bu cephede gerçekleştirilecek olan savunma da Osmanlı İmparatorluğu için hayati önem taşımaktaydı. Rusya'nın Balkanlar'da nüfuz sahibi olma arzusu 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ortaya çıkışındaki temel etkenlerden biriydi. Bu sebeplerle Rus ordusunun amacı 19. yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu ile giriştikleri her ofansif savaşta olduğu gibi batıda Osmanlı topraklarının derinliklerine inmek ve stratejik noktaları ele geçirerek imparatorluğun kalbini tehdit etmektir. Fakat 1877-1878'deki savaşı diğer Osmanlı-Rus savaşlarından ayıran özelliklerden biri de Rus tarafının savaşın başlangıcında gerçekleştirmeye karar

verdiği taaruz planıydı. Bu taaruz planı döneminde az rastlanır özelliklere sahipti. Tamamen ordunun manevra kabiliyetine dayalı ve düşmanın tahkimatlı noktalarını pas geçmek üzerine kurulan bu plana göre, Osmanlı ordusu hızla ortadan ikiye bölünecek ve aşamalı olarak Balkanlar'ın güneyine inilecekti.¹⁷¹

Rus ordusunun böylesine bir planı uygulanabilir görmesinin çeşitli sebepleri ortaya konabilir. Bunlardan biri şüphesiz 18 ve 19. yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu ile gerçekleştirdikleri savaşlarda elde ettikleri başarılarından ve tecrübelerden ileri gelen özgüven duygusu olduğu savunulabilir. Rus ordusunun Rumeli'de ortaya koyduğu savaş planına bakılırsa, Osmanlı ordusunun kalelerine bağımlı ve düşman zaiyatını arttırmaya, yıpratmaya dayalı savunma anlayışının tekrar edeceğinden oldukça emin oldukları görülmektedir. Bu böyle de olmuştur.¹⁷² En azından Osmanlı ordusunun yeterli bir süre buralarda etkisiz biçimde bırakılabileceği planlanmış görülmektedir. Osmanlı piyadesinin savunmadaki inatçı direncinin bu planla etkisiz bırakılmaya çalışıldığı aşikârdır. Çünkü kalelerin savaşın dışına itilmesi, buralarda toplanmış piyadenin de savaşın dışına itilmesi manasına geliyordu. Böylesine bir senaryoda Osmanlı ordusunun sahrada manevra kabiliyetinin sınanacağı ortadadır. Cephenin bu bağlamda süvari birliklerinin varlığı açısından önemi daha da artmış olduğunu öne sürebiliriz. Çünkü ilk aşamalarda gerçekleştirilecek iyi bir savunma ile Rus ordusunun riskli taaruz planı sarsılabilir ve durum Osmanlı ordusunun lehine döndürülebilirdi. Bu da Osmanlı ordusunun çok ihtiyaç duyduğu zamanı kazanmasına yol açardı. Çünkü askerî manada Rus ordusunun etkisiz hale getirilmesi kadar, Rus ilerleyişini erteleyerek dışarıdan gelecek her türlü yardımın veya müdahalenin önünün açılması da amaçlanmaktaydı.

Genelde 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na benzer, bir denizin veya Tuna gibi büyük bir nehrin aşılması gereken savaşlarda, savaşın en azından ilk aşamada bu doğal engeller etrafında şekillenmesi genel bir beklentidir. Rus ordusunun da Tuna'yı geçerken zor durumlara düşürülmesi mümkündü. Ancak bunların hiçbiri gerçekleştirilemedi. Gerçi Tuna'nın yapısı gereği hem geçiş hem de ardından elde

¹⁷¹ Drury, Ruggeri, a.g.e, s. 3.

¹⁷² Mahmud Celaleddin Paşa, **Mirat-ı Hakikat**, Haz. Prof. Dr. İsmet Miroğlu, İstanbul, Berekat Yayınevi, 1983, s. 383.

edilen bölgelerde tutunmak konusunda Rus ordusu ciddi sıkıntılar yaşadı.¹⁷³ Ancak bu doğal engelin yanısıra Osmanlı ordusunun Rus ordusuna önemli bir sorun çıkarttığı veya bu geçişi zorlaştırdığını söylemek güçtür. Hatta Tuna'nın ilk savunma hattı olarak görülmediği de açıktır.

Tüm bunlar, Rus ordusunun beklenenden çok daha kolay bir biçimde Tuna'nın güneyine inmesine sebebiyet vermiştir. Bu durumda göze çarpan bir diğer önemli nokta ise, Osmanlı ordusunun savunma planının, Rus ordusunun geçmişteki gibi hareket etmesi umudu üzerine dayanıyor olmasıdır. Ayrıca bir parantez açılması gerekirse Osmanlı'nın Tuna'da bulunan filosu da Rus deniz gücüne nazaran çok daha iyi bir durumda olmasına rağmen, Rus ordusunun mayınlama çalışmaları ve topçu gücü sayesinde tamamen etkisiz kılınmıştı.¹⁷⁴ Tuna'yı geçen Rus askerlerinin karşısına sadece ileri karakol sayılabilecek ölçeklerde birlikler çıkmıştır. Bunlar tesadüfi muharebelere girişmiş ve başarılı da olmuşlardır.¹⁷⁵ Ancak tahmin edilebileceği gibi, bu tür küçük birliklerle Rus ordusunun asıl geçiş harekâtının durdurulması mümkün değildi.

Osmanlı kaynaklarında, savaşın başlangıcında bölgedeki Rus kuvveti 300.000 e yakın gösterilmektedir. Bunların 275.000'i piyade, 20.000'i süvari ve 756 toptan ibaret oldukları belirtilmektedir.¹⁷⁶ Farklı kaynaklarda bu sayıların değişkenlik gösterdiğini görmek mümkündür. Benzer bir durum bölgedeki Osmanlı askerî gücü için de geçerlidir. Bazı kaynaklar Osmanlı gücünü 250.000'e kadar arttırabilmektedir. Osmanlı belgelerinden yola çıkılarak kaleme alınmış olan eserlerde bu sayı daha az, 158.000 kadar gösterilir.¹⁷⁷ Ahmet Mithat Paşa ise, Tuna boyunda bulunan asker sayısını 186.000, yine Rumeli'de ancak farklı bölgelere dağıtılmış Osmanlı askerî gücünü 107.000 olarak göstermektedir.¹⁷⁸ 27 Haziran 1877 tarihinde Tuna boyunda ve yakın bölgelerde konuşlandırılmış Osmanlı süvari birlikleri ise 50 bölüğe denk bir

¹⁷³ A. e., 384.

¹⁷⁴ A.e., s. 383-385.

¹⁷⁵ Çerkez süvarisi ve Osmanlı piyadelerinin kayıklarla Tuna'yı aşmaya çalışan Rus askerlerini püskürtmesi, 14.03.1293, ATASE, ORH-103-160.

¹⁷⁶ Süer, a.g.e., s. 48.

¹⁷⁷ A.e., s. 70.

¹⁷⁸ Ahmet Mithat Efendi, **Zubdetü'l Hakayık**, İstanbul, Takvim-i Vekayi Matbaası, 1295, s. 228.

güce sahiplerdi.¹⁷⁹ Bu da normal şartlarda süvari alaylarının 900-1000 kişi civarında olduğu düşünülürse 8 alay kadar bir süvari mevcudunun varlığını bize gösterir. Bu sayının seferberlik süreci süresince sürekli değişim göstereceğini unutmamak gerekir. Ancak tarafların güçlerinin birbirlerine en yakın olduğu dönemin savaşın başlangıcı olduğunu ve savaş süresince bu dengenin Osmanlı ordusu aleyhine bozulduğunu belirtmek gerekir. Rus ordusu özellikle üstün sayıdaki süvari birliklerinden büyük fayda sağladı ve Tuna'yı geçtikten sonra da süvarilerden aktif biçimde yararlandı. Süvarilerin hızla Tuna'nın güneyine geçirilebilmesi için önlemler de alındı. Henüz köprü ve geçiş güzergâhlarının tam olarak kontrol altında tutulamadığı ilk aşamalarda bazı Rus süvarilerinin atlar üzerine giydirilen içi hava dolu lastiklerle Tuna'nın güneyine geçirilmesi dahi planlandı.¹⁸⁰ Henüz köprülerin inşasından önce bir kısım süvarilerin bu şekilde Tuna'nın güneyine geçirilebilmesi hem Tuna'da Osmanlı savunmasının yetersizliğini hem de Rus ordusunun ileri harekâtı için öncü süvari birliklerinin önemini ortaya koyar. Bu birliklerin Osmanlı topraklarından elde edecekleri bilgiler ve tutacakları mevziler, hızlı bir ilerleyişin temel taşlarını oluşturmaktaydı. Bu hızla yayılan birlikler karşısında ancak etkin bir süvari gücü durabilirdi.

Tüm bu bilgiler ışığında süvari birliklerinin Rumeli'de savaşın gidişatının belirlenmesinde ne denli önemli rol oynadıklarını görebiliriz. Daha önce belirtildiği gibi süvarilerin muharebe esnasında etkinlikleri ateşli silahlar tarafından oldukça kısıtlanmış bulunuyordu. Ancak taktiksel seviyedeki kaybın operasyonel seviye ile ayrımının yapılması gerekir. Bu çıkartma harekâtları esnasında çarpışmalar büyük oranda yine piyade ve topçu birlikleri tarafından gerçekleştiriliyordu. Ayrıca bir nehir geçişi söz konusu olması dolayısıyla deniz gücü de büyük önem arz ediyordu. Ancak bunların yeterli sayıda süvari gücü olmaksızın koordineli bir biçimde sevkini ve birbirleriyle haberleşmelerinin sağlanması mümkün değildi. Bu durum iki taraf için de geçerliydi. Ruslar, Osmanlı ordusunun zayıf noktalarını tespit ederken Osmanlı ordusu da düşmanın kuvvetini yoğunlaştırdığı noktaları saptayabilmek zorundaydı. Osmanlı ordusunun savunma anlayışında her ne kadar belli bölgelerde kümelenmiş birlikler

¹⁷⁹ A.e., Kroki 1.

¹⁸⁰ Tuna'yı geçerken Rus süvari atları için hazırlanan hava dolu lastikler, 28.02.1293, ATASE, ORH-102-154.

hareketsiz ve düşmanı yıpratmaya yönelik bir planla konuşlandırılmışlarsa da, bu birliklerin nerelere kümeleneyeceği ve bu savunma noktalarının savaş süresince sürekli değişen cephe ekseninde hızla yeniden düzenlenmesi hayati önem taşımaktaydı. Bu da güçlü bir bilgi ağını gerekli kılmaktaydı. Bunun da doğru biçimde yapılması sürekli olarak keşif hareketlerinde bulunacak olan enerjik bir Osmanlı süvari gücünün varlığına bağlı bulunuyordu.

Büyük oranda kalelerde bulunan Osmanlı askerî gücünün buralarda varlığını sürdürebilmesi de kalenin arkasından yetişecek erzak, mühimmat ve takviye birliklerinin yollarının açık olmasına bağlıydı. Bu yolların güvenliği de ancak süvari birliklerince sağlanabilirdi. Osmanlı ordusunun yoğunlaştığı savunma noktaları arasındaki mesafe gerekenden çok daha fazla olmuştur. Osmanlı süvarisinin bu geniş ve boş alanları kaplayabilmesi ise mevcutları nedeniyle zaten mümkün olamazdı. Dolayısıyla buralardaki düşman faaliyetlerinden haberdar olmak da oldukça zordu. Bu durumun bir sonucu olarak ileride de işleneceği üzere General Gurko'nun ileri harekâtı gibi normal şartlarda gerçekleşmesi oldukça zor olan bir askerî harekât büyük başarılarla ulaşmıştır. Görüldüğü üzere her iki tarafın savaş planlarında da süvariler önemli bir rol oynamak zorundaydı. Bu birlikler orduların gözü-kulağı durumundaydılar. Ancak Osmanlı ordusu bu güçten büyük oranda mahrum durumda bulunuyordu. Dolayısıyla süvari birliklerinin üstlendiği en basit görevlerin ifası dahi bazen mümkün olamamaktaydı.

3.3.2. Pasif Savunma Anlayışı ve Süvarisizliğin Cepheye Etkileri

Rus ordusu Tuna nehrini 21-22 Haziran'da Dobruca, daha sonra 26-27 Haziran'da Zıştovi üzerinden aştıktan sonra hızla Osmanlı topraklarının derinliklerine inmeye başladı. Rusların ana kuvveti Niğbolu ve Zıştovi arasından, yani Tuna'nın göbeğinden güneye geçmeyi başarmıştı. Dolayısıyla Osmanlı ordusunu tam ortadan ikiye ayırmaya elverişli bir pozisyonda bulunuyorlardı. Güneye ilerleyiş aşamalı biçimde yürütülecekti. Tuna'nın güneyine geçen Rus kuvvetleri ilk aşamada üç ayrı kola ayrıldılar. Bunlardan doğu kanadı Ruscuk tarafına doğru hareket edecek ve hem bu bölgeyi kontrol altına alacak hem de Ruscuk kalesini kuşatacaktı. İkincisi batı

yönünde ilerleyecek, Niğbolu kalesini kuşatacaktı. Böylelikle ilk aşamada Rus ordusunun Osmanlı güçlerini merkezden mümkün olduğunca uzaklaştırmayı amaçladığını görüyoruz. Burada asıl derinlemesine operasyonu ise üçüncü koldaki General Gurko komutasındaki birlikler üsteleneceklerdi. General Gurko'nun amacı Tırnova'yı ele geçirmek ve duruma göre ilerleyişini sürdürmek, buralarda bilgi toplamak, önemli lojistik noktaları tahrip etmektir.¹⁸¹ Ayrıca süreç ilerledikçe görüleceği üzere, Gurko'nun birlikleri ve Rus süvarileri bölgede propaganda ve Bulgar halkını silahlandırma işini de yürüteceklerdir. Bu durumun bir sonucu olarak, ilerleyen başlıklarda da görüleceği gibi, Osmanlı süvarisi pek çok kez Bulgar milis kuvvetleriyle de çarpışmak zorunda kalacaktır. Dolayısıyla Rus planının tamamen inisiyatif almak ve ele geçen fırsatları değerlendirmek üzerine kurulu olduğunu söylemek mümkündür.

General Gurko'nun emrindeki birlikler 11.000 kişiden ibaret bulunuyordu. Bu toplamın 5800 kadarı piyade ve 5000 kadarı ise süvarilerden oluşturulmuştu.¹⁸² Görüldüğü gibi Gurko'nun elindeki askerî güç azdı ve kaynakları da sınırlıydı. Bu kuvvetin düşman topraklarının derinliklerini hedef alması ve ana Rus kuvvetinin çok önünde hareket etmesi beklendiğinden, operasyonun büyük bir felaketle sonuçlanması gayet mümkündü. Harekât, düşman savunma hattının derinliklerini hedef alması dolayısıyla Amerikan İç Savaşı sırasında sıklıkla görülen ve süvari birliklerince gerçekleştirilen akınlara benzetilebilir. Ancak bu iki örnekte ulaşılmak istenen amaç ve buna göre kuvvetin piyade-süvari oranı göz önüne alındığında aradaki fark açıkça görülür. Hızlı bir akının aksine General Gurko'nun Tırnova ve Balkan geçitleri gibi önemli noktaları alabilmesi öngörülüyordu. Bu bölgelerin bir süre düşman karşısında savunulması da gerekliydi. Neredeyse yarı yarıya piyade ve süvarilerden oluşturulmuş olan bu askerî güç bu açıdan özeldir. Çünkü burada piyadenin varlığının yanında Rus süvarisinin de bizzat piyadeymişçesine savaşabildiğinin ve bir nevi atlı piyade kavramının Rus ordusunca kanıksandığını görmüş oluyoruz. General Gurko'nun Şıpka Geçidi'ni ele geçirene kadar yürüttüğü tüm çarpışmalarda da bu durum açıkça görülür. Dolayısıyla bu birlikleri klasik süvari tanımından ayrı tutmak yerinde olacaktır. Rus

¹⁸¹ Epanchin, a.g.e., s. 2-3.

¹⁸² A.e., s.4.

ordusunun bu harekâtı üzerinden, süvarinin 19. yüzyılda gösterdiği dönüşümün de önemli bir örneğini görmüş oluyoruz.

General Gurko'un emrindeki birlikler 4 Temmuz'da Zıştovi'nin güneyinden ilerlemeye başladılar. Bu ileri hareket aktif bir süvari keşif faaliyetiyle gerçekleştirildi. Her fırsatta keşif amaçlı üç hatta dört yönde birliklere ayrılarak Osmanlı askerinin hangi bölgelerde yoğunlaştığı anlaşılmaya çalışıldı. Bizim için asıl ilgi çekici olan taraf, bilgi edinmek ve düşmanın yerini öğrenebilmek üzere girişilen bu hareketlerin hiçbir önemli Osmanlı direnişi ile karşılaşılmadan yürütülebilmiş olmasıdır. Yani asıl ilerleme bir yana, keşif hareketlerinin karşısına da Osmanlı askerinin mevkiisini gizleyecek perdeleyici bir süvari gücü neredeyse ortada yoktur. Gurko'nun güneye ilerleyişi sırasında karşısına çıkan birlikler bir grup başıbozuk veya çerkez süvarisinden ibarettir. Bu birlikler de Gurko'nun keşif kollarını geri püskürtecek güce ve disipline sahip değildiler. Dolayısıyla Ruslar ihtiyaç duydukları bilgileri kolaylıkla elde ettiler. Bu da ilerleyen süreçte gerçekleştirecekleri hamleleri doğru yapmalarını sağladı.

Hâlihazırda az sayıda olan bu birlikler kollara ayrılarak Osmanlı ordusunun savunma hattının derinliklerine doğru ilerlerken önemli bir riski de göze alıyorlardı. Osmanlı komuta kademesi General Gurko'nun hareketinden yeterli düzeyde haberdar olsaydı, bu çeşitli yönlerde keşifler gerçekleştiren birliklerin önemli zaiyatlara uğratılması mümkün olabilirdi. Ancak hem bu keşif kollarının karşılanması hem de düşmanın hareket istikametinin tespit edilebilmesi ise ancak etkin ve kaliteli bir süvari gücü ile mümkün olabilirdi. Rus gücünün bu şekilde başnabuyruk ilerleyebilmesi, hem yabancı askerî düşünürler hem de Rumeli Cephesi'nin önde gelen komutanlarından biri olan Süleyman Hüsnü Paşa tarafından da bu şekilde değerlendirilmiştir. Süleyman Hüsnü Paşa bu harekâtın aslında düşünüldüğü gibi zorlu olmadığını, çünkü General Gurko'nun karşısına çıkacak seyyar bir askerî gücün var olmadığını öner sürer.¹⁸³ Hatta eğer isteseydi, General Gurko'nun 4000 atlısıyla beraber Edirne'ye kadar inebileceğini dahi iddia eder. Ayrıca Şıpka gibi önemli bir noktanın savunması ile görevli birliklerin disiplinsiz ve az sayıda olduklarına dair

¹⁸³ Süleyman Hüsnü Paşa, **Umdet-ül Hakayık**, C. II, s.15.

bilgiler de mevcuttur. ¹⁸⁴ Bu görüşler süvari eksikliğinin ve savaşın ilk aylarındaki durumun vehametini anlamak açısından büyük önem arz etmektedirler.

Rus birliklerinin harekât sırasında karşılaştıkları tüm direniş noktalarına kendi istekleriyle yöneldiklerini görmekteyiz. Yani General Gurko bu süreçte Osmanlı süvarileri tarafından planında bir değişime gitmeye zorlanmamış, hedefi saptırılamamış ve elindeki sınırlı kaynakların harcamasını sağlayacak istenmeyen çarpışmalara itilememiştir. General Gurko tam olarak planlandığı gibi hızlı bir biçimde 7 Temmuz'da Tırnova'yı, 9-18 Temmuz muharebeleri sonucunda Hain Boğazı'nı ve son olarak da 18 Temmuz tarihinde Şıpka Geçidi'ni ele geçirerek hareketini sürdürmeyi başarmıştır. Bu bölgelerin ele geçirilmesi dışında yaşanan tüm çarpışmalar dikkate değmeyecek kadar küçüktür. General Gurko'nun Tuna'nın güneyine geçişi ile Şıpka Geçidi'nin ele geçirilmesi arasında geçen zaman dilimine de dikkat etmek gerekir. Bu süreçte Osmanlı hatlarının böylesine bir hızla yarılması ve en önemli Balkan geçidinin ele geçirilmesi açısından oldukça kısadır. Ancak Osmanlı ordusunun hızla ilerleyen ve ilerlediği her bölgede iletişim ağlarını keserek stratejik noktaları ele geçiren bu harekâta tepkisizliği açısından uzun bir süredir. Öyle ki gerçek bir tepkinin varlığını ancak Şıpka düştükten sonra görebiliyoruz.

Bu durum da birbirinden ayrı noktalarda kümelenmiş Osmanlı birlikleri arasındaki bağlantı kopukluğunun göstergesidir. Tüm bunların yaşanmasına sebep olan savunma anlayışı kâğıt üzerindeki artıları da sağlayamamıştır. Rus ordusu bu savunma noktalarına çatması durumunda dahi öngörülen derecede yavaşlatılamamıştı. Osmanlı ordusunun savunmasının belkemiği olan kaleler, çok değerli ve önemli miktardaki askerî rezervi kendilerinde toplamaktaydı. Ancak bunlara verilen tüm öneme karşın, 15 Temmuz'da Rus ordusunun batı kolu tarafından ele geçirilen Niğbolu Kalesi örneğinde olduğu gibi kaleler eskisi kadar güçlü bir savunma sunmaktan aciz durumdaydılar. Bu noktaların düşmesi önemli stratejik noktaların kaybının yanında, buralarda konuşlanan güçler büyük oranda mobilizasyonlarını yitirdiklerinden çok sayıda esir, silah ve başka birçok değerli kaynağın kaybına sebebiyet vermekteydiler. Örneğin; Niğbolu'da 7000 kadar Osmanlı askerinin esir

¹⁸⁴ Mahmud Celaleddin Paşa, a.g.e., s. 401.

düşmüş olması bu duruma iyi bir örnektir.¹⁸⁵ Rusçuk örneğinde ise Ruslar sadece bu kalenin etrafını çevirmekle yetinmiş ve buradaki Osmanlı güçlerini etkisiz hale getirmişlerdir. Dolayısıyla bu kalelerde bulunan askerler Rus komutasını cesaretlendirmekten başka işe yaramamış görünmektedirler. Ayrıca Plevne’de elde edilen başarılar artık kalelerin değil, akıllıca oluşturulmuş siper sistemlerinin önem arz ettiğini bize kanıtlar. Osmanlı ordusunun Rumeli’de elde ettiği en önemli başarı olan Plevne Müdafaası dahi, Gazi Osman Paşa’nın Vidin’den hareketiyle mümkün olmuştur. Yani savaş için daha önemsiz bir noktada bulunan bir kale yerine, çok daha önemli bir noktada ancak daha az korunaklı bir bölgenin tercih edilmesi, bu başarının temelini oluşturmuştur. Dolayısıyla savunma noktalarının oluşturulmasında tarihten gelen alışkanlıklar ve kalelerin yanında, Rus ilerleyişi de göz önünde bulundurulmalıydı. Gazi Osman Paşa’nın Plevne’ye hareketi tam olarak bu anlayışın bir sonucudur. Rus ilerleyişi karşısında ordunun merkezini güçlendirmek ve Rus ordusunu kuzeyden tehdit etmek amaçlanmıştır. Basit ancak doğru zamanda gerçekleştirilen bir birlik nakli ile mümkün hale gelen bu başarı, bizim için 19. yüzyılın sonunda hareketli savunmanın ve sahrada manevra kabiliyetinin önemini ortaya koyar.

Plevne muharebelerinin Rus ordusunun elini kolunu bağladığı ve onlara çok değerli en az dört aylık bir süreye mal olduğu konusunda tüm askerî tarihçiler hemfikir olsa gerektir. Ancak benzer bir sürecin Osmanlı ordusuna da yaşandığını söyleyebiliriz. Çünkü General Gurko’nun savaşın ilk evrelerinde Osmanlı ordusunun seyyar askerî gücünün zaafiyetinden faydalanarak Şıpka’yı ele geçirmesi ve orada tutunabilmesi, Osmanlı ordusu üzerinde benzer bir etkiye sebep olacaktır. Öncelikle geçidin bu şekilde düşmesi ordunun moraline önemli bir darbe olmuş ve bu beklenmedik durum Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa’nın azline sebebiyet vermiştir. Bu harekâtın ne derece etkili olduğunu açık bir göstergesidir. Ayrıca yine bu dönemde cepheye gönderilecek olan Süleyman Hüsnü Paşa da geçidi ele geçirmek için iki büyük taaruz gerçekleştirmek zorunda kalacaktır. Fakat geçidin Rus ordusuyla olan bağlantısını kesmek veya efektif biçimde taciz etmek işi de başırlamadığından, Ruslar Şıpka Geçidi’ni tutmayı başarmışlardır. Ablukanın tamamlanamamasında da süvari birliklerinin eksikliği önemli rol oynamıştır. Şıpka Geçidi’nin tekrar ele geçirilmesi

¹⁸⁵ Süer, a.g.e., s. 132.

için Osmanlı ordusu çok sayıda askerini burada kaybetmiş ve yine kısıtlı kaynaklarını buraya sevk etmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda Şıpka Geçidi Muharebeleri de Plevne'ye benzer bir etkiye sahip olmuştur denebilir. Sadece Birinci Şıpka Muharebeleri sırasında dahi Osmanlı ordusunun 7000 kişiye varan bir kaybının olduğunu belirtmek gerekir.¹⁸⁶

Görüldüğü üzere savaşın ilk safhalarında Rumeli'de elde edilecek neredeyse tüm askerî başarı ve başarısızlıklarda süvari birlikleri önemli rol üstlenmişlerdir. 19. Yüzyılın önde gelen süvari harekâtlarından biri olan bu ilerleyişin mümkün olmasında Osmanlı ordusunun yeterli süvari askerine sahip olmaması ve ihtiyaç duyulan süvarilerin zamanında bölgeye yetiştirilememesi önemli etkenlerdendir. Osmanlı tarafınca savaş planlamasının gerekli düzeyde yapılamamış olması ve ulaşım yollarının kısıtlılığı buna sebep olmuştur. Ayrıca bölgedeki demiryollarının yabancı şirketlerce işletiliyor olması da, savaş boyunca birliklerin hızla taşınmasının önünde önemli bir engel teşkil etmiştir. Umdet-ül Hakayık'da Süleyman Hüsnü Paşa bu durumdan açıkça şikâyet etmiş ve bu yolların yönetiminin savaş süresince orduya devredilmesinin gerekliliğini savunmuştur.¹⁸⁷ Ayrıca savaş boyunca diğer ordulardan devşirilen süvari alaylarının da hem hayvan hem de er sayısı açısından gerekenin çok altında olduğu görülmüştür. Yani barış zamanında birer süvari alayı olarak kayda geçen bu birlikler, savaş sırasında iş görmez bir durumda bulunuyorlardı. Bu durum yine savaş zamanında farkedilmiş olacak ki, birlikler gerekli bölgelere sevk edilmeden bunların ihtiyaçlarının tamamlanması yoluna gidilmiş, bu da savaş sırasında çok değerli zamanın kaybedilmesine yol açmıştır. Bu açıdan Rusların hızlı ilerleyişini 1870-71 yılında Alman süvarilerinin etkisiz Fransız süvarileri karşısındaki başarılarına benzetmek mümkündür. Çünkü her iki savaşta da bir tarafın güçsüzlüğü diğer tarafın parlamasına sebebiyet vermiştir.

Savaşın bu safhasının süvariler hakkında bize gösterdiği bir diğer durum ise, yeni teknolojik gelişmelerle taktik anlamda giderek gücünü yitiriyor olsa da, artan ordu mevcutları, büyüyen cephele ve karmaşık askerî harekâtlar içerisinde süvari birliklerinin 19. yüzyılın sonralarında hala büyük önem arz ettikleridir. Rus ordusunun

¹⁸⁶ **Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918**, s.202.

¹⁸⁷ Süleyman Hüsnü Paşa, **Umdet-ül Hakayık**, C.V, s. 435.

Rumeli’de elde ettiği bu avantaj tamamen süvari birliklerinin efektifliği, inisiyatif almayı bilen bir komuta kademesi ve etkisiz bir Osmanlı savunmasının sonucudur. Bu zorlu sınavda Osmanlı süvarisinin yokluğu ve Osmanlı savunma planının pasifliğinin savaşın sonucunda direkt etkili olduğu ve Osmanlı askerî gücü için telafisi güç bir darbe indirdiği ortadadır.

3.3.3. Muharebe Dışı Görevlendirmelerde Osmanlı Süvarisi

Yukarıda da vurgulandığı üzere savaşın ilk safhası Plevne ve şıpka geçitlerinde her iki ordunun da gücünün önemli bir kısmını yoğunlaştırmak zorunda kalmasıyla geride kalmış oldu. Plevne’de Gazi Osman Paşa’nın inatçı savunması karşısında Rus komuta kademesi daha fazla ilerlemeyi göze alamayarak, Rus ordusunun takviyesi ve bir an önce Plevne’nin ele geçirilmesi için planlarında değişikliğe gittiler. Osmanlı ordusu da bu durumu fırsat bilerek hem ihtiyaçlarını karşılamaya hem de bu kısa sürede kaybettiği bölgeleri tekrar almaya çalışacaktı. Aynı zamanda Osmanlı ordusu da askerî gücünün büyük bir bölümünü Plevne’ye yavaş bir hızla da olsa yönlendirmeye başlayacaktı. Bu süreçte hızlı harekâtlara tanık olmak mümkün değildir. İlk dönemdeki başarısızlıklar üzerine cephe komutanı olarak atanan Mehmet Ali Paşa’nın Tuna çark Ordusu ile gerçekleştirdiği başarılı muharebeler olmuşsa da, bunlar savaşın gidişatına etki edecek sonuçlar doğurmaktan uzak ve küçük çaplı kazanımlar olarak göze çarpmaktadırlar.

Bu süreçte her iki tarafta da görülen bu duraksama hali, süvari birliklerinin faaliyetlerini farklı yönlerde yoğunlaştırmalarına sebep olacaktır. İki tarafça da piyade ve topçu birlikleri belli bölgelerde yoğunlaştırılırken, süvari birliklerinin cephenin her bölgesinde, cephe ilerisi ve gerisinde önemli görevler üstlendiklerini görmekteyiz. Süvari birliklerinin muharebe dışı rollerinin ön plana çıktığı bu süreç bize Osmanlı süvarisini incelemek adına önemli bilgiler ortaya koyar. Bu dönemde süvari birlikleri tarafından üstlenilen görevlerin başını keşif hareketleri çekmektedir. Özellikle zaman geçtikçe asker sayısını arttıran Rus ordusunun bu gücü hangi noktalarda topladığını anlamak ve eldeki sınırlı askerî kaynağını doğru noktalara kanalize edebilmek açasından, Osmanlı komuta merkezinin doğru bilgilerle beslenmesi büyük bir önem arz etmekteydi. Rumeli Cephesi’nde süvarisizlikten keşif hareketlerinin piyadeler

tarafından yürütldüğü dahi olmuştur.¹⁸⁸ Ancak genel manada keşifler süvari birliklerinin sorumluluğundaydı. Bu dönemde ciddi bir muharebeye girişmeksizin bilgi edinme usulleri uzaktan gözetleme ve yerli halktan bilgi almak ile mümkün oluyordu. Bunların yanında uluslararası ilişkiler yoluyla dış basından veya konsolosluklardan da bilgi edinmek mümkündü.

Tüm bu bilgi edinme yolları yanıltıcı olabildiğinden, büyük harekâtlar öncesinde Osmanlı ordusunca en sık uygulanan bilgi edinme yöntemi keşif harekâtları olmuştur. Bu harekâtları sıradan keşif kolları ile keşif taaruzları olarak ikiye ayırmak gerekir. Keşif taaruzları, sıradan bir keşif kolundan daha büyük, bir taaruz gücünden ise daha küçük olacak şekilde oluşturulmuş birliklerce gerçekleştirilmekteydiler. Osmanlı ordusunun Rumeli’de hayata geçirdiği keşif taaruzlarında piyade, süvari ve topçu sınıfları bir arada sevk edilmişlerdir. Ancak düşmanın tespit edilmesi ve bu kolların manevra kabiliyetinin yüksek olması gerektiğinden, birliklerin büyük bir kısmını süvariler oluşturmuştur. Hatta duruma ve karşıdaki düşman gücüne göre bu taaruzların sadece süvari birlikleri tarafından gerçekleştirildiklerini de görmekteyiz. Belgelerde ve dönemin kaynaklarında bu taaruz faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşmak mümkündür.

Osmanlı süvarisinin keşif sırasında karşılaştığı düşman süvarilerine karşı gösterdiği üstün performans göze çarpar. Rumeli’de gerçekleştirilen başarılı keşif harekâtlarında ön plana çıkan isimler de olmuştur. Bunlardan biri Dilaver Paşa’dır. Dilaver Paşa özellikle emrindeki Çerkez süvarileriyle irili ufaklı çok sayıda başarılı keşif gerçekleştirmiştir.¹⁸⁹ Dilaver Paşa’nın öne çıkan keşif harekâtlarından biri, 17 Eylül 1877 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu keşif hareketinde Dilaver Paşa yalnızca 200 Çerkez süvarisi ile Pirgos üzerine hareket etmiş, burada 4 bölük Rus piyadesi ile 2 bölük Rus süvarisi ile karşıkarşıya gelmiştir. Belgede verilen bilgilere göre, çatışmalar sonucunda Rus tarafı 200’ü aşkın kayıp vermişlerdir. Bunun yanında iki Rus ve iki Bulgar askeri de esir edilmiş, 80 kadar sığır ele geçirilmiştir. Osmanlı

¹⁸⁸ Sofya’dan beklenen askerin gelmediği ve süvarisizlikten keşif yapılamadığı, 1293, ATASE, ORH-105-19.

¹⁸⁹ Mirliya Dilaver Paşa’nın Pirgos üzerine keşif harekâtına dair, 18.07.1293, ATASE, ORH-4-19-241.

askerinin kaybına ise yer verilmemiştir.¹⁹⁰ Bu denli yüksek sayıdaki düşman askerine karşı durulabilmesi ve tüm bu esir ve hayvanların ele geçirilebilmesi, Osmanlı süvarisinin bu tarz muharebelerdeki maharetinin önemli bir örneğidir. Dilaver Paşa'nın bir başka keşif hareketinde ise bir Rus teğmenin bir Çerkez süvarisi tarafından çadırına kadar takip edildiği ve burada kılıç ile öldürüldüğü gibi bir anekdot dahi mevcuttur.¹⁹¹

Bu bilgiler ışığında öncelikle Osmanlı ordusunca gerçekleştirilen keşif harekâtlarının çok amaçlı olduklarını belirtmek gerekir. Asıl amacın düşmanın yerinin ve gücünün belirlenmesi olmasının yanında, eğer fırsat ele geçirilirse bu taaruzlar şiddetlendirilebiliyordu. Yani keşif taaruzunu yöneten subaylar inisiyatif kullanabilmekteydiler. Böylece geri çekilen düşman karşısında daha çok ilerlemek ve düşman hattının derinliklerinden daha belirleyici bilgiler elde etmek mümkün oluyordu. Bu takip genelde hava kararmadan nihayete erdirilmekteydi. Çünkü havanın kararması bulunmaları gereken noktadan çok daha ileriye hareket etmiş olan Osmanlı askerini tehlikede bırakabilirdi. Ayrıca bunların karanlıkta gözlem yapması da mümkün olmadığından takibe devam etmenin bir manası kalmıyordu. Önemli olan kısa sürede mümkün olan en büyük verimi elde etmektir.

Keşif taaruzlarına verilebilecek örneklerden biri 23 Eylül 1877 tarihinde gerçekleştirildi. Harekâtın amacı Gabrova bölgesi üzerinden bilgi elde etmektir. Bu görev için 200 Çerkez süvarisi ve 2 bölük de piyade ayrılmıştı. Bu birlikler, Yantra'da Rus ve Bulgar güçlerini bölgeden uzaklaştırmış, buralarda yağma hareketlerinde bulunmuş ve bir bölümünü de yakmışlardır. Bu harekât sırasında gerektiğinde düşman üzerine gidilebileceği de birliklere emredilmiştir.¹⁹² Dolayısıyla yukarıda belirttiğimiz gibi hem piyade ve süvari iş birliği hem de keşiflerde fırsatların mümkün olduğunca değerlendirilmesi serbestliği, bu keşif hareketinde açıkça görülmektedir. Düşman karakolları üzerine sıklıkla gerçekleştirilen bu taaruzların yıpratıcı bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür.

¹⁹⁰ Dilaver Paşa'nın Pirgos üzerine keşif harekâtı, 05.07.1293, ATASE, ORH-101-87.

¹⁹¹ Dilaver Paşa'nın Kadı Karyesi'ne gerçekleştirdiği keşif, 10.07.1293

¹⁹² Gabrova üzerine keşif, 11.07.1293, ATASE, ORH-101-16.

Keşif harekâtları esnasında Osmanlı süvarisince tüfekler etkili biçimde kullanıldığı gibi, gerektiğinde düşman süvarisi üzerine kılıçlarla hücum edildiği de görülmektedir. Bu hücumların oldukça başarılı örneklerine rastlamak mümkündür.¹⁹³ Bu tür taaruzlarda genellikle çok sayıda silah, erzak ve esir de elde ediliyordu. Sürekli yürütülen bu operasyonlar sayesinde düşman ileri karakolları mümkün olduğunca baskı altında tutulmuştur. Gözden geçirebildiğimiz evraka bakılırsa, keşif taaruzları sırasında kaybedilen asker sayısı da Rus kayıplarının yanında oldukça düşük miktarlardadır. Bu durum Osmanlı süvarisince mümkün olduğunca faydalanılmaya çalışılan sürpriz faktörünün bir etkisi olabilir. Tüm bunları belirtmekle birlikte, bu tür çatışmaları karşılıklı kaynaklarla incelemek oldukça güç olduğundan, gerçekleştirilen keşif hareketlerinin başarısında abartıların da mevcut olabileceğini göz önünde bulundurmak gerekir.

Keşif taaruzları ve sıradan keşif harekâtları sırasında özellikle Osmanlı süvarisinin düşman süvarileriyle karşıkarşıya geldiği durumlarda oldukça yaygın bir biçimde uyguladığı bir taktik de göze çarpar. Bu tür tesadüf muharebelerinde, Osmanlı süvarisi ellerindeki ateşli silahların menzilini kendi avantajlarına kullanarak, düşman üzerine ateş eder biçimde geri çekilmeye başlarlar. Buradaki nihai amaç düşman süvarisi ile girişilecek bir ateş düellosundan kaçınarak zaiyatı en aza indirmek ve çok daha avantajlı bir mevkiye düşmanı karşılamaktır. Bu hareket sırasında düşman süvarisinin takibi eğer devam edecek olursa, bu birlikler genelde ya ormanlık bir alanda gizlenmiş Osmanlı piyadesinin veya süvarisinin ani ateşiyle ya da yine bölgede uygun bir mevkiye mevzilenmiş olan Osmanlı topçusunun baskın ateşiyle karşılaşmaktaydılar. Bunun örneklerini harbin başlangıcından son evrelerinde kadar her aşamada görmek mümkündür. Bu taktik General Gurko'nun ileri hareketi sırasında Rus süvarilerini pusuya düşürmek amacıyla da kullanılmış ve kendine yabancı kaynaklarda yer bulmuştur. Bu taktik yabancı bir kaynaktan geriye doğru kaçışan Osmanlı süvarilerinin bir anda iki yana açıldıkları ve Rus süvarilerini Osmanlı topçusuyla yüzyüze bıraktıkları şeklinde aktarılmıştır.¹⁹⁴ Böylelikle Türk süvarisinin geleneksel savaş taktiklerinden biri olan klasik bir taktiğinin benzerinin 1877-1878

¹⁹³ Dilaver Paşa'nın Kosova Karyesi civarında gerçekleştirdiği keşif, 10.07.1293, ATASE, ORH-4-19-239.

¹⁹⁴ Epanchin, a.g.e., s. 73.

Osmanlı-Rus Savaşı sırasında da oldukça yaygın ve başarılı biçimde uygulandığını görmekteyiz. Hatta bu taktiğin dönemin ateşli silahlarının sağladığı avantajlara uygun düşecek biçimde geliştirildiğini de söyleyebiliriz. Örneği; Katselevo üzerine gerçekleştirilen bir keşif harekâtında düşman süvarisi tam dört kez pusuya düşürülmüştü.¹⁹⁵

Osmanlı süvarilerinin üzerine düşen bir diğer vazife de düşman süvari gücünün faaliyetlerini mümkün olduğunca kısıtlamaktı. Rus savaş planının yapısı gereği Rus süvari birliklerine büyük bir görev düştüğünü belirtmiştik. Karşılıklı keşif hareketleri dışında Rus süvarileri yerel halk üzerinde korku yaratıyor, yağma hareketlerinde bulunuyor ve propaganda faaliyetleri yürütüyorlardı. Rus süvarilerinin özellikle ele geçirilen bölgelerde yerel halkın hayvanlarından istifade ettiği, bölgedeki müslüman halkı kaçmaya zorladığı veya katlettiği ve bunlardan elde edilen ganimetlerle de Bulgar milislerinin silahlandırıldığı görülmektedir. Bu yerel ve küçük hareketler hem önemli bilgilerin elde edilmesinde hem de halkın desteğinin sağlanması noktasında, Rus ordusunun ilerleyişine büyük bir katkıda bulunduğunu ortadadır. Bu faaliyetleri özellikle etkili kılan ise bölge halkının bir bölümünün Rus ordusuna kurtarıcı gözüyle bakmasıdır. Rus süvarileri tarafından ele geçirilen silahlarla silahlandırılan Bulgar milisleri, Rus ordusunun bu yağma ve korku yayma planında önemli rol üstlenmişlerdir. Dolayısıyla bu durum birbirini besleyecek biçimde giderek büyümüş ve Osmanlı ordusu için ciddi bir sorun teşkil etmiştir.

Ordunun cephede tutunmasını zorlaştıracak bu tür faaliyetler ancak Osmanlı süvarisi tarafından önlenebilirdi. Bu tür harekâtlar doğaları gereği oldukça hızlı ve küçük gruplarla yürütüldüğünden, piyade veya topçu birlikleriyle bunların önüne geçilmesi imkânsızdı. Osmanlı süvarileri ise henüz ordunun temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek sayı ve kalitede olmadıklarından, bu tür yağma hareketlerinin önüne geçmekten aciz kalmışlardır. Özellikle Osmanlı ordusunun hızla çekilmek zorunda kaldığı bölgelerde bu durum yerel müslüman halkın büyük zarar görmesine sebebiyet vermiştir. Rus Kazak süvarileri tarafından yürütülen bu faaliyetlerin önüne geçilememesi çok zor şartlarda hayatlarını kurtarmaya çalışan kalabalık bir göçmen

¹⁹⁵ Katselevo üzerine düzenlenen harekat, 04.09.1293, ATASE, ORH-103-16.

dalgasının harekete geçmesini tetiklemiştir. Bu durum da hem insani açıdan büyük acılara sebep olmuş hem de lojistik açıdan Osmanlı ordusu üzerinde oluşacak negatif etkilere sebebiyet vermiştir. Hâlihazırda çok yavaş işleyen cephe gerisindeki ulaşım yolları büyük halk yığınları tarafından doldurulmuş ve çoğu zaman da bu halk yığınlarının korunabilmesi için Osmanlı ordusu fazladan önlemler almak zorunda kalmıştır.

Rumeli Cephesi'nde düşman süvarileriyle gerçekleştirilen çarpışmalarda ve keşif operasyonlarında Osmanlı süvarisinin nispeten başarılı bir performans sergilediği söylenebilir. Yukarıda da bahsi geçen Dilaver Paşa gibi komutanlar bu harekâtlar sırasındaki başarılarıyla ön plana çıkmışlardır. Ancak bu başarılar bireysel veya bölgesel olmaktan ileri gidememiş, stratejik ölçekte savaşın gidişatına etki edememişlerdir. Bunda gerçekleştirilebilen etkili keşif hareketlerinin sayıca azlığı ve bilgi edinme konusunda yaşanan güçlükler önemli rol oynamışlardır. Büyük harekâtlar öncesinde Osmanlı istihbaratının yetersizliği ve yine büyük ölçekli harekâtlar sırasındaki irtibatsızlık bize bu durumu açıkça gösterir.

Rumeli Cephesi'nde Osmanlı süvarisinin etkin biçimde istihbarat elde edememiş olmasının önde gelen sebeplerinden birisi süvari sayılarının azlığıdır. Bu birlikler ilerleyen süreçte çeşitli bölgelerde takviye edilmeye çalışılmışsa da bu açığın kapatılması mümkün olmamıştır. Bu birliklerden yararlanılırken, nizamiye ve hassa süvarilerine dahi dışarıdan erlerin alınmasıyla, bu birliklerdeki nizamın da büyük ölçüde bozulduğu savunulabilir.¹⁹⁶ Bu durum da muavene ve nizamiye arasındaki farkın oldukça azalmasına sebebiyet vermiştir. Ancak bu önlemler de ihtiyacın giderilmesine yetmeyecektir. Bu sebeple büyük bir hızla muavene süvarisi toplanması yoluna gidilmiştir.¹⁹⁷ Ancak tüm bunlarla dahi Vidin'den Karadeniz kıyılarına kadar çok büyük bir mesafede efektif biçimde bilgi edinilmesi ve düşmanın keşif kollarını karşılanabilmesi mümkün olmamıştır.

¹⁹⁶ Mostar, Nikşik, Hersek'te bulunan fazla er ve hayvanların hassa süvari alaylarına dâhil edilmesi, 13.04.1293, ORH-107-211.

¹⁹⁷ Rumeli'de toplanacak Çerkez süvarisi için 5000 Winchester tüfeği hazırlanması, 07.02.1293, ATASE, ORH-105-62.

Rumeli’de Osmanlı süvarisinin olumlu etkisinin giderek azalmasında ihtiyaç dolayısıyla sürekli olarak sayıları arttırılan muavene süvarileri önemli rol oynamıştır. Bunların bazılarında verim elde edilmişse de, genel olarak incelendiğinde bu birliklerin böylesine bir savaşta Osmanlı ordusunun süvari ihtiyacını karşılamaktan uzak oldukları ortadadır. Osmanlı ordusundaki muavene süvarileri, Rus ordusunda görev yapan Kazak süvarilerine benzetilebilir. Ancak Osmanlı ordusuna katılan bu süvariler Rus Kazak süvarileri gibi orduya entegre edilememişlerdi. Yani orduda geçici birlikler olarak görev alıyorlardı. Bu durum dolayısıyla bu birliklerde disiplinsizlik had safhaya varabiliyordu. Muavene süvarileri arasında cesaretleriyle ünlenmiş Suriye’den gelen Arap süvarilerinin, kendilerine karşı açılan ilk topçu ateşi karşısında hücum kolunu terk ederek kaçmaları süvari muavenelerinin durumunu açıkça ortaya koyar.¹⁹⁸ Bu durum tamamen disiplinsizlikle alakalıdır. Bu disiplinsizlik kendini savaşın pek çok noktasında göstermiştir. Süleyman Hüsnü Paşa Dedeoğlu’na çıktığında kendisinin cephede olan bitenler hakkında neredeyse hiçbir bilgisi bulunmadığını, Edirne valisinden bilgi almak istediye de onun da kendisi gibi cephedeki durumdan habersiz olduğunu, bunun üzerine yanındaki bir grup Çerkez süvarisini bölüştürmek istediğinde ise bunların birbirlerinden ayrılmayı reddettiğini aktarmaktadır.¹⁹⁹

Görüldüğü gibi sıradan ve çok yönlü bir keşif görevinin gerçekleştirilmesi dahi bu birliklerle mümkün olamayabiliyordu. Dolayısıyla bu birlikler istediklerinde emir komuta zincirini kırabiliyorlardı. Bu durum da onları hem subaylar hem de diğer erler arasında güvenilmez bir konuma oturtmaktaydı. Ayrıca ilk bölümde üzerinde durulduğu üzere bu noktada yeni nesil ateşli silahların özellikle disiplinsiz süvari birlikleri üzerindeki etkisi ön plana çıkar. Yukarıda bahsi geçen ilk top ateşinin şarapnel olduğunu Süleyman Hüsnü Paşa bizlere aktarmaktadır. Yeni nesil topçu ateşinin özellikle disiplinsiz süvari birliklerinin morali üzerindeki etkisi, bu örnekte açıkça görülmektedir.

Bazı muavene süvarilerinin en ufak bir tehlike anında isteksizlik göstermesi, muharebeler esnasında da bunlara güvenilerek inisiyatif alınmasının önüne geçmiştir.

¹⁹⁸ Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdet-ül Hakayık*, C. V, s. 429.

¹⁹⁹ Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdet-ül Hakayık*, C. II, s. 23.

Dolayısıyla bazı durumlarda bu birliklerin varlığı ile yokluğu bir görülmüştür. Osmanlı subaylarının planlarını bu muavene birlikleri üzerine kurmaktan kaçındıklarını söylemek mümkündür. Bunların yanında özellikle savaş ilerledikçe yaşanan silah ve mühimmat sıkıntısı da hâlihazırda zor durumda bulunan Osmanlı süvarilerinin performansını baltalayacaktır. Öyle ki Filibe’de bulunan süvariler için gerekli Winchester süvari tüfeklerinin bulunamadığı ve bu durumun önüne geçebilmek için piyade tüfeği olarak tasarlanmış olan Peabody-Martini tüfeklerinin namlularının kesilerek süvarilere dağıtıldığını görmekteyiz.²⁰⁰ Süvari birliklerine gereken silahın verilememesi bu birliklerin savaş kabiliyetini düşürmekteydi. Ancak bunun birliklerin morali üzerinde de önemli etkileri olduğunu unutmamak gerekir. Özellikle muavene süvarisi silahsız kaldığında firar etmekten çekinmiyordu.

Muavene askerlerinin istem dışı sürekli olarak arttırılmasının yanında, Osmanlı nizamiye süvarisine de bir parantez açmak gerekiyor. Osmanlı nizamiye süvarilerinin 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde büyük savaşlar sırasında üstlenmeleri gerekecek olan görevlere ve koşullara uygun biçimde eğitilmedikleri daha önce belirtilmişti. Ancak klasik dönemde oldukça süvari ağırlıklı bir orduya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu’nda, 19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde donanımlı süvari askeri yetiştiremediği görülüyor. Bu durumun bir benzeri at yetiştirmek konusunda da görülmektedir. Bu iki durum bir bilgi birikimi kaybını ortaya koyar. Bu noktada imparatorluğun sahip olduğu hayvan ve insan kaynağından yararlanamadığı meselesi ortaya çıkar ki, bu konuda Süleyman Hüsnü Paşa’nın dile getirdiği düşünceler oldukça aydınlatıcıdır.

Süleyman Paşa Osmanlı ordusunun askere alım sistemini eleştirirken, Osmanlı tebaasının askerî anlamda çeşitli sınıflara eğilim ve yatkınlık gösterebilecek farklı kesimlerinin, askere alım aşamasında hesaba katılmadığının üzerinde durur. Süleyman Hüsnü Paşa, ata binmeye çok yatkın bazı Anadolu, Arabistan ve Kürdistan ahalisinin piyade ve topçu sınıflarına alınırken, hayatı boyunca küçük bir hayvana dahi binmemiş ahalinin süvari sınıfına aldındığından şikâyet eder.²⁰¹ Süleyman Paşa’nın bu konuda bizlere aktardığı bilgiler ışığında askere alım sisteminin sadece süvariler için değil,

²⁰⁰ Filibe’de süvariler için Martini tüfeklerinin kesilmesi, 10.07.1293, ATASE, ORH-108-131.

²⁰¹ Süleyman Hüsnü Paşa, **Umdet-ül Hakayık**, C. III, s. 185-186.

ordunun tüm sınıflarını olumsuz etkileyecek biçimde işlediğini söylemek mümkündür. Bu durum da Osmanlı süvarisinin cephede üzerine düşen görevleri yerine getirememesinde askerî eğitim ve ekonomik sorunlardan daha derinde bir yapılanma sorunu olduğunu gözler önüne serer. Rumeli’de süvari birliklerinin başarısızlığının yanında, Rumeli ordusunun komuta kademesindeki anlaşmazlıklar ve kişisel sorunların da ordunun savaş kabiliyetini büyük oranda düşürdüğünü gözden kaçırmamak gerekir. Kişisel sorunların komutanlar arasında yardımlaşmanın dahi önüne geçtiği olmuştur.

Rumeli Cephesi’nde bu nispeten durağan zaman dilimi üçüncü başarılı Plevne Savunmasının sonrasında, 10 Aralık 1877 tarihinde Gazi Osman Paşa tarafından gerçekleştirilen Rus ablukasını yarma girişiminin de başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından son bulmuştur. İlerleyen süreçte Rus ordusunun ilerleyişi ancak Yeşilköy’de durdurulabilecektir. Bu da askerî değil daha çok diplomatik yollarla başarılmıştır. İlerleyiş sırasında Osmanlı ordusunun büyük oranda paralize olduğu görülmektedir. Sofya’dan ve Balkan hattından geri çekilme sırasında Fethiye ve Nusretiye Süvari Alayları’nın Rus ilerleyişi karşısında gösterdikleri perdeleme gayreti dışında, savaşın nihayete ermesine kadar geçen kısa sürede oldukça yıpranmış olan Osmanlı süvarisi için dikkate değer, olumlu bir harekete rastlanmaz.

Bahsi geçen çekilme süresince Osmanlı süvarisinin içerisinde bulunduğu durum sebebiyle Rus ilerleyişi karşısında varlık gösterememesinin yanında, bunların bir kısmının Osmanlı ordusunun yeniden tutunma gayretlerine ve yerel halka önemli zararlar verdiğini de vurgulamak gerekir. Özellikle tamamen ganimet elde etmek amacıyla savaşa katılmış olan bazı muavene süvari grupları, daha Rus ordusu gelmeden müslüman-gayrimüslim ayırt etmeksizin her fırsatta yağmalama faaliyetlerine girişmişlerdir. Savaş sırasında yerlerinden edilmiş ve kabileler halinde kaçmaya çalışan halk üzerinde bu faaliyetlerin yıkıcı bir etkisi olmuştur. Bu durum Osmanlı ordusunun kendi bünyesindeki birliklere karşı önlem almasını zorunlu kılmıştır. Hâlihazırda az sayıda bulunan nizamiye süvarilerinin bir kısmı bu yağmacı birlikleri durdurmak üzere görevlendirilmişlerdir. Dolayısıyla süvari eksikliğinin giderilmesi için toplanan muavene süvarilerinin savaşın pek çok aşamasında Osmanlı ordusunun aleyhine hareket ettiğini belirtmek mümkündür. Bu durum savaş sırasında

bir tür kısır döngüye dönüşmüştür. Savaşın son safhasında ise artık ordudaki disiplinin ortadan kaybolması ile tamamen düşmancasına hareket ettikleri görülmektedir. Muavene süvarilerine güvensizliğin değerlendirilmesi açısından Rumeli Cephesi'nin son günleri gerçekten ders niteliğindedir.

3.3.4. Rumeli Cephesi Muharebelerinde Osmanlı Süvarisi

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda vuku bulan muharebelerle ilgili eserlerde, her okurun karşılaşacağı klasik bir yorum bulunmaktadır. Bu yorum da neredeyse tüm başarılı Osmanlı savunması ardından gerçekleştirilemeyen takip harekâtı üzerinedir. Benzer yorumlara yakın dönemde kaleme alınmış araştırma eserlerinde veya dönemin komutanlarının eserlerinde ratslamak mümkündür. Bu durum küçüklü büyüklü birçok muharebenin sonuçsuz kalmasının temel sebeplerinden biri olarak gösterilir. Plevne'den Eski Zağra'nın ele geçirilmesine kadar savaşın pek çok safhasında bu durumun çeşitli örnekleri görülür. Örneğin; Plevne önünden üç defa başarısızlığa uğrayarak çekilmek zorunda kalan Rus ordusu, bu çekilmeler esnasında hiçbir ciddi takip harekâtına maruz kalmamıştır. Bu durum Gazi Osman Paşa'nın dahi çeşitli noktalarda eleştiri almasına yol açmıştır. Dolayısıyla süvari sayısının yetersizliği, Osmanlı ordusunun muharebe sonrasında varlık göstermesini büyük ölçüde engellemiştir. Tüm bunlar üzerinde durulurken, bu dönemde savaşın dinamikleri açısından Napoleon Savaşları'nda olduğu gibi süvarilerin büyük zaferlerine veya günler süren görkemli takip harekâtlarına rastlamanın neredeyse imkânsız bir hale geldiğini de unutmamak gerekir. Bu durum her iki taraf için de geçerli olmakla birlikte, Osmanlı süvarisi için daha da ön plana çıkmaktadır.

Rumeli Cephesi'nde Osmanlı ordusunun savunma anlayışından sıyrılarak, taaruz haline geçtiği belli başlı evreler olmakla birlikte, bunlar oldukça kısa soluklu ve genelde etkisiz olmuşlardır. Şıpka Muharebeleri bu halin önemli bir bölümünü teşkil eder. Ancak Şıpka geçidinin coğrafi özellikleri ve burada yaşanan siper savaşları sebebiyle Osmanlı süvarisinin önemli bir hareketi görülmez. Gerçi burada dahi Çerkez süvarilerinin belli noktalardan Rus siperlerinin ardına sarkabileceği düşüncesi ortaya çıkmışsa da, bu girişimin önemli bir sonucu olmadığı ortadadır.²⁰² Bu bağlamda

²⁰² Süleyman Hüsnü Paşa, *Umdet-ül Hakayık*, C. II, s. 44.

Rumeli Cephesi'nde Osmanlı süvarisinin taaruz hareketlerine katılmasının ve önemli başarılar elde etmesinin önünde çok sayıda engel bulunduğunu belirtmek gerekir. Dolayısıyla tüm bu etkenler sebebiyle Osmanlı süvarisinin önemli roller üstlendiği muharebeler oldukça az sayıda olmuştur. Bu sebeple belli başlı örnekler üzerinden Osmanlı süvarisinin değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Aksi halde benzer sonuçların, farklı tarihlerde ve isimler altında tekrar edilmesi hatasına düşülmüş olur. Bu da tezin amacına hizmet etmeyecektir.

3.3.4.1. Osmanlı Süvarisinin Bir Panoraması: Curanlı Muharebesi

Curanlı Muharebesi, Süleyman Hüsnü Paşa'nın Karadağ'dan dönüşünün ardından, Eski Zağra üzerine gerçekleştirilecek taaruz planının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Eski Zağra üzerine taaruzu, Süleyman Hüsnü Paşa ile Yeni Zağra'da bulunan Müşir Rauf Paşa komutasındaki birliklerin birleşerek gerçekleştirmeleri planlanmıştı. Dolayısıyla büyük birlikler arasında koordinasyonu zorunlu kılan bir harekâtı ve bu birlikler arasındaki iletişim harekâtın başarısında önemli rol oynayacaktı. Müşir Rauf Paşa, 30 Temmuz günü Yeni Zağra'yı terk ettikten kısa bir süre sonra, burası General Gurko tarafından ele geçirildi. Bu fırsatın hızla değerlendirilmesi Rus ordusunun bölgede rahatça hareket edebildiğinin ve Osmanlı ordusunun hareketlerinden ne derece haberdar olduğunun önemli bir göstergesi olsa gerektir. General Gurko, Yeni Zağra'da bulunan güçsüz savunmacıları hızla etkisiz hale getirdikten sonra hızla Müşir Rauf Paşa'nın peşine düşmüştür.²⁰³

Müşir Rauf Paşa, bu süreçte geride bıraktığı bölgede yaşananlardan habersiz durumdaydı. Ayrıca planlananın aksine Süleyman Hüsnü Paşa ile de iletişim kurmak mümkün olmamıştı. Eski Zağra'ya doğru harekete geçirilen süvariler de sadece Süleyman Paşa'nın emrindeki birlikleri görmekle yetinmiş, bunların kendilerine doğru hareket ettiğini varsayarak hızla geriye dönmüş ve Müşir Rauf Paşa'nın yanlış bilgilendirilmesine sebep olmuşlardır. Bu bilgiler ışığında General Gurko karşısında daha avantajlı bir durumda olacağını düşünen Müşir Rauf Paşa çarpışmayı kabul etmiş, Curanlı bölgesinde askerlerini mevzilendirmiş ve böylelikle Curanlı Muharebesi vuku

²⁰³ Süer, a.g.e., s. 189.

bulmuştur. Rauf Paşa'nın elindeki süvari gücü 1500 milis ve biri nizamiye diğeri redif olan iki bölük süvariden oluşuyordu.²⁰⁴ Muharebe karşılıklı hücumlara sahne olmuş, Osmanlı süvarileri özellikle Eski Zağra'dan General Gurko kuvvetlerine yardım amacıyla çıkartılan top ve süvari birliklerinin üzerine etkili hücumlar gerçekleştirerek onları püskürtmüşlerdir. Bunun üzerine daha sonra bir yardım kolu daha harekete geçirilmiştir. Bu kuvvet 1. ve 3. Bulgar Milis Taburları, 9. **Hussar** Süvari Alayı, 8. **Dragoon** Alayı ve bir süvari bataryasından ibaretti.²⁰⁵ Bu kuvvetler de bölgede ormanlık alanda gizlenmiş Osmanlı süvarisinin taaruzuna uğradılar. İlk anda bu taaruz oldukça etkili olmuşsa da düşmanın sürekli takviye alması sebebiyle Osmanlı süvarisi geriye çekilmek zorunda kalmıştır. Müşir Rauf Paşa ve General Gurko kuvvetleri arasındaki bu muharebenin belirleyicisi cephe ve ordular arasındaki koordinasyon olmuştur. Saatler süren çatışmalar sonunda Rauf Paşa cephe yetersizliği ve kendisine doğru harekete geçtiğini sandığı Süleyman Paşa kuvvetlerinin bir türlü ortaya çıkmaması dolayısıyla geri çekilmek zorunda kalmıştır. Savaş sonunda Osmanlı ordusunun kayıpları yaralı ve şehit olarak 2200 gibi büyük bir sayıya ulaşmış bulunuyordu.²⁰⁶

Curanlı Muharebesi'nde Osmanlı süvarisinin genel bir tablosunu görmek mümkündür. Osmanlı süvarisi yine kendisinden daha güçlü düşman birliklerine karşı efektif hücumlar gerçekleştirmeyi başarmış, ancak savaşın sonucuna etki edememiştir. Çünkü bu dönemde süvarinin belirleyici hücum etme yeteneği bulunmamaktaydı. Dolayısıyla bu hücumların etkili piyade ve topçu ateşiyle desteklenmesi gerkeiyordu. Ancak cephesizlik sebebiyle bu da mümkün olmamıştı. Gerçekleştirilen hücumların dışında, süvarilerin Eski Zağra önünde birleşecek olan bu iki Osmanlı kuvveti arasındaki bilgi akışını sağlaması asıl önemli noktaydı. Ancak burada da Süleyman Hüsnü Paşa emrindeki kuvvetleri keşfeden süvarilerin, bu keşfi usulünce gerçekleştirmeyerek aceleyle bilgi ulaştırmaya çalışmaları, böylesine büyük bir yenilgiye sebebiyet verdiğini görmekteyiz. Ayrıca Süleyman Hüsnü Paşa'nın da yakınında gerçekleşen bu muharebeye dâhil olamaması benzer bir iletişimsizlik haline işaret eder. İki taraf arasındaki kopukluk değerlendirilirken, bu iki komutan arasındaki

²⁰⁴ A.e., s. 190.

²⁰⁵ A.e., s. 194.

²⁰⁶ A.e., s.195.

kişisel sorunları da hesaba katmak gerekir. Dolayısıyla Curanlı Muharebe'sinde biz Osmanlı süvarisinin muharebe performansının karakteristik özelliklerini tek fırsatta görmüş oluyoruz. Bir yanda keşif işinin becerilememesi, birlikler arasındaki kopukluk ve komutanların doğru kararlar almasının önüne geçen çeşitli sebepler, diğer yanda ise Osmanlı süvarisinin hücum ederken gösterdiği büyük potansiyel göze çarpmaktadır.

3.3.4.2. Elena Muharebesi

Osmanlı süvarisinin en etkili biçimde kullanıldığı muharebelerden biri Elena Muharebesi'dir. Elena Muharebesi, Süleyman Hüsnü Paşa'nın planladığı ve savaşın son dönemine denk gelen bir harekâttır. 4 Aralık 1877 tarihinde gerçekleştirilecek olan harekâtın başlıca amacı, Plevne ordusunu Rus ablukasından kurtarmak veya en azından Plevne'deki savunmacıları biraz olsun rahatlatabilmektir. Aslında bu harekât ordular arasında bir iş birliğini öngörüyordu. Eş zamanlı olarak Ferik Fazıl Paşa komutasına bırakılan birliklerin Pirgos-Tröstenik üzerine taaruz etmesi, Orhaniye'de bulunan Mehmet Ali Paşa'nın ise kuzeyindeki Plevne üzerinde hareket etmesi gerekiyordu.²⁰⁷ Dolayısıyla Elena Muharebesi ortak hareketle gerçekleştirilmesi planlanmış olan çok daha büyük bir taaruz planının parçasıydı. Eğer plan uygulanabilseydi, Plevne'yi kuşatmış olan Rus gücü hem Elena üzerinden batıya yönelmiş olan Osmanlı askeri hem de Orhaniye'den kuzey yönünde taaruza kalkmış olan Mehmet Ali Paşa kumandasındaki birlikler arasında sıkıştırılmış olacaktı. Dolayısıyla cephedeki gidişatı tamamen tersine çevirmeyi amaçlayan büyük ve çok yönlü bir operasyondur. Ancak bu eş zamanlı hücum planına ayak uydurulamadığı ya da bu hareket riskli görüldüğünden harekâta planlandığı gibi iştirak edilmediğini görüyoruz. Dolayısıyla Elena üzerine gerçekleştirilen bu hücum asıl büyük amacına ulaşamamıştır. Sadece Elena'nın ele geçirilmesi başarısı gösterilmiş, Plevne'nin rahatlatılması ise mümkün olmamıştır.

Elena üzerine taaruz edecek kuvvet 30 piyade taburu, 3 süvari alayı ve 6 bataryadan oluşuyordu. Karşılarındaki Rus kuvveti ise 3 piyade alayı, 1 süvari alayı, 3 bataryadan ibaretti.²⁰⁸ Bu birlikler Osmanlı taaruz gücü karşısında duracak güce

²⁰⁷ A.e., s. 441.

²⁰⁸ A.e., s.442.

sahip değillerdi. Ancak Elena Muharebesi'nin başarıyla sonuçlanmasının temelinde, Süleyman Hüsnü Paşa'nın Elena taaruzu hazırlıklarını Rus komuta kademesinden başarıyla gizlemiş olması yatmaktadır. Böylelikle Osmanlı ordusu bu muharebede sürpriz faktöründen büyük oranda yararlanmayı başarmış ve sayıca az olan düşman güçlerinin zamanında takviye edilmesinin önüne geçmeyi başarmıştır.

Taaruz iki taraftan gerçekleştirilerek düşmanı kısıkaca almayı amaçlıyordu. Taaruz kuvvetleri iki taraftan ilerlerken, eş zamanlı olarak bir süvari alayı solda ve bir diğeri de sağda hareket ederek düşmanın arkasını alacaktı. Rus tarafının planı ise taaruzu olabildiği kadar yavaşlatmak ve bu sürede gerekli yardımı alarak Elena'da tutunmaktı. Bu plan çoğu kez Rus ordusunun lehine sonuç vermiştir. Küçükölü büyüölü birçok çarpışmada Rus güçlerinin kısa sürede büyük çaplı yardım kuvvetleri ile takviye edildiklerini görmek mümkündür.

Rus ordusunun sahip olduğı sayısal üstünlük, istihbarat elde etme kabiliyeti ve işleyen bir lojistik sisteme sahip olmasından ileri gelmekteydi. Ancak burada tüm bu etkenleri devre dışı bırakan sürpriz faktörü ve Osmanlı süvarisini hızlı çevirme harekâtı olmuştur. İlerleyen Osmanlı güçleri karşısında Rus ordusunun tutunmayı sürdürememesinin ve hızla geri çekilmek zorunda kalmasının en önemli sebebi budur. Çünkü Elena'da konuşlandırılmış Rus süvari gücü bu çevirme harekâtını durduracak güçte değildi. Rus Dragoon Alayı bu ilerleyişi yavaşlatmak üzere iki kez karşı saldırıya geçmiş olmasına rağmen, bu hücumları etkisiz kalmıştır.²⁰⁹

Sonuç olarak Rus kuvveti geride bir grup askerini bırakarak Elena'yı terk etmek zorunda kalmış ve Elena Osmanlı ordusu tarafından ele geçirilmiştir. Fakat çevirme harekâtı her ne kadar hızlı bir biçimde gerçekleştirilmiş olsa da diğeri birçok muharebede olduğu gibi düşmanın tam olarak kısıkaca alınması mümkün olmamıştır. Rusların hızla çekilerek kendilerini kurtarmaları aslında Elena taaruz planında öngörölmüştü. Bunun önlenbilmesi için de süvari alayları ile birlikte, Hacı Hüseyin Paşa Tugayı görevlendirilmiş bulunuyordu. Ancak bu birlikler planlandığı gibi kaçmakta olan Rus birliklerinin yolunu kesmeyi başaramadılar ve Elena'daki Rus güçleri bu şekilde tamamen yok olmaktan kurtulmuş oldular. Dolayısıyla muharebe

²⁰⁹ A.e., s.446.

esnasında gösterilen manevra kabiliyeti takip harekâtı sırasında gösterilememiş ve yine bir koordinasyon eksikliği sonucu tam bir çevirme harekâtı uygulanamamıştır.

3.4. Kafkas Cephesi'nde Osmanlı Süvari Birlikleri

3.4.1. Ahmet Muhtar Paşa'nın Savunma Planında Osmanlı Süvarisinin Yeri

Kafkas Cephesi, jeopolitik konumu ve coğrafyası sebebiyle Osmanlı-Rus savaşlarında her zaman ikinci planda kalmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı için de bu durum aynıydı. Savaşı sonuçlandıracak askerî başarıların ancak Rumeli'de elde edilebilecek olması, Osmanlı ordusunun kısıtlı kaynaklarını büyük ölçüde Rumeli'ye yönlendirmesine sebebiyet verdi. Bu durum Rus ordusu için de geçerliydi. Ancak iki tarafın insan kaynağı, üretim kapasitesi ve lojistik sistemleri arasındaki büyük fark Rus ordusunun Kafkas Cephesi'nde Osmanlı ordusuna büyük bir sayısal üstünlük sağlamasına sebebiyet verdi. Rus Ordusu 21 adet süvari alayına sahip ve 65.000 civarında mevcuda sahipken, 4. Ordu'nun mevcudu ancak 45.000 kadardı.²¹⁰ Mevcut nizamiye süvarisi ise sadece 4 alaydan ibaret bulunuyordu. Bu sayısal üstünlük orduların tüm sınıfları için geçerli olmakla birlikte, en büyük fark süvari birlikleri arasında olmuştur.

Savaşın başlangıcında 4. Ordu bünyesinde bulunan 4 nizamiye süvari alayının her biri 600 kişilik bir mevcuda sahip olup, toplamda 2.400 kişiyi bulan bu süvari askerlerinin 1.300 kadarı hayvansız bulunmaktaydı.²¹¹ Bu noktada 600 kişilik alay mevcutlarının da olması gerekenden düşük olduğunu belirtmek gerekir. Bu birliklerden 3. ve 4. alayların mevcutlarının eksik olduğu ve 4. Ordu'ya hızla ulaştırılması beklenen 6. Ordu'nun 1. ve 2. alaylarının ise eksiklerinden dolayı yola çıkarılamadığı görülmektedir.²¹² Muavene süvarileri ise, özellikle Mayıs ayı itibarıyla dikkate değer miktarda toplanabilmiş, bu dönemde Çerkez muhacirlerinden oluşan 300-400 mevcutlu üç süvari alayı teşkil edilebilmişti.²¹³ Bunları komuta eden binbaşı

²¹⁰ Yapıcı, a.g.m., s. 293.

²¹¹ Ahmet Muhtar Paşa, *Anadolu'da Rus Muharebesi 1876-1877*, Sadeleştiren: Enver Yaşarbaş, C. I, İstanbul, Petek Yayınları, 1985, s. 64.

²¹² Erzurum'un süvari ihtiyacı, 16.03.1293, ATASE, ORH-97-163.

²¹³ A.e., s. 112.

rütbesindeki subaylar kendileri arasından seçilmekteydi.²¹⁴Savaşın ilan edildiği 24 Nisan günü Rus ordusunun sahip olduğu süvari gücü ise 14.000 civarında bulunuyordu.²¹⁵ Dolayısıyla 4. Ordu savaşın ilk gününden itibaren kendisinden çok daha güçlü bir düşmana karşı savunma yapmak zorunda kalmıştır. Aradaki bu sayısal farkın savaş süresince giderek açılacağını da belirtmek gerekir.

4. Ordu'nun süvari ihtiyacı çok kez dile getirilmiş, bunun yanında hayvan ihtiyacının karşılanması da merkeze defalarca kez bildirilmiştir. Örneğin; Van Kumandanlığı'na bağlı Redif 3. Alayının iki bölüğünün hayvansız olduğu ve bunların hayvan satın alındıkça teşkil edilebilecekleri belirtilmektedir.²¹⁶ Süvari ihtiyacının giderilebilmesi için Mayıs ayında Anadolu'nun birçok bölgesinden zaptiyelerin cepheye gönderilmesi de kararlaştırılmıştır.²¹⁷ Fakat bu muavene ve zaptiye süvarileri Ahmet Muhtar Paşa tarafından birçok kez eleştirilmiş ve bunlara çok da güvenilemeyeceği bizzat kendisi tarafından belirtilmiştir.²¹⁸ Dolayısıyla tüm çabalara rağmen gerekli sayıda süvari askeri toplanması mümkün olmamıştır. Kafkas Cephesi'nde savaşın giderek kızıştığı temmuz ayında 4. Ordu'nun nizamiye süvarileri çoktan yıpranmış bulunuyordu. 4. Ordu'nun 2. alayı henüz savaşın başında karakol görevindeyken baskına uğramış ve tekrar toparlanması mümkün olmamıştı. 5. Ordu'dan gönderilen 2. alay ve 6. Ordu'dan gönderilen 1. Ve 2. Alayların hem er hem de hayvanları uzun yol sebebiyle yıpranmış, hayvanlar sıcak iklimden geldikleri için de kısa sürede işe göremez hale gelmişlerdi.²¹⁹

Ahmet Muhtar Paşa, Rumeli Cephesi'ne nazaran çok daha efektif ve dönemin şartlarına daha uygun bir savunma anlayışını benimsemiş olmasına rağmen, bu planın işlemlerini sağlayacak en önemli iki önemli unsur olan lojistik ve efektif bir süvari gücünden mahrum durumda bulunuyordu. Dolayısıyla bu iki etkenin Kafkas Cephesi'ndeki çarpışmaların kaderinde önemli rol oynadığını açıkça söyleyebiliriz.

²¹⁴ Ahmet Mithat Efendi, a.g.e., s. 242.

²¹⁵ W.E.D. Allen, Paul Muratoff, **Caucasian Battlefields: A History of the Wars on the Turco-Caucasian Border 1828-1921**, Londra, Cambridge University Press, 2011, s. 115.

²¹⁶ Van Kumandanlığı'na bağlı nizamiye ve redif askerinin mevcutları, 24.03.1293, ATASE, ORH-1-7-488.

²¹⁷ Zaptiyelerin Kafkas Cephesi'ne sevk, 10.05.1294, BOA, İ. MMS., 56-2584.

²¹⁸ 4. Ordu'ya bağlı birliklerin tertibi ve mevcutları, 24.03.1293, ATASE, ORH- 3-16-726.

²¹⁹ 4. Ordu nizamiye süvari mevcutları, 01.05.1293, ATASE, ORH-111-139.

Rus ordusu sahip olduğu avantajlara rağmen, Rumeli’de uyguladığına benzer bir savaş planına sahip değildi. İki ordu sadece 19. yüzyılda dahi birçok kez karşı karşıya gelmişti. Dolayısıyla aynı cephelerde farklı birçok senaryo yaşanmıştı. Ruslar, Osmanlı ordusuna karşı giriştikleri tüm bu mücadelelerden edindikleri tecrübeler doğrultusunda Anadolu’nun derinliklerine inmenin bir öncelik olmadığı görüşündeydiler. Savaş planlarının temelinde Kars, Ardahan ve Erzurum gibi kilit bölgeleri ele geçirmek ve durumun ortaya koyduğu fırsatlara göre hareket etmek yatıyordu. Özellikle Osmanlı ordusunun Karadeniz’deki hâkimiyeti Anadolu’nun derinliklerine inilmesini veya bunun üzerine bir planlama yapılmasını güçleştirmekteydi.²²⁰ Çünkü Osmanlı ordusu dahi kendi topraklarında ancak deniz yoluyla ihtiyaçlarını giderebilmekteydi. Orduya ulaştırılması gerekenler öncelikle Trabzon’a ve oradan da bir şose ile Erzurum’a gönderilmekteydi. Karadeniz’de deniz gücünden yoksun Rus ordusunun böylesine bir harekâta girişmesi bu açıdan çok zordu. Dolayısıyla karşılarında bulunan az sayıdaki Osmanlı gücünü etkisiz hale getirmek ve asıl önemli olan Rumeli Cephesi’ne gerekli kaynakların ayrılmasını sağlamak büyük önem arz etmekteydi.

Osmanlı ordusunun Kafkas Cephesi’ndeki amacı ise kendi topraklarını korumak ve eğer mümkünse düşman toprakları üzerinde de faaliyetlerde bulunmaktı. Ancak temel amaç çok daha güçlü durumda olan düşmanın durdurulmasıydı. Kafkas Cephesi komutanı Ahmet Muhtar Paşa bu amaca ulaşmak için Rumeli’de uygulanan savunma tarzının dışında hatta tam tersi bir anlayışla hareket etmiştir. Rumeli’de uygulanan Osmanlı’nın önemli kaleleri etrafında şekillenen planın dışına çıkarak, Kars kalesini ikinci plana atmış ve elinden geldiğince sayısını arttırmaya çalıştığı seyyar ordusu ile önemli geçitlerin ve müstahkem mevkiilerin tutulmasını tercih etmiştir.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, aslında Kars’ın muhafaza edilmesinin en etkili yolu hareketli bir savunmadan geçmekteydi. Savaşın henüz ilk günlerinde dahi Rus ordusunun Osmanlı ordusunu hareketsiz bir biçimde bulmayı umduğunu ve Kars’ı süvari birlikleriyle uzaktan çevirmeye çalıştığını görüyoruz. Bu harekât Ahmet Muhtar Paşa’nın çabalarıyla önlenmişse de, Rus süvarisinin Kars’ın telgraf hatlarını

²²⁰ Allen, Muratoff, a.g.e., s. 105.

kesmesine engel olunamamıştı. Ahmet Muhtar Paşa, bu durumun en önmeli sebebi olarak süvari birlikleri arasındaki orantısız güç farkını göstermekteydi.²²¹ Ayrıca Kars'a doğru yola çıkartılan konvoylar da ilk günlerden itibaren Rus Kazak süvarilerinin saldırı altında bulunuyordu.²²² Tüm bunlar süvari askeri üzerindeki yükün giderek artmasına sebep olmaktaydı. Dolayısıyla Ahmet Muhtar Paşa'nın hareketli savunma anlayışını sahaya yansıtabilmesinin önünde büyük engeller mevcuttu.

Doğu Anadolu coğrafyası az sayıdaki birliklerin, kendilerinden çok daha güçlü ordulara karşı savunma yapmasına olanak sağlamaktaydı. Ancak aynı coğrafya, orduların lojistiğini ve cephe gerisindeki çeşitli hizmetleri de bir o kadar zora sokuyordu. Dolayısıyla hareketli bir ordunun ihtiyaçlarını karşılamak 4. Ordu için büyük bir sorun haline gelecektir. Özellikle yük hayvanlarının gerekenin çok daha altında olması durumu daha da kötüleştirmiştir. Ahmet Muhtar Paşa'nın 7 Ekim 1877 tarihinde İstanbul'a çektiği telgrafta bu durumu "Nakliye vasıtalarımız harp meydanındaki taburların cephanesini taşımaya ancak kifayet ediyor." şeklinde özetlemektedir.²²³ Tüm bunların yanında ulaşım yollarının da bakımsız bir durumda olduğu belirtilmektedir. Özellikle 4. Ordu'nun ihtiyaçlarının karşılanması için en büyük önem arz eden ulaşım yollarından biri olan Erzurum şosesinin acınacak halde olduğu dönemin eserlerine yansımıştır.²²⁴ Görüldüğü gibi özellikle savaşın son safhalarında, hareketli bir ordunun ihtiyacı olan lojistik destek sağlanamaz hale gelmiştir.

Süvari birliklerinin Kafkas Cephesi için önemini ortaya koyan bir diğer gösterge ise, Ahmet Muhtar Paşa'nın savaşın başlangıcında vermiş olduğu talimatlarda göze çarpar. Bu talimatlara göre bölgenin yerel halkından toplanacak olan muavene süvarileriyle Rus ordusunun cephe gerisine harekâtlar düzenlenmesi isteniyordu.²²⁵ Bu harekâtlar yalnızca Rus ordusunu hedef almayacak, Rus ordusunun

²²¹ Rus ordusunun Kars'ı çevirmek üzere giriştiği süvari harekâtı, 18.02.1293, ATASE, ORH-4-17-8.

²²² Kars'a doğru hareket eden kabile üzerine Kazak süvarisinin saldırısı, 27.02.1293, ATASE, ORH-4-17-10.

²²³ Ahmet Muhtar Paşa, **Anadolu'da Rus Muharebesi 1876-1877**, C. II, s. 204.

²²⁴ Baron Rudolf Schluga, **1293-1877 Senesi Rus Seferi: Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın Halyas ve Zivin Muharebatı**, İstanbul, Karabet Matbaası, 1910, s.23.

²²⁵ Şadi Sükan, a.g.e., s. 64.

gerisindeki yerel halkı kışkırtarak Rus askerinin gerisini tehdit edecekti. Buna benzer girişimler Batum cihetinde de gerçekleştirilecekti. Orada da Rus cephesini denizden yapılan çıkartmalarla geriden tehdit etme düşüncesi hâkim bulunuyordu. Dolayısıyla hem kuzey hem de güneyden bu girişimlerin etkili olabileceği düşünülmüştü. Cephe gerisinde güvenliği sağlayamayan Rus ordusunun ileri harekâtı bu şekilde yavaşlatılabilirdi. Ancak Batum'da ilk dönemde önemli başarılar elde edilmiş ve orada önemli bir Rus gücünün toplanması sağlanmışsa da, tüm bu girişimler düşünülen etkiyi gösterememiştir. Özellikle bölgeden Rumeli'ye sevk edilen güçlerle birlikte buradan ümit kesilmiştir.

Milis süvari birlikleri ile güneyden gerçekleştirilecek harekâtlar ise henüz başlamadan bitmiştir. Çünkü bölgeden yeterli miktarda süvari toplanması mümkün olmamıştır. Bunlardan en ünlüsü Hakkari'li Şeyh Abdullah'ın 50.000 kadar süvari ile Osmanlı ordusuna katılacağı vaadidir. Hâlbuki kendisinin orduya getirebildiği asker sayısı vaadedilenin çok altında olmuş, bunlar da beklenen faydayı sağlayamamışlardır. Dolayısıyla Rumeli'de olduğu gibi Kafkas Cephesi'nde de ordunun süvari ihtiyacı muavene süvarileriyle giderilmeye çalışılmıştır. Ancak savaşın öncesinde yapılan hesaplar savaş şartlarında gerçeğe dönüşmemiştir. Bu durumda toplanacak süvariler üzerinden kurulmuş olan planlar suya düşmüştür. Lojistik, iaşe işlerini düzenleyecek memurların azlığı ve erzak sorunları da bir araya geldiğinde, 4. Ordu'nun inisiyatif alma girişimleri sonuçsuz kalacaktır. Bu durumun birçok örneğine rastlamak mümkündür.²²⁶²²⁷

3.4.2. Muharebe Dışı Görevlendirmelerde Osmanlı Süvarisi

Kafkas Cephesi'ndeki süvari sayısının azlığı, mevcut süvari askeri üzerindeki görev yükünü de büyük oranda arttırmış görünmektedir. Bu görevler Rumeli Cephesi'nden farklı olmamakla birlikte kişi başına ve hayvan başına düşen yük büyük oranda farklılık göstermektedir. Süvari üzerine yüklenen görevler hem süvari askeri üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olmuş hem de süvari hayvanlarının çok kısa sürede iş

²²⁶ Oltu'daki muharebeler sonrasında Rus ordusunun takip edilememesi, 26.03.1293, ATASE, ORH-4-17-20.

²²⁷ Bayezid bölgesinden Iğdır üzerine girilen sınır ötesi harekâta süvari ve erzak eksikliği, 30.05.1293, ATASE, ORH-4-17-48.

göremez hale gelmelerinde önemli rol oynamıştır. 4. Ordu'nun sahip olduğu hayvanların büyük bir bölümünün yaşlı olduğu ve özellikle cephe gerisinde mekkâre olarak kullanılan hayvanların 15 yaşını aşmış oldukları göz önünde bulundurulduğunda,²²⁸ 4. Ordu'nun muharebelerde kaybettiği hayvanların yanında, günlük işlerin görülmesinde oluşan aşırı yıpranma halinin de ordunun hayvan stoğunu kısa sürede tükettiği ortadadır. Özellikle hayvanların beslenmesinde sıkıntı yaşanan dönemlerde, çok daha ağır bir işi gören topçu hayvanlarının beslenmesine öncelik verilmekteydi.²²⁹ Ayrıca hastalanan hayvanlarla ilgilenecek yeterli sayıda yetişmiş baytar da bulunmadığından, hayvanların sağlık sorunları önlenememekteydi. Tüm bu etkenler Osmanlı süvarisinin daha da güçten düşmesine sebep olmuştur denebilir.

En azından ordunun temel işlevlerini sürdürebilmesi için mümkün olduğunca hayvan alımı yapılmaya çalışılmışsa da nakit para sıkıntısı yaşandığından bu yolla tüm ihtiyacın karşılanması mümkün olmamıştır. Bunun üzerine satın alınan hayvanların da gerektiği gibi bakılamaması ve çok ağır işlerde kullanılmaları, kısa zamanda işe yaramaz hale gelmelerine sebebiyet vermiştir. Özellikle süvari askerinin hayvansız kalması sorunu karşısında hayvan sahibi askerin orduya alınması yoluna gidilmiştir. Anadolu'dan orduya intikal ettirilen zaptiye, jandarma ve muavene süvarilerinin bir diğer artışı da buydu. Bu askerler kendi hayvanlarına sahip bulunuyorlardı. Fakat bu şekilde süvari istihdamı da ordunun çok ihtiyaç duyduğu nakit para ihtiyacını büyük oranda arttırmıştır. Çünkü özellikle muavene süvarilerinin ordu adına gerçekleştirdikleri herhangi bir görev esnasında hayvanlarını kaybetmeleri demek, tüm kaybedilen bu hayvanların değerlerinin belirlenerek sahiplerine ödenmesi manasına geliyordu. Tüm bu nakit paranın toparlanması önemli bir sorun arz ettiği gibi, hayvanların değerlerinin belirlenmesi aşamasında da önemli sorunlar yaşandığı göze çarpmaktadır. Tüm bu para ilişkisi de özellikle muavene süvarisinden sağlanacak faydayı büyük oranda kısıtlamış görünmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında muharebe sırasında veya muharebe dışı görevlerde Osmanlı süvarisinin zorlu şartlar altında görevlerini ifa etmek zorunda kaldıkları vurgulanmalıdır. Bunlardan en zorlularının başında keşif ve haberleşme gelmekteydi.

²²⁸ Ahmet Muhtar Paşa, **Anadolu'da Rus Muharebesi 1876-1877**, C. I, s.64.

²²⁹ Ahmet Muhtar Paşa, **Anadolu'da Rus Muharebesi 1876-1877**, C. II, s. 47.

Ahmet Muhtar Paşa'nın hareketli savunma anlayışı, ordular arasında olabildiğince kısa sürede haberleşme ağının kurulabilmesini, her birliğin birbirinin hareketinden haberdar olmasını ve düşmanın keşfedilerek hareketin buna göre düzenlenmesini zorunlu kılmaktaydı. Tüm bu önemli görevler ancak süvari birlikleriyle sağlanabilirdi. Belli noktalar arasında telgraf hatları kurulmuş ve bunlar çalışır halde tutulmaya çalışılmışsa da, Rus süvarilerinin bu hatları sürekli olarak hedef alıyor olması ve bazı bölgelerde bu hatların bulunmayışı sebebiyle, haberleşme işi büyük oranda süvari postalarıyla görülmüştür. Birlikler arasında telgraf hatları mevcut olsa dahi, bunların savunulabilmesi de süvarinin mevcudiyetine bağlı olacağından, herhalükarda haberleşmenin sağlanabilmesi için süvari çok büyük bir önem arz etmekteydi. Bu haberleşme noktaları birlikler arasında 4 saatlik aralıklarla yerleştirilmişlerdi.²³⁰ Bu sistemin büyük oranda işlediği görülmüşse de, özellikle muharebeler sırasında en az 4 saatlik bir bilgi edinme süresi çok pahalıya malolabilmekteydi.

4. Ordu keşif konusunda büyük oranda muavene askerine bağımlı kalmıştır. Bu durum da keşiflerden elde edilen bilgi kalitesini büyük oranda düşürmüş, bazen bir bölükten ibaret olan düşman birliklerinin 6000 kişilik müfrezelerle karıştırıldığı dahi olmuştur.²³¹ Keşif harekâtları sırasında, özellikle Rus süvarilerine karşı gerçekleşen tesadüf muharebelerinde Osmanlı muavene süvarilerinin üstün bir performans gösterdiğini vurgulamak gerekir. Ahmet Muhtar Paşa'nın birkaç örnekte muavene askerinin düşmana hücum ile onları dağıtmasından büyük bir övgüyle bahsettiğini görmekteyiz. Bu çarpışmalarda ön plana çıkan komutanlar da olmuştur. Bu duruma verilebilecek en güzel örnek Karapapak Mihrali Bey olsa gerektir. Mihrali Bey'in Rus ordusu üzerine düzenlediği keşif hareketlerinden büyük askerî başarılar elde ettiği, kendi gücünden çok daha fazla sayıda Rus süvarisine karşı giriştiği çatışmalardan üstünlükle çıktığı, buralarda düşman telgraf hatlarını kesmekle birlikte birçok silah, esir ve hayvan gibi önemli kaynakları da ele geçirdiğine dair malumat mevcuttur. Kendisi bu harekâtlardan birisine ağustos ayı sonlarında memur edilmiş ve Kazak-Rus süvarilerine karşı başarılı çatışmalara girişmiş, telgraf hatlarını kesmiş ve 150 gibi yüksek sayıda da katana cinsi atı ele geçirmeyi başarmıştır.²³² Mihrali Bey'in Rumeli

²³⁰ Ahmet Muhtar Paşa, **Anadolu'da Rus Muharebesi 1876-1877**, C. II, s. 64.

²³¹ A.e., s. 153.

²³² A.e., s. 48.

Cephesi'nde de örnekleri verilen ricat taktiklerini, kendinden çok daha fazla sayıdaki düşman birliklerini alt etmek için başarıyla kullandığını da belirtmek gerekir.²³³

Ancak tüm bunların yanında 4. Ordu'nun, Rus ordusunun hareketlerinden yeteri miktarda haberdar olamadığını belirtmek gerekir. Yani keşiflerdeki asıl amaç olan doğru bilgi edinmek işini Osmanlı süvarisi yerine getirememiştir. Bu durum Ahmet Muhtar Paşa tarafından açıkça belirtilmiş olup, kendisi bu sorunu çözebilmek adına Avrupa'dan getirttiği bir dürbün ile düşmanı izlediğini bize aktarmaktadır.²³⁴ Bu çözüm ise ancak düşmanın göz önünde bulunduğu durumlarda işe yarayacaktır. Dolayısıyla ordunun ilerleyen dönemde nasıl hareket edeceğinin bu tarzda bir keşif yoluyla belirlenmesi mümkün değildir. Kafkas Cephesi'nde düşman hakkında yeterli bilginin edinilememesinde süvari sayısının dışındaki etkenlere de değinmek gerekir.

Bunlardan ilki gündüz saatlerinde keşif yapmaya alışık olunmamasıdır.²³⁵ Dolayısıyla keşifler, düşmandan gizlenmek amacıyla genellikle gece saatlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu durumda tahmin edileceği gibi düşman hakkında yeterli bilginin elde edilmesi mümkün olmamıştır. Bir diğer önemli etken ise keşifleri gerçekleştiren süvarilerin düşmanı uzaktan doğru biçimde sayabilmek ve düşman hareketinin yönünü kestirebilmek gibi önemli yeteneklerden mahrum bulunuyor olmalarıydı. Dolayısıyla sayısal anlamda zaten düşük miktarda gerçekleştirilebilen keşif hareketleri, gerçekleştirildiklerinde de Osmanlı kurmaylarına gereken bilgileri ulaştırmaktan aciz kalmışlardır. Muavene askerinin bu konuda eğitilmesi de mümkün olmamıştır. Çünkü cephe şartlarında düzenli bir eğitimin verilerek bunların yetiştirilmesi mümkün değildi. Ayrıca bunların akşam olduğunda eve dağılmak istemeleri ve sürekli olarak cepheden savuşmaları da eğitilmelerini imkânsız kılmıştır.

Bu durum sadece eğitilmelerini değil, aynı zaman disipline edilmelerini de zorlaştırmıştır. Öyleki, Kafkas Cephesi'nde bu süvarilere komuta etmek, istenmeyen bir durum haline dönüşmüştür. Örneğin; Musa Paşa emrinde bulunan Anadolu'dan toplanmış muavene süvarisinin emirlerine uymasına rağmen, Çerkez süvarilerinin ata

²³³ Cengiz Çakaloğlu, **Yemen'den Dönemeyen Bir Karapapak: 40. Hamidiye Süvari Alayı Komutanı Mıhralı Bey**, İstanbul, Kitabevi, 2011, s.33.

²³⁴ Ahmet Muhtar Paşa, **Anadolu'da Rus Muharebesi 1876-1877**, C. II, s. 24.

²³⁵ A.e., s. 24.

binme emrine karşı geldiklerini ve hatta hakarete varacak kelimeler sarfettiklerinden, kendisinin bu görevden alınmasını Ahmet Muhtar Paşa'ya ilettiğini görüyoruz.²³⁶ Ancak süvari konusundaki kıtlık aynı oranda subay konusunda da yaşandığından bu isteği gerçekleştirilmemiştir. Bu konuda özellikle Çerkez süvarilerinin komutasının oldukça zorlu olduğunu ve bunların kendilerine özel adet ve anlayışları sebebiyle orduya entegre hale getirilmelerinin mümkün olmadığını vurgulamak gerekir. Çerkez muavene askerlerinin ordu içerisinde yarattıkları bu durumun en iyi örneklerinden birini aşağıda vereceğimiz alıntıda görmek mümkündür.

“Bunların harpte tuhaf tuhaf adetleri vardır. Bu adamlar yaralılarını bizim cerrahlara baktırmaz ve hastalarını da bizim hastanelerde yatırmazlar. Kendi adetlerine göre, kendi cerrahlarına baktırmak isterler. Bir Çerkes yaralandı mı, o askerin içinde ahbab ve akrabalarından, yaralının haline ve ağırlığına göre, iki, üç ve bazen dört nefer onu alarak ta memleketine ve evine kadar götürmeye mecburdurlar. Farz edelim ki, bir savaşta elli çerkes yaralandı, bu elli yararlı en az yüz nefer sağlamın da ordudan ayrılmasına sebep olur. Kavmi ve milli adetlerinden bir şeyi fedâ etmektense ölümü göze almak, onlar için daha kolaydır.”²³⁷

Görüldüğü üzere mevcut süvari askerinin disiplinsiz olması büyük bir sorundu. Çerkez süvarilerinin disiplinsizliği birçok olayda kendini göstermiştir. Örneğin; 18 Mayıs 1877 tarihinde gönderilen bir telgrafa göre, Çerkez süvarilerini toplamaya çalışan Musa Paşa komutasındaki Çerkezler, bir türlü disiplinli biçimde toplanmayarak çeşitli bölgelere dağılmışlardır. Bu durumu fırsat bilen üç alay Rus süvarisi de bunları baskına uğratmış ve bunları tamamen dağıtmayı başarmıştır.²³⁸ Belgede bu dağınıklığın sebebi olarak da Çerkez'lerin kültürleri gösterilmiştir.

Süvarilerin Kafkas Cephesi'nde üstlendikleri bir diğer görev olan halktan hayvan ve erzak toplanması gibi işlerde de bu durum kendisini gösterir. Bölgede gerekli sayıda yük hayvanının ve bu işleri düzenleyecek memurların bulunmaması, bu işi de süvari askerlerinin gerçekleştirmesine sebebiyet vermiştir. Bu durumda da daha

²³⁶ A.e., s. 6.

²³⁷ Mehmet Arif, **Başımıza Gelenler**, C. I, s. 229.

²³⁸ Musa Paşa emrindeki Çerkez'lerin baskına uğramaları, 18.03.1293, ATASE, ORH-3-16-713.

önce belirtildiği gibi hem görev yükünü arttırmış hem de disiplinsiz hareketlerin önünü açmıştır. Özellikle muavene süvarilerinin halkı zorladıkları ve yağma hareketine giriştikleri görülmektedir. Muavene askerinin bu disiplinsiz hareketleri karşısında gerekli tedbirler istenilen seviyede alınamamıştır. Çünkü bu birliklerin orduya küstürülmesinden kaçınılmıştır. Burada tek sorun eldeki süvari potansiyelinin kaybedilmesi de değildir. Bazı muavene süvarilerinin Rus tarafına geçmeleri de gayet mümkündür. Bu da sadece çok değerli süvari askerinin kaybı değil, bunlarla birlikte düşman eline geçecek pek çok bilgi anlamına gelmekteydi. Muavene süvarisinin disipline edilmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Örneğin; bu süvarilerin nizamiye süvarileri gibi maaş ve tayınlarının karşılanması çözümü düşünülmüştür.²³⁹ Ancak henüz 4. Ordu'nun ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanıldığından bu pek de mümkün değildi ve dolayısıyla bir sonuç alınamadı. Tüm bu bilgiler bize 4. Ordu'nun muharebeler dışındaki günlük görevlerde dahi disiplinli süvari birliklerinden yoksun olduğunu ve yaşadığı sorunların boyutunu açıkça gösterir. Dolayısıyla 4. Ordu stratejik planlardan, asker toplanmasına ve sıradan görevlendirmelere kadar süvari eksikliğini derinden hissetmiştir.

3.4.3. Kafkas Cephesi Muharebelerinde Osmanlı Süvarisi

Kafkas Cephesi'nde Osmanlı süvarisinin muharebelerde varlık gösterebildiği dönem kısıtlıdır. Cephede Rus ordusu gücünü sürekli arttırırken, 4. Ordu eksikliklerini gidermek bir yana, kaybettiği asker ve hayvanları dahi yerine koyamamıştır. Bu durum tüm ordu sınıflarında aynı olmakla birlikte, süvari sayısının neredeyse tamamen eridiğini belirtmek gerekir. Özellikle Alacadağ mağlubiyeti sonrasında ordunun tamamını bir bozgunluk hali almış ve bu durumdan tam anlamıyla toparlanmak mümkün olmamıştır. Bu dönemde önce Kars daha sonra ise Erzurum'a çekilmek zorunda kalan Ahmet Muhtar Paşa, eldeki piyade askerinin de artık yetersiz hale gelmesi ve süvarilerin de çok az sayıda kalmış olması dolayısıyla eldeki az miktardaki süvari askerinden de piyade gibi yararlanılmıştır. Dolayısıyla cephenin ilk safhalarında elde edilen başarıların devam ettirilememesi büyük ölçüde 4. Ordu'nun güçten düşmesi ve Rus ordusunun giderek kalabalıklaşması ile bağlantılıdır. Süvari birlikleri

²³⁹ Muavene süvarisinin disipline edilmesi, 01.05.1293, ATASE, ORH-100-113.

ise henüz Ekim ayında neredeyse iş göremez derecede azalmışlardır. Bu da Osmanlı süvarisinin aktif rol oynadığı muharebeleri büyük ölçüde kısıtlamış görünmektedir. Rumeli’de de bu durumum bir benzeri yaşanmıştı. Dolayısıyla, Kafkas Cephesi’nde de cephenin son döneminde Osmanlı süvarisinin etkin bir rol oynayamadığını söylemek mümkündür.

Aşağıda işlenecek büyük muharebeler dışında, küçük çapta gerçekleşen çarpışmalarda Osmanlı süvarisinin çok daha başarılı bir performans sergilediğini belirtmek mümkündür. Örneğin; 12 Haziran 1877’de iki taraf süvarileri arasında gerçekleştirilen Çerha Muharebesi’nde iki Alay Rus süvarisi püskürtülmüş ve uzun bir süre takip edilmiştir.²⁴⁰ Daha ileri bir tarihte Osmanlı süvarisi iki bölük piyade ve bir miktar Rus süvarisi üzerine hücum etmiştir. 30 Eylül 1877’de gerçekleşen bu muharebede, 6. Ordu 1. ve 5. Ordu 2. Nizamiye Süvari Alayları karşısında Rus süvarisi attan inerek mevzi almasına rağmen hücumları durduramamış ve 100 kadar zaiyatla geri çekilmek zorunda kalmıştır.²⁴¹

Osmanlı süvarilerinin Rus süvarisinin atlı piyade taktiklerine karşı bir başka zaferi 12 Ağustos 1877 tarihinde gerçekleşmiştir. Kulp çevresindeki Taşköy’de gerçekleşen muharebede, çok sayıda Osmanlı muavene süvarisi dört bölük Rus süvarisi ile çarpışmıştır. Burada dört Rus süvari bölüğü, Osmanlı süvarisinin hücumları ile püskürtülmüştür. Daha sonra geri çekilen bu birlikler takviyelerle birlikte 2000’i aşkın süvari ve az sayıda piyade mevcuduna ulaşarak bölgede tutunmaya çalışmışlardır. Bunu yaparken, Rus süvarileri hızla atlarından inerek bölgede taştan inşa edilmiş olan istihkâmlarına girmiş ve piyade gibi savunma yapmaya çalışmışlardır. Ancak ilerleyen Osmanlı süvarisinin hücumları ve Rus birliklerinin arkasının tehdit edilmesi üzerine, Ruslar burada da tutunamayarak geri çekilmeye mecbur kalmışlardır.²⁴² Benzer bir biçimde gelişen ve yine Osmanlı süvarilerinin lehine sonuçlanan bir başka süvari muharebesi 12 Eylül 1877 tarihinde Kazaklar Karyesi’nde gerçekleşmiştir. Burada da Rus süvarisi ilk önce püskürtülmüş, daha sonra arkasındaki birliklerle birleşerek bir savunma hattı oluşturmuşlardır. Ancak

²⁴⁰ Rus süvarilerini hedef alan Çerha Muharebesi, 08.04.1293, ATASE, ORH-4-17-24.

²⁴¹ Yeniköy’de gerçekleşen süvari muharebesi, 18.07.1293, ATASE, ORH-4-17-68.

²⁴² Taşköy’de gerçekleşen süvari muharebesi, 31.05.1293, ATASE, ORH-4-17-228.

Osmanlı piyadesinin de işin içine dâhil olması sonucu, burada da tutunamayarak 100'den fazla kayıp vererek çekilmişlerdir.²⁴³ Rus süvarisinin bu savunma tarzı dönemin şartlarına uygunluk gösterir. Gerekğinde piyade gibi savaşılabilmek bu dönemde süvari askeri için önemli bir avantajdır. Fakat Rus süvarisinin yanında sadece yirmi mermi taşımasına izin veriliyordu. Bu da uzun süreli bir çarpışma için yeterli değildi.²⁴⁴ Osmanlı süvarisine verilen mermi sayısı ise yüz adetti.²⁴⁵ Bu durum Rus süvarisinin piyade gibi mevzilenme denemelerini boşa çıkartan sebeplerden biri olabilir. Bir diğer önemli nokta, bu belgelerin birçoğunda özellikle muavene süvarisinin miktarı açıkça belirtilmemesidir. Bu da Rus güçleri karşısındaki başarıları tutarlı biçimde değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır. Bunun yanında, Osmanlı süvarisinin mevzilenmiş top ve piyade üzerine hücum etmekten hiç çekinmediği açıkça göze çarpmaktadır.

3.4.3.1. Halyas Muharebesi'nde Osmanlı Süvarisinin Hücum Tarzı

Osmanlı süvarisinin 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı boyunca ortaya koyduğu karakteristik özellikleri, Halyas ve Zivin Muharebeleri sırasında açıkça görmek mümkündür. Bunlardan Halyas Muharebesi 16 Haziran'dan itibaren süre gelen çatışmaların bir devamı olarak 21 Haziranda gerçekleştirilen Osmanlı taaruzundan ibarettir. Taaruza katılan Osmanlı gücü 14000 mevcuda, karşılarındaki Rus gücü ise 10.000 kişilik bir mevcuda bulunmaktadır. Osmanlı mevcudunun 1500 kadarı süvari askeri idi ve bunlar nizamiye-gönüllü karışık durumda bulunuyorlardı.²⁴⁶ Düşmanın toplam gücünün az olmasına rağmen süvari ve topçu sayısında üstün durumda bulunduklarını belirtmek gerekir.

Osmanlı süvarileri bu taaruz boyunca kanatlardan ileriye sevk edilmişler ve özellikle merkezdeki birliklerin sağ tarafını örtme görevini üstlenmişlerdir. Muharebe esnasında taaruzun asıl gücünü teşkil eden sol kanat Tahsin Köyü batısındaki yüksek tepelerde mevzilenmiş olan Rus topçusunun ağır ateşi karşısında bir süre duraksamış, bu

²⁴³ Kazaklar Karyesi'nde gerçekleşen muharebe, 31.06.1293, ATASE, ORH-4-20-91.

²⁴⁴ Drury, Ruggeri, a.g.e., s. 20.

²⁴⁵ Ahmet Muhtar Paşa, *Anadolu'da Rus Muharebesi 1876-1877*, C. II, s. 178.

²⁴⁶ Sükan, a.g.e., s. 107.

birliklerin yeniden takviyesi ve taaruzun yenilenmesi için zaman gerekmiştir. Bu zaman sağ cenahtaki Mirliva Mustafa Saffet Paşa komutasındaki süvari birliklerince gerçekleştirilen hücumlarla kazanılmaya çalışılmıştır.²⁴⁷ Bu hücumlar daha önceki başlıklarda tartışıldığı üzere dönemin şartlarına uymayan bir tarzda gerçekleştirilmiştir. Hücumlar sırasında Osmanlı süvarisi herhangi bir bozulma emaresi göstermeyen Rus piyadeleri ve süvarilerinin üzerine sevk edilmişlerdir. İlk anda bu hücum başarılı olmuş ve düşman biraz takip edilmişse de, daha sonra yardıma yetişen **dragoon** birliklerinin karşı saldırısıyla Osmanlı süvarisi geri çekilmek zorunda kalmıştır. Savaş boyunca Osmanlı süvarisinin büyüklü küçüklü birçok çatışmada kılıçlarla düşman üzerine hücum ettiğini görmek mümkündür. Böylesine hücumlar Ahmet Muhtar Paşa tarafından cesur ve merdane hücumlar olarak nitelenmekle birlikte, bu örnekte de görüldüğü gibi bunların pek azından önemli başarılar elde edilmiştir. Bu sonucun 19. yüzyılın sonlarında ne kadar doğal olduğunu vurgulamıştık. Halyas Muharebesi Osmanlı süvarisinin bir yardımcı sınıf olarak kullanılması bağlamında önemli bir örnektir. Fakat taktik anlamda dönemin şartlarına uyum sağlanamadığını bize açıkça gösterir. Osmanlı süvarilerinin gerçekleştirdiği bu tür hücumlar, küçük ölçekli çatışmalarda etkili olabilmekteydi. Ancak birliklerin ciddi rezervlerle desteklendiği muharebelerde, bu hücumlar sadece zaman kazanmak gibi küçük amaçlara hizmet edebiliyordu.

3.4.3.2. Zivin Muharebesi ve Sonrasındaki Süvari Muharebeleri

Zivin Muharebesi Halyas'daki Osmanlı zaferinden kısa bir süre sonra 25 Haziran'da vuku bulmuştur. Muharebede Rus tarafının amacı Halyas'daki mağlubiyetin üzerini örtmek ve Osmanlı ordusunun Zivin'deki merkezini ele geçirerek durumu tersine çevirmektir. Operasyonun hayata geçirilmesi öncesinde Rus komutanların büyük fikir ayrılıklarına sahip oldukları ve cephe komutanı Loris Melikof'un bu hücumla karşı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kurmaylarının ısrarları Loris Melikof'u taaruzun gerçekleştirilmesi yönündeki kararı almaya itecektir. Rus komutanda bu çekingenliğin oluşmasındaki en büyük etkenlerden biri, Zivin'in 4.

²⁴⁷ A. e., s. 109.

Ordu tarafından neredeyse tamamen siperlerle donatılmış, müstahkem bir mevki olmasıydı. Loris Melikof'un da şüphelendiği gibi bu taaruz planı Rus ordusu için büyük bir hezimet, 4. Ordu içinse bu cephede elde edilen en parlak savunma zaferlerinden biri olarak tarihe geçmiştir.

Zivin Muharebesi esnasında Osmanlı süvarisinin önemli bir rol üstlenmediği, Osmanlı ordusunun daha çok piyadeye dayalı siper savaşlarıyla Rus güçlerine karşı koyduğu görülmektedir. Ancak muharebe öncesinde Osmanlı süvari karakolları Zivin üzerine ilerleyen Rus kuvvetlerinin öncülerıyla 23 Haziran 1877 tarihinde muharebeye girişmiş ve Rus gücünü Osmanlı karargâhına bildirmeyi de başarmışlardır. İletilen bilgiye göre, Zivin üzerine hareket eden Rus gücü 16 tabur piyade, 8 alay süvari ve 30 adet toptan oluşmaktaydı. Bu bağlamda Osmanlı süvarisinin, Osmanlı ordusunun Zivin'de düşmanı hazır bir biçimde karşılamasına önemli bir katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür.²⁴⁸

Rus ordusu Zivin üzerine taaruz ederken hem Zivin Çay'ını geçmek hem de derin vadileri aşmak zorunda kalmıştır. Bu durumda sürekli olarak Osmanlı mevzilerinin yoğun ateşi altında kalan taaruz gücünün ilerleyişi kısa sürede yavaşlamış ve birlikler arasındaki iletişimsizlik nedeniyle, bazı birlikler uzun süre bir bölgede takılıp kalmışlardır. Bazı bölgelerde birinci sıradaki Osmanlı siperleri ele geçmişse de ikinci sıradaki siperlerden açılan ateşle bu ilerleme kontrol altında tutulmuştur.²⁴⁹ Rus taaruzunun önemli bir parçalarından biri olan General Chavchavadze komutasındaki süvari birlikleri de Osmanlı birliklerinin arkasını almakta başarılı olamadığından, Rus planı büyük oranda gecikmeye uğramıştır.²⁵⁰

Tüm bu bilgiler ışığında Zivin Muharebesi'ni klasik bir piyadeye dayalı Osmanlı savunma zaferi olarak nitelemek mümkündür. Ancak bu parlak zaferin hemen ardından hızlı bir takip hareketine girilmemesi büyük bir fırsatın kaçmasına sebebiyet vermiştir. Ahmet Muhtar Paşa, Zivin Çayı doğrultusunda geri çekilmekte olan Rus piyadesinin Osmanlı süvarisi ile karşılaştığını, ancak bunların iş bilmezlik

²⁴⁸ Zivin üzerine hareket eden Rus gücü karşısında Osmanlı süvari karakolları, 11.04.1293, ATASE, ORH-99-91.

²⁴⁹ Sükan, a.g.e., s. 113.

²⁵⁰ Allen, Muratoff, a.g.e., s. 146.

ederek hemen takip etmek yerine, daha uzun bir yolu tercih ederek düşmanın gerisine taaruz ettiklerini ve sonuçta hem düşmanı kaçırdıklarını hem de gereksiz yere zaiyat verdiklerini ileri sürer.²⁵¹ Farklı bir kaynakta bir takip harekâtının Ahmet Muhtar Paşa'nın kesinlikle siperlerin terkedilmemesi üzerine emir vermesi dolayısıyla gerçekleştirilemediği gibi bilgilere rastlamak da mümkündür.²⁵² Durum ne olursa olsun, Zivin Muharebesi hem Osmanlı piyadesinin savunmadaki üstün kabiliyeti açısından, hem de bu başarılı savunmanın etkili bir takip harekâtıyla taçlandırılmaması dolayısıyla, 19. yüzyıl Osmanlı ordusunun kronik sorunlarını açıkça gözler önüne serer. Bu durum küçük-büyük birçok muharebede görülür. Dolayısıyla Osmanlı süvarisinin muharebe esnasında en çok etki gösterebileceği bu sınırlı zaman aralıkları büyük oranda pas geçilmiştir.

Tüm bunların yanında muharebeden sonra yavaş yavaş Osmanlı sınırlarının dışına çekilen ve bu sırada Osmanlı ordusunca takip edilen Rus kuvvetleri, Osmanlı süvarisinin taciz harekâtlarına maruz kalacaktır. Ahmet Muhtar Paşa tarafından 17 Temmuz'da gönderilen bir telgrafta, harekât sırasında Osmanlı süvarisinin üstlendiği role güzel bir örnek verilmektedir. Telgrafa göre, önce Tergedîği'nde keşfedilen ve daha sonra Gedikler mevkiine hareket eden düşman birlikleri üzerine taaruz edilmiştir. Burada her iki tarafın süvarileri arasında meydana gelen 3 saatlik çarpışma sonucunda, düşman süvarisinin geri çekilmek zorunda kaldığı görülmektedir. Osmanlı süvarileri bu birlikleri yine kılıçlarını çekerek takip etmiş, kendilerine karşı çıkartılan yaklaşık 6.000 civarında düşman süvarisi karşısında ise geri çekilmeye mecbur olmuşlardır. Fakat birçok örneğini Rumeli'de de gördüğümüz sahte bir geri çekilme taktiği burada da uygulanmış ve Osmanlı topçusunun menziline giren Rus süvarilerine önemli derecede zaiyat verdirilmiştir. Bu muharebe sonucunda Osmanlı tarafınca seksene yakın ölü ve yaralı olduğu ve bunların yanında altmış kadar da hayvanın öldüğü, yirmi kadarının da yaralandığı kayıtlara geçmiştir.²⁵³ Bu muharebe büyük bir çarpışmaya sahne olmamış ve genel anlamda süvariler arasında gerçekleşmiş olmasına rağmen, burada kaybedilen insan ve hayvan sayısı bize önemli ipuçları vermektedir. Bu sayılar, ateşli silahların hâkim olduğu savaş alanlarında süvarinin ne kadar korunmasız

²⁵¹ Ahmet Muhtar Paşa, **Anadolu'da Rus Muharebesi 1876-1877**, C. I, s. 124.

²⁵² Allen, Muratoff, a.g.e., s. 147.

²⁵³ Tergedîği'nde bulunan düşman üzerine hücum, 07.05.1293, ATASE, ORH-100-13.

durumda olduğunun birer göstergesi olsa gerektir. İki taraf süvarisi arasında buna benzer birçok tesadüf muharebesi gerçekleşmiştir.

Bir diğer Zivin Muharebesi sonrası gerçekleşen muharebe 8 Ağustos tarihindedir. Burada da düşman ordusunun Ani Harabeleri'ne doğru hareketi karşısında Mirliya Ethem Paşa Süvari Livası harekete geçirilmiş, başarılı ilk taaruzun ardından Rus ordusunun bölgede kalabalıklaşması ve topçu ateşinin tesiriyle Osmanlı süvarisi geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu muharebede düşmana elli kişi kadar bir zaiyat verdirilmiştir.²⁵⁴ Bu ve daha da arttırabilecek örneklerden görülmektedir ki, Zivin ile Birinci Yahniler Muharebeleri arasında Osmanlı süvarisi birçok kez Rus süvarileriyle muharebeye girişmiş ve bunların birçoğunda gerçekleştirilen hücumlar ilk aşamada başarıya ulaşmışsa da düşmanın takviye güçlerinin bölgeye ulaşmasıyla benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu süvariler arası muharebelerde tekrarlanan bir senaryodur. Yukarıda tesadüfi muharebelere verilen örneklerde olduğu gibi, burada da Osmanlı süvarisinin küçük çaplı çarpışmalardaki başarısı dikkat çeker.

3.4.3.3. Süvarisiz Bir Savunma Örneği: Alacadağ Muharebesi

15 Ekim 1877 tarihinde gerçekleşen Alacadağ Muharebesi Osmanlı, ordusu tarafından süvarisizliğin en açık biçimde deneyimlendiği muharebelerden biri olsa gerektir. Alacadağ Muharebesi sırasında 4. Ordu, Rus gücü karşısında her alanda yetersiz bir durumda bulunmaktaydı. Muharebeye dâhil olan Osmanlı kuvvetleri 58 piyade taburu, 3000 süvari ve 96 toptan ibaretken, Rus gücü 78 piyade taburu, 24 süvari alayı ve 254 topluk bir güce ulaşmış bulunuyordu.²⁵⁵ Piyade taburları arasındaki mevcut farkları da göz önüne alındığında aradaki farkın büyüklüğü açıkça göze çarpmaktadır. Ahmet Muhtar Paşa iki tarafın toplam kuvvetlerini 75.000 Rus, 31.000 Osmanlı askeri olarak göstermektedir.²⁵⁶ Alacadağ Muharebesi sırasında Rus tarafı doğal olarak sayısal üstünlüklerinin onlara sağladığı avantajdan faydalanabilmek için bir çevirme hareketini uygun görmüşlerdir. Bu tür bir harekât özellikle Osmanlı

²⁵⁴ Baldırvan'dan Ani Harabeleri'ne hareket eden düşman üzerine Mirliya Ethem Paşa Süvari Livası'nın sevki, 27.05.1293, ATASE, ORH-100-42.

²⁵⁵ Sükan, a.g.e., s. 147.

²⁵⁶ Ahmet Muhtar Paşa, *Anadolu'da Rus Muharebesi 1876-1877*, C. II, s. 103.

süvarisinin neredeyse yok denecek kadar az olması dolayısıyla da kolaylıkla uygulanabilirdi.

Alacadağ Muharebesi sırasında Rus kuvvetleri bir taraftan Ahmet Muhtar Paşa'nın dikkatini büyük nümayişlerle dağıtırken, diğer taraftan Alacadağ'ın güneyinden ilerleyerek Osmanlı kuvvetinin arkasına geçmeyi başarmıştı. Ayrıca Ahmet Muhtar Paşa'nın Kağızman'dan gelmesini beklediği ve varlığına büyük ihtiyaç duyduğu piyade taburlarına da düşman süvarileri musallat olmuş ve bunların dağılmasına sebebiyet vermişlerdir.²⁵⁷ Bu durum tamamen süvarisiz kalan ve güçten düşen bir piyade gücünün varlığını bize gösterir. Evliya Tepe ve Alacadağ'daki Osmanlı savunmasının etkili Rus hücumlarının ardından kırılmasıyla da muharebe son bulmuş ve geri çekilmekten başka bir seçenek kalmamıştır. Osmanlı ordusu dağınık bir halde çekilmek zorunda kalmıştır. Bu derece üstün Rus kuvvetleri karşısında hâlihazırda geç kalınmış olan çekilme hareketi, Osmanlı süvarisinin yokluğuyla bir kat daha feci hale gelmiştir. Savaşın sonunda Osmanlı kayıpları 7 general, 7000 esir, 1500 şehit ve yaralıya kadar yükselmiştir.²⁵⁸

Bu noktada süvari birliklerinin bir diğer önemli görevi ortaya çıkmaktadır. Bu da ricat halindeki ordunun muhafazası, ilerleyen düşmanın kademeli olarak hem topçu ateşi hem de artçı süvari birlikleri tarafından yavaşlatılmasıdır. Ancak eldeki kuvvet ve Ahmet Muhtar Paşa'nın içerisinde bulunduğu durum böylesine önlemlerin alınmasını imkânsız kılmaktaydı. Osmanlı ordusunun düzenli ricat edememesi kronik bir durumdur. Son yüzyıllarda birçok örneğini görmek mümkündür. Bu durumun başlıca sebebi disiplinsizlik olmakla birlikte, etkili bir süvari gücünün yokluğu da hesaba katılmalıdır. Osmanlı ordusunun en düzensiz sınıflarından biri olan süvari birliklerinin bir geri çekilme sırasında en önce dağılan birliklerden olması da durumu bir kat daha ağırlaştırmıştır. Bu bağlamda Alacadağ Muharebesi bize Osmanlı ordusunun kronikleşmiş sorunlarının çözümünde süvari sınıfının ne denli önemli bir rol oynayabileceğinin de ipuçlarını sunmaktadır.

²⁵⁷ A.e., s. 104.

²⁵⁸ Sükan, a.g.e., s.153.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesine çıkışında en büyük rollerden birini efektif hafif süvari birlikleri oynamışlardır. Ordunun tüm sınıflarında yaşanan bozulma hali kendini süvari birliklerinde de gösterdi. Hatta bu durumdan en fazla etkilenen sınıf süvariler oldu. 1877'de savaş kaçınılmaz hale geldiğinde ise, Osmanlı ordusunun ne sınırlarını koruyacak ne de cephelerde askerî faaliyetleri yürütecek seviyede bir süvari gücü bulunmamaktaydı. Özellikle, Rus ordusu gibi bir askerî gücün karşısında süvarinin eksikliği üst düzeyde hissedilecekti. Osmanlı ordusunun kökenleri dikkate alındığında 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda karşımıza çıkan durum trajiktir.

Osmanlı süvarisinin bu denli güçten düşmesinin çeşitli sebepleri tez içerisinde vurgulanmışsa da, özellikle dönemin şartları göz önünde bulundurulmalıdır. Dönemin önde gelen ordularının dahi süvari birliklerinin geleceği hakkında kararsız oldukları bir süreçte, Osmanlı ordusu süvari gücünü baştan yapılandırmaya çalışmıştır. İmparatorluğun içinde bulunduğu kötü şartlar sebebiyle bu büyük oranda gerçekleştirilememiştir denebilir. Ancak bu sürecin başarıyla tamamlanmasının normal şartlar altında dahi çok zor olacağı belirtilmelidir. Dolayısıyla, Osmanlı ordusunun 19. yüzyılda içinde bulunduğu durum değerlendirilirken yapılan geri kalmış ve Avrupa'yı takip edemeyen Osmanlı vurgusu, özellikle Osmanlı süvarisi özelinde temel sebep olarak alınmamalıdır. Tezimizde birçok örnekte bu durumun dönemin neredeyse tüm ordularında geçerli olduğunu belirttik. Bu açıdan, Osmanlı süvarisinin yeniden teşkilinde Osmanlıların gelişmelerin farkında olup olmaması değil, askerî reform hareketlerinin önündeki maddi sebepler yatmaktadır. Bu noktada, süvari birliklerinin donatılması ve bakımı en zor askerî birliklerin başında geldiğini de belirtmek gerekir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı özelinde Osmanlı süvari birliklerinin savaşa olumlu yönde etkileri çok kısıtlı olmuş, ancak yoklukları savaşın sonucuna doğrudan etki etmiştir. Belirtildiği gibi, özellikle Rumeli Cephesi'nin ilk aylarında Rus ordusuna tanınan fırsatların temel sebeplerinden biri Osmanlı süvarisiydi. Süvarinin yokluğu General Gurko'nun parlak süvari zaferlerinin temelini oluşturdu. Kafkas Cephesi'nde ise ilk dönemde elde edilen fırsatlar avantaja çevirilemedi. Loris Melikof'un bu

dönemde gösterdiği kararsızlık ve başarısızlıklar cephenin geleceği üzerinde önemli bir etken olabilirdi. Her iki cephenin ilk safhalarındaki bu kısa iki dönemin, savaşın gidişatına doğrudan etki edebileceği savunulabilir.

Osmanlı süvarisinin savaş sırasında sergilediği taktik anlayış ise dönemin gereklerinden çok uzaktır. Nicelik açısından yetersizliğin direkt bir sonucu olarak, süvari birliklerince üstlenilmesi gereken birçok faaliyetin gerçekleştirilmesi sekteye uğramıştır. Ancak gerçekleştirilenlerde de Osmanlı süvarisinin üstüne düşen görevi ifa etmekten uzak olduğu göze çarpar. Bu durum özellikle keşif, bilgi toplama ve perdeleme harekâtları gibi disiplinli ve eğitilmiş süvari askeri gerektiren faaliyetlerde açıkça göze çarpmaktadır. Bu noktada, nizamiye ve muavene süvarisi arasında disiplin açısından önemli bir fark olsa da, her ikisinin de Osmanlı ordusunun ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede yetiştirilemediği açıktır. Ayrıca nizamiye süvarilerinin mevcutları da savaşa etki edecek seviyeye ulaştırılamadığından, birçok iş muavene süvarisi ile görülmeye çalışılmıştır.

Tüm bunların yanında, Osmanlı süvarisinin birçok muharebede çok şiddetli hücumlar gerçekleştirdiğini görmekteyiz. Bu durumu Osmanlı ordusunun piyade sınıfında da gözlemlemek mümkündür. Hücumlar sırasında askerlerin çok daha cesaretli olduğu, geri çekilmek gerektiğinde ise Osmanlı askerinin büyük bir hızla bozulabildiği yaygın bir gözlemdir. Ancak tezimizde ayrıntılı biçimde belirtildiği üzere, süvari birliklerinin bu şekilde hücumlarının muharebelerde etkili olması neredeyse imkânsız hale gelmişti. Dolayısıyla bu hücumlardan büyük muharebeler esnasında fayda sağlamak mümkün olmamıştır. Ayrıca yine açıkça görüldüğü üzere, bu hücumlar muharebelerde oldukça dezavantajlı durumlarda dahi gerçekleştirilebilmekteydi. Dolayısıyla bu eski usul hücumların çoğu büyük zaiyatlarla sonuçlanmış ve sonucunda elde edilen fayda ise çok az olmuştur. Bunun yanında hâlihazırda az sayıda olan süvari birliklerinin mevcutlarını tekrar takviye etmek de mümkün olmamıştır.

Osmanlı süvarisi üzerine belirtilmesi gereken en önemli noktalardan biri ise, düşman süvarisine karşı tesadüfi muharebelerde gösterilen beceridir. Özellikle keşif faaliyetleri sırasında bu tür tesadüf muharebeleri sıklıkla gerçekleşmekteydi. Bu

Çarpışmalar  zerine gözden geçirdiğimiz materyallerde, Osmanlı süvarisinin büyük oranda başarılı olduğuna dair çok sayıda belgeye rastlamak mümkündür. Dolayısıyla, 19. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı süvarisinin hala ata binmekte becerikli ve at üzerinde savaşmaya yatkın olduğunu söyleyebiliriz. Bu tür muharebelerde genellikle top ve tüfeklerin etkisinin daha az olması ve süvariler arasındaki birebir mücadelelerde kişisel kabiliyetin ön planda olması, bu durumun ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır denebilir.

Sonuc olarak, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, 19. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı süvarisini değerlendirebilmek adına çok önemli bir savaş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu savaşta açıkça görülmektedir ki, Osmanlı süvari birlikleri dönemin gereklerine uygun biçimde yetiştirilememiş, hayvan ve silah ihtiyaçları yeterli düzeyde karşılanamamıştır. Osmanlı süvarileri, Osmanlı ordusunun başarılı bir savunma yürütmesi için üzerlerine düşen görevleri büyük ölçüde yerine getirememişlerdir. Bu dönemde büyük hızla gelişen ateşli silah teknolojileri ve buna bağlı olarak süvariye biçilen yeni roller, Osmanlı ordusu tarafından takip edilmiştir. Dolayısıyla, yeni dönemde süvarinin nasıl sevk edilmesi gerektiği bilinmektedir. Sorun, takip ve idrak edilen tüm bu gelişmelerin uygulamaya d k lememesidir. Süvari askerinin ve küçük subayların bu konuda yetiştirilemediği görülmektedir. Bu sebeple, savaş boyunca Osmanlı süvarisinden operasyonel seviyede çok az fayda sağlanabilmiştir.

Tüm bu bilgiler ışığında, Osmanlı süvarisinin yetersizliğinin 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın kaybedilmesinde önemli bir etken olduğu söylenbilir. Osmanlı süvarisi birebir çarpışmaları ön plana çıkartan tesadüf muharebelerinde Rus süvarisine karşı üstünlük göstermişse de, savaşın gidişatına etki edecek seviyede etkinlik göstermekten uzak bir görüntü sergilemişlerdir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları²⁵⁹

1.1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

- A. MKT. NZD. Nezaret ve Devair Evrakı
- I. MMS. Meclis-i Mahsus
- Y. MTV. Yıldız Mütenevvi Maruzât
- Y. PRK. AZJ. Yıldız Perakende Evrak Arzuhal ve Jurnaller

1.2. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE)

- ORH Osmanlı-Rus Harbi (1877-1878) Koleksiyonu

2. Salnameler

- Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Def'a 32, İstanbul, Halil Efendi Matbaası, 1294.

3. Kitap, Makale, Tez ve Ansiklopedi Maddeleri:

- ACUN, Fatma: “Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. IX, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 899-908.

²⁵⁹ Belgelerin ayrıntı ve yer numaraları metin içerisindeki dipnotlarda verilmiştir.

- AFYONCU, Erhan: “Sipahi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXXVII, 2009, (Çevrimiçi), <https://islamansiklopedisi.org.tr/sipahi>, 22.12.2020.
- Ahmet Cevdet Paşa: **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 2**, Ed. Mustafa Güçlükol, Bilge Bozkurt, Çev. A. Basad Kocaoğlu, İstanbul, İlgi İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.
- Ahmet Mithat Efendi: **Zubdetü'l Hakayık**, İstanbul, Takvim-i Vekayi Matbaası, 1295.
- Ahmet Muhtar Paşa: **Anadolu'da Rus Muharebesi 1876-1877**, Sadeleştiren: Enver Yaşarbaş, 2 c., İstanbul, Petek Yayınları, 1985.
- Ali Rıza: “Esliha Üzerine Bir Makale”, **Ceride-i Askeriye İlavesi**, İstanbul, Mekteb-i Fünun-u Harbiye –i Şahane Matbaası, 1875.
- ALLEN, W.E.D., MURATOFF, Paul: **Caucasian Battlefields: A History of The Wars on the Turco-Caucasian Border 1828-1921**, Londra, Cambridge University Press, 2011.
- ARMAOĞLU, Fahir: **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.
- AYDIN, Hacı Veli: “Tımar Sisteminin Kaldırılması Süreci ve Bazı Değerlendirmeler, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı 12, 2001, s. 65-104.
- Behçet, Seyid: **Tezkire-i Süvariyan**, İstanbul, Mekteb-i Harbiye-i Cenab-ı Mülûkane Matbaası, 1892.
- BEŞİKÇİ, Mehmet, “Başıbozuk Savaşçıdan “Makbul” Tebaaya:

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Ordusunda Çerkez Muhacirler", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Sayı 23, 2015, s. 85-124.

- BLACK, Jeremy: **The Age of Total War: 1860-1945**, Londra, Greenwood Publishing Group, 2006.
- BROSE, Eric Dorn: **Kaiser's Army: The Politics of Military Technology in Germany during the Machine Age 1870-1918**, Oxford, Oxford University Press, 2001.
- BRUCE, Robert B.: **Fighting Techniques of The Napoleonic Age 1792-1815: Equipment, Combat, Skills and Tactics**, New York, Amber Books, 2008.
- ÇAKALOĞLU, Cengiz: **Yemen'den Dönemeyen Bir Karapapak: 40. Hamidiye Süvari Alayı Komutanı Mihrali Bey**, İstanbul, Kitabevi, 2011.
- ÇAKIN, Naci, ORHON, Nafiz: **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, C. III., 5. Kısım**, Ankara, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1978.
- DENISON, George Taylor: **A History of Cavalry from the Earliest Times with Lessons From Future**, Londra, MacMillan, 1877.
- DETAILLE, Edouard: **L'Armee Française: An Illustrated History of the French Army, 1790-1885**, Çev. Maureen Carlson Reinertsen, y.y., Waxtel& Hasenauer, 1992.
- DEVRIES, Kelly, SMITH, Robert D.: **Medieval Weapons: An Illustrated History of Their Impact**, California, ABC-CLIO, 2007.
- DOĞRU, Halime: **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaya-Müsellem-Taycı Teşkilatı (XV. ve XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağı)**, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1990.

- DREDGER, John A.: **Tactics and Procurement in The Habsburg Military 1866-1918**, y.y., Springer, 2017.
- DRURY, Ian, RUGGERI, Raffaele: **The Russo-Turkish War 1877**, Ed. Lee Johns, y.y., Osprey Publishing, 1994.
- ELLIS, John: **The Social History of the Machine Gun**, y.y., JHU Press, 1986.
- EMECEN, Feridun M.: **Osmanlı Klasik Çağında Savaş**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.
- EPANCHIN, Nikolai A.: **Operations of Gurko's Advance Guard in 1877**, Londra, K. Paul, Trench, Trubner&Co, 1900.
- ERICKSON, Edward J., UYAR, Mesut: **A Military History of the Ottomans From Osman to Atatürk**, y.y., Greenwood Publishing, 2009.
- FISHER, Todd: **The Napoleonic Wars: The Rise of The Emperor 1805-1807**, Oxford, Osprey Publishing, 2001.
- GATES, David: **Warfare in the Nineteenth Century**, Hon Kong, Palgrave, 2001.
- GOLTZ, Colmar Freiherr: **The Nation In Arms**, Çev. Philip A. Ashworth, Londra, W. H. Allen, 1877.
- GRABASIC, Z., VUKSIC, V.: **Cavalry: The History of the Fighting Elite 650BC-AD1914**, y.y., Cassell Group, 1999.
- GREENE, Francis V.: **Report on The Russian Army and Its Campaigns in Turkey in 1877-1878**, New York, D. Appleton, 1879.
- GRIFFITH, Paddy: **French Napoleonic Infantry Tactics 1792-1815**, Oxford, Osprey Publishing, 2007.
- HAYTHORNTHWAITE, Philip J.: **Napoleonic Infantry: Napoleonic Weapons and Warfare**, y.y., Cassell, 2002.

- HAYTHORNTHWAITE, Philip J.: **Napoleonic Heavy Cavalry&Dragoon Tactics**, y.y., Osprey Publishing, 2013.
- HOGG, Ian V.: **The Complete Illustrated Encyclopedia of The Worlds Firearms**, New York, A&W Publishers, 1978.
- İNALCIK, Halil: “Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu”, **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı 34, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1965, s. 758-765.
- JARYMOWYCZ, Roman J.: **Cavalry from Hoof to Track**, y.y., Greenwood Publishing, 2008.
- JOMINI, Antoine Henri: **The Art of War: Restored Edition**, y.y., Legacy Books Press, 2009.
- KINARD, Jeff: **Artillery: An Illustrated History of Its Impact**, Santa Barbara, ABC-CLIO, 2007.
- KOLÇAK, Özgür: “XVII. Yüzyıl Askerî Gelişimi ve Osmanlılar: 1660-64 Osmanlı-Avusturya Savaşları”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012.
- KRICK, Robert K.: **The American Civil War: The War in the East 1863-1865**, y.y., Osprey Publishing, 2001.
- KUEHN, John T.: **Napoleonic Warfare: The Operational Art of the Great Campaigns**, California, ABC-CLIO, 2015.
- _____: **The Cambridge History of Russia Volume II: Imperial Russia 1689-1917**, Ed. Dominic Lieven, Cambridge University Press, 2006.
- LINDSEY, Merill: **One Hundred Great Guns: An Illustrated History of Firearms**, New York, Walker&Co, 1967.
- Mahmut Celalettin Paşa: **Mirat-ı Hakikat**, Haz. Prof. Dr. İsmet Miroğlu, İstanbul, Bereket Yayınevi, 1983.
- Mahmut Şevket Paşa: **Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi**,

- Kısm-ı Evvel**, İstanbul, Mekteb-i Harbiye Matbaası, 1325.
- Mahmut Şevket Paşa: **Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi, Kısm-ı Sani**, İstanbul, Mekteb-i Harbiye Matbaası, 1325.
 - _____: **Armies of the Napoleonic Wars, An Illustrated History**, Ed. Chris McNab, y.y., Osprey Publishing, 2009.
 - Mehmet Arif: **Başımıza Gelenler**, Çev. M. Ertuğrul Düzdağ, 3 c., y.y., Dilek Matbaası, 1970.
 - MENNING, Bruce W.: **Bayonets Before Bullets: The Imperial Russian Army, 1861-1914**, y.y., Indiana University Press, 1992.
 - MURPHEY, Rhoads: **Ottoman Warfare 1500-1700**, Taylor&Francis e-Library, 2001.
 - NOLAN, Louis E.: **Cavalry: Its History and Tactics**, Londra, Bosworth&Harrison, 1860.
 - O'CONNELL, Robert L.: **Of Arms and Men: A History of War, Weapons and Agression**, New York, Oxford University Press, 1990.
 - PARKER, Geoffrey: **The Military Revolution: Military Innovation and the rise of the West 1500-1800**, y.y., Cambridge University Press, 1996.
 - Reşid: **1293 Seferi Avrupa'da**, İstanbul, Matbaa-yı Hayriye, 1910.
 - ROEMER, Jean: **Cavalry: Its History, Management and Uses in War**, New York, D. Van Nostrand, 1863.
 - ROGERS, Hugh C. B.: **The Mounted Troops of British Army 1066-1945**, Londra, Seeley Service&Co, 1959.

- ROTHENBERG, Gunther: **The Napoleonic Wars**, Londra, Cassell, 1999.
- RYAN, Charles S.: **Under the Red Crescent**, New York, Charles Scribner's Sons, 1897.
- SATIŞ, İhsan: "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Amerika Silah Ticareti", **History Studies**, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, s. 295-311.
- SCHLUGA, Rudolf: **1293-1877 Senesi Rus Seferinde Gazi hmet Muhtar Paşa'nın Halyas ve Zivin Muharebatı**, İstanbul, Karabet Matbaası, 1910.
- SEATON, Albert: **The Army of the German Empire 1870-1888**, y.y., Osprey Publishing, 1973.
- Seyid: **Tezkire-i Süvariyan**, Evvel Baskı, Mekteb-i Harbiye-i Cenab-ı Mülûkane Matbaası, 1876.
- Smithsonian: **Firearms: An Illustrated History**, New York, DK Publishing, 2014.
- STRACHAN, Hew: **European Armies and the Conduct of War**, y.y., Taylor&Francis, 2005.
- SÜER, H. Hikmet: **1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1993.
- SÜKAN, Şadi: **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Kafkas Cephesi Harekâtı "II. Cilt"**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1985.
- Süleyman Hüsnü Paşa: **Umdet-ül Hakayık**, 6 c., İstanbul, Askerî Mecmua, 1928.

- ŞAHBAZ, Mehibe: **Osmanlı Askeri Teşkilatında Deli Ocağı**, Gaziantep, İksad Yayıncılık, 2018.
- Şakir: “Fransa’da Büyük Talimler Esnasında İcra Edilen Harekât-ı Askeriye”, **Ceride-i Askeriye, İlavesi**, İstanbul, Ceride-i Askeriye Matbaası, 1876.
- TANRIVERDİ, Mustafa: **Çarlık Rusyası Döneminde Tiflis Vilayeti (1878-1914)**, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 2016.
- TETİK, Fatih, SOYLUER, Serdal: “Silah İthalatı ve Kara Harp Sanayii”, **Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz Ve Hava Kuvvetleri 1792-1918**, Ed. Gültekin Yıldız, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013.
- TRENCH, F. Chenevix: **Cavalry in Modern War**, Londra, Kegan, Paul&Trench Co&, 1884.
- UZUNÇARŞILI, İsmail H.: **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları**, C. II, 3. bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- UZUNÇARŞILI, İsmail H.: **Osmanlı Tarihi**, C. IV, 6. bs., Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.
- UZUNÇARŞILI, İsmail H.: **Osmanlı Tarihi**, C. II, 3. bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- YAPICI, Hakkı: “1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı’nda Kafkas Cephesi’nde Tarafların Askeri Kuvvetleri”, **Journal of Turkish Studies**, Sayı 12/26, s. 283-297.
- WAWRO, Geoffrey: **The Franco-Prussian War: The German**

Conquest of France in 1870-1871, y.y.,
Cambridge University Press, 2003.

- _____: “Hutut-u Muhtelif Üzere Süvarinin Sevk ve İdaresine Dair Prusyalıların Karar ve Kavaid-i umumiyesidir”, **Ceride-i Askeriye İlavesi**, İstanbul, Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şahane Matbaası, 1875.
- _____: “Süvari Askerinin Tabiye-i Cedidesine Dair Mülahazat”, **Ceride-i Askeriye İlavesi**, İstanbul, Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şahane Matbaası, 1875.